

Aposol I Bera (Acts) Vonaviakova

Yesu kana kivikivina Luk na buka sago igrumi tuna kana vava *Yesu Varana Biibiina*. Muriyai ina giruma ikwapanatini da *Aposol I Bera* igrumi.

Ma weni bukana kamoni iakovita da ikikava Kanuma Vovokaravina, Yesu kana kivikivina ivi nowesi da Keriso varana biibiina dobu nununai idime, Jerusalem kwanatuna kamoni, Judiya da Sameriya dobusi kamosiyai, ma muriyai dobu ku kudubina.

Karenai na Jiu damsi kava Keriso ivi tumaghane da ivi Keresiyana. Ma muriyai na varana biibiina ikiibau da kupuna damsi kurisi. Ma karako na dobu ku kudubina wawaya Keriso itumaghane.

Weni bukana kamoni Luk ivi debei kurita da Jiu damsi i bera ma i vonaviyoyovana giruma katamana kamoni ivi beyebeyesi da ikikava God itakovi. Ma aviyavisina Jiu damsi kamosiyai ivi karei na Yesu Keriso ipisi da ivi kovini da wawaya dobu nununai God yavata ini nuwasago. Luk weni bukana kamoni igruma da aposol Yesu Keriso varana biibiina idimadime da ekalesiya dobu nununai itupuwa ma Keresiyana i koro irakarakata.

Ma Luk igruma da Yesu kana kivikivini weni nakanani ikiibau da Varana Biibiina ivorerei.

1. Yesu rabobowai ivomiiri ma ighae ku kunuma ma murinai kana kivikivina i biga

ivi karei da Jerusalem kamoni wawaya
ivi Keresiyana.

2. Kana kiviKivina Jerusalem ikiibutawei da
Judiya ma Sameriya dobusi kamosiayi i biga
iberai.
3. Muriyai Judiya ma Sameriya ikiibutawei
da Meditereniyar Yegai ine yavui da dobu
boggi ma bogiyyai idima inenae da ku Rome
inekiibau.

Nota ghamanakina *Aposol I Bera* bukana kamoni na Kanuma Vovokaravina ina rewapana. Tuna ioru da vitumaghana damsi Jerusalem kamoni itowatepanisi. Tuna berana na Pentikos maranai itupuwa ma nani murinai Kanuma Vovokaravina mara nonowa ekalesiya ma i babada yavata ivivi nowesi ma rewapana ivereveresi da bera peyarina weni bukana kamoni igirumi na itupuwa. Keresiyana damsi mara katamaninai idima na weni bukana kamoni igirumi da takovi ikikava ivi sisiya. Ma takitai da vitumaghana damsi i yawasa kamoni na God vonana ivi rewapana kirakai. Ma nani rewapanina tepanai na ekalesiya ivi nuwasago.

Luk ina nota weni nakanani irereghi.

Sapta 1:1-26 Yesu kana kiviKivina ivovunagha da Keresiyana bigana iti karei.

a. Sapta 1:1-14 Yesu ina sisiya turina ma ina vonakiiyapa bagibagisi kana kiviKivina kurisi.

b. Sapta 1:15-26 Judas epayanina ivinei.

Sapta 2:1 da ku 8:3 Yesu kana kiviKivina i biga ma i dima Jerusalem kamoni.

Sapta 8:4 da ku 12:25 Yesu kana kivikivina i biga ma i dima Judiya ma Sameriya dobusiyai.

Sapta 13:1 da ku 28:31 Pol ina yawasa.

- a. Sapta 13:1 da ku 14:28 Pol ina biga ivi karei ma ikikava ibaba.
- b. Sapta 15:1-35 Aposol i dughu ghamana Jerusalem kamoni.
- c. Sapta 15:36 da ku 18:22 Pol ina baba viruwina.
- d. Sapta 18:23 da ku 21:16 Pol ina baba viarobina.
- e. Sapta 21:17 da ku 28:31 Pol na gabura kamoni, Jerusalem, Sisariya ma Rome kamosiyai.

¹ Kiiwa kiiwa, Teyopilas.*

Rorova buka sago agirumi na kamoni Yesu ina vibeyebeyena ma ina biga ikikava iberai, karena da ku damona na kudubina aterei. ² Muriyai da ku kunuma ita ghae na iyavo kava ivinesi da ina aposol na Kanuma Vovokaravina ina rewapanai ivonaveresi da aviyavisina ita berai. ³ Yesu irabobo murinai na mara 40 kamoni irurumata ina aposol kurisi ma ivivi debe meyei da vonavaghata da tuna yawayawana. Ma kurisi God ina vikiivavona ivivi sisiyei. ⁴ Mara sago yavata ikamkam ma sisiya bagibagina ivonesi bo, “Jerusalem ke kona kiibutawei, kovi koyakoyagha mara gisina. Namada avonemi da aku Mamai vonakiiyapa bagibagina iterei da kami puyo ina vonatawei.* ⁵ Jon okowai wawaya ibabataitosi

* **1:1:** Luk 1:1-4 * **1:4:** Luk 24:49

ma ke mara gurina ma tami na Kanuma Vovokaravina ina rewapanai kona babataito.”*

Yesu ighae ku kunuma.

(Mak 16:19-20; Luk 24:50-53)

⁶ Mara sago Yesu ina aposol iriyesi ma kurina ivi tarakiiyana bo, “Bada, weni maranai Israel i vikiivavona kuni vovirei, bo?”*

⁷ Ma Yesu ivonapotesi bo, “Aku Mamai tuna kava ibada da nani marana itereterei ma ke tami ami biga da akovina kota viiya. ⁸ Ma Kanuma Vovokaravina ina towatepanimi na rewapana ina veremi da aku bera kudubina matamiyai kokitakitai na koni mamatarei Jerusalem ma Judiya da Sameriya kamosiyai ma bade dobu ku kudubina.”* ⁹ Ivi sisiya ikovi ma matasiyai God iviitawei igheghae da kwavu ikiigavugavui.*

¹⁰ Yesu ighae ma aposol ivi kiitata na kadenima tomotomowa ruwa kii gara poipoisi na ririsiyai vaghata irumatara. ¹¹ Ma ivonesi bo, “Gariri dami, avi kubiine kunuma kotatai? Yesu ikikava gwabimiyai iviitawei egheghae na bade nakanani ina vovira.”

Matias ivinei da Judas epayanina.

(Mat 27:3-10)

¹² Weni berasi Oliv koyana tepanai itupuwa ma muriyai na aposol ivovirame ku Jerusalem.†

* **1:5:** Mat 3:11; Mak 1:8; Luk 3:16; Jon 1:33 * **1:6:** Yesu kana kiviivavona na dobu vikiivavona ivi sisiyei. Inotai da Yesu Rome damsai ita kwavinsi ma tuna iti kiivavo ma Israel damsai iti badesi.

* **1:8:** Mat 28:19; Mak 16:15; Luk 24:47-48 * **1:9:** Mak 16:19; Luk 24:50-51 † **1:12:** Ibaba na ke gurina, 800 mita nakanani.

13 Inekiibau ma irui ku numa ma ivotete ighae ku kiidamo i ku tupayaragha. Tupayaraghina kamonai na Pita, Jon, Jemes da Anduru, Piripo ma Tomas, Batoromiya ma Matiu, Jemes (tuna Arupiyasi natuna), ma bade Saimon (tuna Zelote wawayina)[†] ma bade Judas (tuna na Jemes natuna.)^{*} 14 Ma mara nonowa nipowana kubiine na ivivi sagosi, Yesu titina yoghoyogho ma i maduwa Meri ma wivine viya yavata.

15 Mara sago na vitumaghana damsi iriyesi da kamosiyai na wawayi ivi 120. Ma Pita ivomiiri da ivi sisiya. 16 Ivona bo, “Varevaresiku, giruma katanama kamonai ikikava igirumi na itupuwa. Nani kamonai Kanuma Vovokaravina David kurina ivi debei da Judas iti wawana da wawayi iti nowesi da Yesu ita patumi. 17 Ma Judas na tota kamotiyai da yavata tabiga patapata.”

18 Judas na Yesu ivi wawanei ma wawayi nani manena iviiva da tano igimari. Nani tanona na kamonai Judas ipeku da manawina ivi kwata da kamokamona irutepoi.^{*} 19 Jerusalem makamaki-isi kudubisi nani rabobona varana ivi yanei ma Hibru gamosiya tanona ivi vavei Akeldama, nani vavana iyamna ‘tara isororo.’

20 Ma Pita ina sisiya ikwapanatini bo, “Psalms kamonai Kiivavo David igiruma bo,

‘Ina numa ekwebu,
da ke wawayi ina makai.’
Ma bade igiruma bo,

[†] **1:13:** Zelote: Zelote damsi ikayokayowei da Israel kamonai Rome i vibadana ita kutawei. ^{*} **1:13:** Mat 10:2-4; Mak 3:16-19; Luk 6:14-16 ^{*} **1:18:** Mat 27:3-8

‘Wawaya sago kana gawara ina viiya.’ ”*

²¹ “Tuna kubiine wawaya sago kana vinei da Judas kana gawara ina viiya. Tuna wawayina na mara nonowa Yesu yavata tabababa patapata.

²² Karenai Jon wawaya ibababataitosi maranai da Yesu ina ku ghe marana na tuna wawayina na yavata. Bera peyarina matanai ikitai na kana vinei. Ini vitekai da kani mamatara wawaya kurisi da Yesu rabobowai ivomiiri.”*

²³ Vaghina ma tomotomowa ruwa ivonagubisi. Sago na Matiyas ma sago na Josepa (tuna ikwatukwatui Basabas, ma kana vava viruwina Jastas).

²⁴ Ma peyarisi inipowana da tomowa kiimatanina ita vinei. Ivona bo, “Bada, wawaya peyarina nuwanuwasi tam kuakovi. Kevi beyekai da meni tomowina kekayokayowei ²⁵ da aposol bigana ina bera. Judas kana gawara ina viiya, iyamna ikuyowekai inae ku gawara berona.”

²⁶ Nipowana murinai na virekwa sago iberai da Matiyas ivinei da aposol ku kamosi irui da ivi 12.

2

Kanuma Vovokaravina ipisi.

¹ Pentikos maranai vitumaghana damsi kudubisi ku numa sago ivi kiidaburana.* *

² Ivivi makiiyana ma kadenima kunumai gugura ivi yanei nakanani ma yanunu rewapanina. Nani gugurina ioru da numa kamona inunui. ³ Ma sawara sago, kitana na nakanani ma keyama

* **1:20:** Psa 69:25, 109:8 * **1:22:** Mat 3:16; Mak 1:9, 16:19; Luk 3:21, 24:51 * **2:1:** Lev 23:15-21; Deut 16:9-11 * **2:1:** Pasova kamna ikovi na mara 50 murinai na Pentikos kamna.

yebayebarina ioru ma ivi tamoyarayaragheyana da sago sago duma ku tepasi itowa. ⁴ Ma Kanuma Vovokaravina itowatepanisi ma rewapana iveresi da ivi karei da gamo bogii ma bogiiyai ivivi sisiya.

⁵ Ma Jerusalem kamoni na Jiu damsi i dobu bogii ma bogiiyai ma peyarisi na God ivovokaravei. ⁶ Ma ti na nani gugurina ivi yanei na koroto ghamana iriyeyi. Ma ivi deyei da Pita turaturana yavata gamo bogii ma bogiiyai ivivi sisiya ma nani kamoni Jiu damsi sago sago duma ti mani gamosi ivivi yanei. ⁷ Inota kavakavai da ivona bo, “Ede! Weni wawayisi gamo bogii ma bogiiyai isisiya, kudubisi na Gariri damsi. ⁸ Ikikava da tota dam bogii ma bogiiyai ma gamotiyai isisiya? ⁹ Ita dobu na Patiya, Midiya, Elam, Mesopotemiya, Judiya, Kapadosiya, Pontas ma Eisiya, ¹⁰ Pirigiya, Pam-piriya, Egypt ma Libiya, tuna na Sairini dobuna ririnai. Ma bade tota viya na Rome damta, ¹¹ kamotiyai viya na Jiu vaghata, ma bade viya na kupuna damta ita vitumaghana tavirai da tavi Jiu. Ma bade viya na Kriti ma Arebiya damta. Peyarita tiyanesi da tota mani gamotiyai God ina bera ghamaghamasi isisiyeyi.” ¹² Jiu damsi ivi deyei ma inota kavakavai da ivona bo, “Weni tuna na bera avai?”

¹³ Ma viya nani korotona kamoni vitumaghana damsi ivivi namesi, ivona bo, “Nani wawayisi na iuma neghanegha makai.”

Pita irumamara.

¹⁴ Pita ma aposol turaturana ivi 11 ivomiiri ma Pita koroto kurisi irumamara. Ivonesi bo, “Aku wawaya, Jiu dami ma Jerusalem makamakiimi. Weni berana iyamna ani debei kurimi. Kovi yana

boga! ¹⁵ Ke kona notai da weni damsi ituma neghenegheyana. Madegha karakava ina ghe paka, ma peyarita takovi da okowa rewapanisi na ke boiboiyai katumai.† ¹⁶ Kegha, mara kata-maninai peroveta Joel ivona da weni matakirina ghamana ita tupuwa. ¹⁷ Igiruma da God ivona bo, ‘Mara ina riyariyatawei na Kanumiku ana vonatawei inoru wawaya kudubisi kurisi.

Natunatumi tomotomowa ma wivine ini peroveta da sisiya gwabikuwai ina viiya ma ini debei.

Ana bera da ami yaraga bera mekeyusi ina kita, ma ami dobodoboro ini matu.

¹⁸ E! Nani marasiyai Kanumiku ana vonatawei inoru aku bigabiga tomotomowisi ma wivinesi kurisi da aku bera gavugavusi ini debei.

¹⁹ Bera ghamaghamasi kunumai ani beyebeyemi da koni deyei.

Ma matakira dobuwai ana terei. Tara, keyama karakaratina ma bau ghamana kona kitai.

²⁰ Madegha ini nubakutuvi ma nawaravi kana kita ina virei da taratarana.

Weni berasi ina tupuwa ma murinai na Bada ina mara ghamanakina ma notakavakavana ina nekiibau.

²¹ Ma meni wawayisi Bada kurina ini kwatu na ini yawasisi.’ ”*

† **2:15:** Weni berasi na 9 o'clock boiboiyai itupuwa. * **2:21:** Joel 2:28-32

22 Ma Pita ina sisiya ikwapanatini bo, “Israel dami, aku sisiya kovi yanei! Yesu, tuna na Nasaret tomowa, bera ghamaghamasi ma matakira notakavakavasi gwabimiyai iberai da matamiyai kokitai. Tuna kubiine namada koakovi da tuna God ivonatawei kurimi. 23 Ma God ina nota kudubina namada ivorereghi ikovi da aviyavisina ita tupuwa Yesu kurina. Ma muriyai tami Yesu koviini da wawaya kawakiikiisi kurisi ma ivi vitemi da ku korosi kotuparatui da kovi raboboi.* 24 Ma kegha da rabobo ke kovokovoghina da Yesu ita vokikini, iyamna God rabobowai ivi yawasi da ina inivisi na kudubina itatawei.* 25 Kiivavo David, Yesu ivi sisiyei, ivona bo,

‘Akovi da Bada na gwabikuwai,

Tuna katagheyakuwai kubiine na ke ana yabumana.

26 Tuna kubiine nuwanuwaku ibiibii kirakai ma kawakuwai avovokavakavara.

Namanaki tupuwiku imitamita, nuwanuwaku nubanai Bada aitumaghanei,

27 iyamna kanumiku ke kuna kuyowei da karawaga kamonai ina kena, ma am bigabiga vovokaravina tupuwina ke kuna voterei da ina bowa.

28 Tam yawasa makamakii nonowina kana keta kivi beyeku.

Tam gwabikuwai, tuna kubiine ani nuwabiibii kirakai.’ ”*

* **2:23:** Mat 27:35; Mak 15:24; Luk 23:33; Jon 19:18 * **2:24:** Mat 28:5-6; Mak 16:6; Luk 24:5 * **2:28:** Psa 16:8-11

29 Ma bade Pita ivonesi bo, “Varevaresiku, vonavaghata avonavonemi. Ita kaekiki David ke tuna mani iti sisiya meyei. Irabobo ma idogoi, kana karawaga na patana da gwabitiyai emakamakai. 30 David na peroveta, ma iakovi da God tuna mani avanai vonakiiyapa bagibagina iterei da tupurereghina sago kana gawara ina viiya da ini kiivavo.* 31 Bera karakava ita tupuwa na David iakovi, tuna kubiine namada ivi sisiyei da Keriso† rabobowai ita vomiri. Ivona bo, ‘God ina Vivinevine Wawayina ke ina kuyowei da karawaga kamoni ina kena, ma tupuwina ke ina voterei da ina bowa.’ ”

32 “Ma peyarikai Yesu kakitai ma kakovi da vonavaghata da God rabobowai ivi yawasi 33 ma iterepai da katagheyana emakamakai. Ma ina Mamai God vonakiiyapa bagibagina iterei Yesu kurina da Kanuma Vovokaravina ita verei. Ma karako Yesu nani Kanumina ivonatawei ioru kurikai da iyamna na kokitakitai ma koiyanei. 34 Kiiivavo David na ke kunumai ita makamakai maranai ivona bo,

‘Bada God aku Bada ivonei bo, §
Katagheyakuwai kemakai,

35 ma kam ghavighaviya kudubina ku kae gaburim ana teresi.’ ”*

36 “Tuna kubiine wawaya kudubimi Israel kamoni, kovi yana. Yesu ku korosi kotuparatui

* 2:30: Psa 132:11; 2Sam 7:12-13 † 2:31: Keriso: Grik damsi gamosi evonavona bo ‘Keriso’ ma Hibru damsi gamosi evonavona bo ‘Mesaya.’ Ivi ruwa iyamna ‘God ina Vivinevine Wawayina.’

§ 2:34: Bada viruwina na Keriso. * 2:35: Psa 110:1

na God iberai da tuna Bada ma ina Vivinevine Wawayina.”

³⁷ Nani korotona ghamana weni sisiyina ivi yanei na nuwanuwasi itonai da Pita ma aposol kurisi ivona bo, “Varevaresikai, aviyavisina kana berai?”

³⁸ Ma Pita ivonapotesi bo, “Peyarimi, ami bera beroberosi kovi nuwapoyei ma komiirikupukuputei. Ma Yesu Keriso avanai kona babataito da God ami berabero ina notatawei ma Kanuma Vovokaravina ina veremi. ³⁹ Weni vonakiiyapina bagibagina na iyavo kava ita Bada God ekwatukwatumi na peyarimi kubiimi, tami ma natunatumi kubiimi ma bade dobu rabaraba damsi kubiisi.”

⁴⁰ Ma Pita sisiya rewapanisi itereterei ma ivivi nowi kirakai da ivonavona bo, “Kokitaruvimi! Weni kimtina kawakiikiisi kokiibutawesi, ti na isiwana da kovogha berona ina panani.” ⁴¹ Vaghina ma, iyavo kava Pita ina sisiya ivivi tumaghane na ibabataito. Nani maranai wawaya 3 tausan vitumaghana damsi ku kamosi irui. ⁴² Ma peyarisi nuwanuwasi kudubina ivi nuwasago, aposol i vibeyebeyena ivivi yanei ma bade iniponipowana ma ikamkam patapata. Ma nani kamona parawa ivovogimai.

Vitumaghana wawayisi ikikava imakamakai.

⁴³ Aposol na God ina rewapana gwabisiyai da matakira ma bera ghamaghamasi iberabera da wawaya ikitakitai ma inotanota kavakavai. ⁴⁴ Vitumaghana wawayisi kudubisi mara nonowa ivivi kiidaburana ma i sawara ku deba itereterei.*

* **2:44:** Apos 4:32-35

⁴⁵ Ma viya i sawara bo kii tano ivivi gimara ma manena na turaturasi viya gwabisiyai kegha na ivovorereghisi. ⁴⁶ Mara nonowa Taparoro Numana garina kamoni ivivi kiidaburana. Ma bade i numa kamosiyai, nuwabiibiiyai ma nuwanuwasi yagharinai ikamkam patapata ma nani kamoni parawa ivovogimai ⁴⁷ ma God ivovokavakavari. Ma i yawasa biibiina kubiine na Jerusalem damsi nuwanuwasi iviia. Mara nonowa wawaya vusi Bada vitumaghanina ivivi karei da yawasa makamakii nonowina iviiviiya. Ma vitumaghana damsi ku kamosi irurui da i koroto irakarakata.

3

Pita da Jon digadigana ivi yawasi.

¹ Mara sago ravi madeghinai Pita da Jon igheghae ku Taparoro Numana, nipowana kubiine. ² Ma tomowa sago ipanani, itupuwa da digadigana. Mara nonowa ina wawaya ikavakavari da ku Taparoro Numana ma garina matuketinai itereterei. Matuketina kana vava na ‘Kitana Biibiina.’ Wawaya irurui na digadigana ivivi nowi kurisi. ³ Maranai ikita da Pita ma Jon ita rui na ivi nowi kurisi mane kubiine. ⁴ Ivi ruwa digadigana ikita bogai ma Pita ivona bo, “Kekitikai.” ⁵ Ma itepa, inotanotai da avi sawarina sago ita verei. ⁶ Vaghina, Pita ivona bo, “Ke sago mane da ana verem. Ma aviyavisina gwabikuwai na ana verem. Yesu Keriso, Nasaret tomowa, avanai avonavonem. Kevomiiri ma kebaba!” ⁷ Ma Pita digadigana imana katagheyana iviia, ma itinavovimiirini da yaghiyaghinai kaena ma kaetupina ivi rewapana.

⁸ Ivi kapoka da ivi kiimiiriyeyi ma baba ivi karei. Ma Pita da Jon yavata irui Taparoro Numana garina ku kamona. Ma tomowina ibababa ma ivivi kapokapoka ma God ivovokavakavari. ⁹ Ma wawaya peyarisu tomowina ikitai da ibababa ma God ivovokavakavari ¹⁰ na ivogiini. Iakovi da tuna digadigana mara nonowa matuketa kana vava ‘Kitana Biibiina’ ririnai imakamakai ma ivivi nowi. Wawaya ivi deyei ma inota kavakavai da aviavisina itupuwa kurina.

Pita ina sisiya Taparoro Numana garina kamona.

¹¹ Tomowina iyawasa na Pita da Jon ivi votatana ma yavata irui ku gawara kana vava Soromon Ina Tupatina.* Ma kamona wawaya ivi veraveruwana ipisi kurisi da tomowina ikitai ma ivi deye kirakiyeyi. ¹² Pita ikitisi ma ivonesi bo, “Israel dami, avi kubiine kokitakita bogiikai? Avi kubiine koideyekai da nakanani ma tokai mani akii rewapanai weni tomowina kata berai da ita baba. God ku matana tokai na ke wawaya kiimatanikai da weni berana kata berai. ¹³ God, tuna Abraham, Aisiki ma Jeikap i God ma bade ita kaekiki mau peyarisu i God. Ina bigabiga Yesu kana kadara iti debei kubiine na weni berana iberai. Vaghina wawayina Yesu na tami koviini da wawaya ku imasi koterei da ita kiivunui. Pailat ina kayowana da ita votawei na ke koti vaghinei, tomowina ko-barei.* ¹⁴ Tami nani wawayina vovokaravina

* **3:11:** Soromon Ina Tupatina na gawara sago Taparoro Numana garina kamona. Tuna gawara gurina gari barabaranai ma kana kowora ipeyari. * **3:13:** Exod 3:15

ma kiimatanina kobarei ma ami kayowana da ki-ivunuwa wawayina gabura kamona ita votawei.*

¹⁵ Yawasa Badana kokiivunui. Ma God iberai da rabobowai ivomiiri, matakiiyai kakitai da vonav-aghata.”

¹⁶ “Weni tomowina koakovi da digadigana ma kokitakitai da kaena wekarakava ibagibagi. Yesu ina rewapana kavi tumaghane, tuna kubiine iyawasa. Akii nota kudubinai Yesu kavi tumaghane ma avanai weni tomowina iyawasa da tami kokitakitai.”

¹⁷ “Ma varevaresiku, akovi da tami ami babada yavata ke kotakovi aviyavisina koberaberi maranai Yesu kokiivunui. ¹⁸ Ma weni beranai na aviyavisina mara katamaninai God peroperoveta kurisi ivi mamatara da ita tupuwa na itupuwa. Ivona da ina Vivinevine Wawayina ita vokwarakwara. ¹⁹ Ma karako na ami berabero kovi nuwapoyei ma komiirikupukuputei. Komiiritavire God kurina da ami berabero ina kowatawei. ²⁰ Ma Bada God nuwanuba

ina veremi da koni yakam bubuna ma kanumimi ini rewapana. Ma Yesu ina vonatawei kurimi, tuna wawayina na namada ivinetawei da ami Keriso. ²¹ Ma tuna kunumai ina makamakai da marana vaghata ina pisi na God ina vonatawei. Ma tuna maranai God bera peyarina ini manimanini. Mara katamaninai vonakiiyapa bagibagina iterei ina peroperoveta vovokaravisi kurisi da berasi ita tupuwa na nakanani ina tupuwa.

²² Ma bade Moses ivona bo, ‘Bada God wawaya sago ina vinei da kubiimi ini peroveta, nakanani

* **3:14:** Mat 27:15-23; Mak 15:6-14; Luk 23:13-23; Jon 19:12-15

ma taku. Wawayina kami dam kamonai ina vinei. Ma ina sisiya kudubina kovi yana bubuni ma kovotekatekei. ²³ Iyi tam nani perovetina ke kuni yanei na God ina rakaraka kamonai ina kwavinim ma ina kiipupunatawem.’* ²⁴ Aviyavisina peroperoveta ivivi sisiyei na karako etuputupuwa. Mara katamaninai peroveta Samuweru ma murinai peroperoveta kudubisi sisiyina sago iterei. ²⁵ Ma tami nakanani ma nani peroperovetisi tupurereghisi, iyamna God ina vonakiyapa bagibagina iterei da aviyavisina ita tupuwa na tami iyamna kona viiya.”

“Ina vivaghina makamakiina ami kaekiki mau yavata iberai na tuna idamana kurimi. Abraham kurina ivona bo, ‘Tupurereghim sago ina bera tepanai na wawaya kudubisi dobuwai ani biibiinisi.’* ²⁶ God na ina bigabiga Yesu ivinei ma kunona tami Jiu dami kurimi ivonatawei da peyarimi sago sago duma ini biibiinimi ma ina tinaviremi da ami bera beroberosi kona voterei.”

4

Pita da Jon, Sanhidran babadisi maghinosiyai ivi sisiya.

¹ Pita da Jon ivivi sisiya wawaya kurisi na taparoro babadisi i babada ma Taparoro Numana kana potapota i bada ma Sadusi damsi ipisi. ² Ti damsi nuwanuwasi ipughu iyamna ke i kayowana da aposol iti beyebeyena wawaya kurisi da aviyavisina Yesu iberai na ivi matakira

* **3:23:** Deut 18:15, 18-19 * **3:25:** Gen 22:18

da wawaya rabobowai ina vomiiiri. ³ Pita da Jon ipatumisi ma ravi ipika kubiine ku gabura iteresi da mara ita tom na iti tupaviresi. ⁴ Ma kegha da wawaya peyarisi i vibeyebeyena namada ivi yanei na ivi tumaghana da vitumaghana damsi i koroto irakata da tomotomowa ivi ⁵ tausan.

⁵ Mara itom na Jerusalem kamoni wawaya ghamaghamasi ivi kiidaburana dughu kubiine. Kamosiyai na kwanatu babadisi ma taparoro babadisi ma vonaviyoyovana vibeyebeyena wawayisi, ⁶ ma bade taparoro badana ghamana Anas ina rakaraka viya yavata, ti na Kayapas, Jon da Ariksanda. ⁷ Vaghina ma Pita da Jon irutinishi ipishi ku maghinosi ma ivi tarakiyanesi bo, “Iyi ina rewapanai bo iyi avanai da digadigana kovi yawasi?”

⁸ Ma Kanuma Vovokaravina Pita itowatepani da ivonesi bo, “Magumagura ma kwanatu babadimi, ⁹ bera biibiina kaberei digadigana kurina. Ma avi kubiine koiwavukai ma karako koitupavirevirekai da ikikava iyawasa? ¹⁰ Vaghina, kovi yana. Tami ma wawaya kudubina Israel kamoni kotakovi da Nasaret tomowa Yesu Keriso kotuparatui ma God rabobowai ivi yawasi. Tuna ina rewapanai ma avanai weni tomowina digadigana iyawasa da karako maghinomiyai emiimiiri.

¹¹ Giruma katamana Yesu ivi sisiyei, ivona bo, ‘Tami vonura dami wakima kobarei,

Ma Bada nani wakimina ivi ya ma iterei da tepanai numa vuna ivowai.’ ”*

¹² “Yesu ina kina kava kurina tikwatu da ini yawasita. Dobuwai ma kunumai na ke sago

* **4:11:** Psa 118:22

wawaya sago ita makamakai da yawasa makamakii nonowina ina vereta.”

¹³ Ma babada Sanhidran dughuna kamonai ikitai da Pita da Jon i nota ivi rewapana kirakai ma iakovi da ti na ke girugirumisi ma wawayota na ivi deyesi. Ma nota iviyya da ti na Yesu yavata ibababa. ¹⁴ Ma digadigana iyawasa na kamosiyai imiimiiri da matasiyai ikitakitai, tuna kubiine ke sago aviyavisina iti sisiyei ¹⁵ ma Pita da Jon ivonesi da mara gisina Sanhidran i dughu gawarina ita kiibutawei ma muriyai ti mani kavakava iti sisiya. ¹⁶ Ma ivona bo, “Aviyavisina taberai weni tomotomowisi kurisi? Wawaya peyarisi Jerusalem kamonai iakovi da ti na bera ghamanakina iberai, tuna kubiine ke kovokovoghina da tagavui. ¹⁷ Ma tagudusi da weni berana varana ke ina rakata wawaya kamosiyai. Tomotomowisi tavonatanisi da ke meyani Yesu avanai ini sisiyame wawaya kurisi.”

¹⁸ Vaghina ma Pita da Jon ikwatusi irume ma sisiya bagibagina iterei da ke meyani Yesu avanai iti sisiya bo iti beyebeyena. ¹⁹ Ma ivi ruwa ivonapotesi bo, “Nuwanuwami kovi tetei da meni tuna ibiibai God ku matana. Tami kana votekatekemi bo God kana votekatekei? ²⁰ Aviyavisina kakitai ma kavi yanei na kani sisiyei, ke kovokovoghina da kani kawapotapota.” ²¹ Ma babada Sanhidran kamonai Pita da Jon ivonaviyabuyabumanisi ma ivonatawesi da inae. Ke sago keta ita panani da kovogha ita veresi, iyamna wawaya peyarisi God ivovokavakavari nani berana ghamana itupuwa kubiine. ²² Ma nani digadigana iyawasa, kana madegha na 40 ighekuyowei.

Vitumaghana wawayisi tepatora kubiine inipowana.

²³ Taparoro babadisi i babada ma kwanatu babadisi Pita da Jon ivotawesi inae na ivi ruwa ivovira vitumaghana damsi kurisi. Ma babadisi ikikava ivonavonesi na peyarina ivi debei.

²⁴ Vitumaghana wawayisi ivi yanesi na i nota ivi sagoi ma nipowana God kurina ivi karei, “Bada Ghamam, kunuma ma dobu ma yegai ma bera kudubina kamosiyai tam kuyamoni.* ²⁵ Am bigabiga akii kaekiki David na Kanuma Vovokaravina ina rewapanai am nota ivi sisiyei. Ivona bo,

‘Avi kubiine dam ma dam nuwanuwasi epughupughu,

ma wawayaya iogatara kavakava?

²⁶ Dobu kana kiikiivavo ivi sagosi ma ivovunagha

da Bada yavata ini kawapata

ma ina Vivinevine Wawayina ini ghaviyei.’ ”*

²⁷ “Vonavaghata da Herodi, Pontiyas Pailat, kupuna damsi ma Israel damsi weni kwanatuna kamoni ivi ogatara da berona ita berai Yesu kurina. Tuna na am bigabiga vovokaravina ma am Vivinevine Wawayina.* ²⁸ Ma tam am kayowanai ma am rewapanai namada kunotai da aviyavisina ita berai ma muriyai berasi itupuwa.

²⁹ Vaghina, Bada, ivonaviyabumanekai kubiine na rewapana keverakai da maghitepakai ina tora ma vonam kana dimei. ³⁰ Kevororona, wawayaya kuni yawasisi ma am bigabiga vovokaravina Yesu

* **4:24:** Exod 20:11; Neh 9:6; Psa 146:6 * **4:26:** Psa 2:1-2

* **4:27:** Mat 27:1-2; Mak 15:1; Luk 23:1, 7-11; Jon 18:28-29

avanai matakira ma bera ghamaghamasi keberai.”

³¹ Inipowana ikovi na meni gawarinai ivi kiidaburana na numana ivi nuke. Ma Kanuma Vovokaravina itowatepanisi da maghitepasi itora. Ma nani maranai ivi karei da ere tepatorasi God vonana idimadime.

Vitumaghana wawayisi i sawara ku deba iterei.

³² Vitumaghana wawayisi kudubisi i nota ma nuwanuwasi ivi sagoi. Ma ke sago iyai ita vona bo, “Wena taku aku sawara, rapekuwai,” iyamna i sawara peyarina ku deba iterei.* ³³ Ma God ina agabiibai kurisi irakata ma ivi biibiinisi. Ma aposol God ina rewapanai ivivi mamatara da Bada Yesu rabobowai ivomiiri. ³⁴ Ma vitumaghana damsi kamosiyai na ke sago wawaya moyamoyakina, iyamna iyavo kava numa bo tano rapesiyai na ivivi gimara ma manena ³⁵ aposol ivereveresi da turaturasi moyamoyakisi ivovorereghisi.

³⁶ Ma bade tomowa sago weni nakanani iberai, kana vava na Josepa, kana dam Livai ma ina dobu Saipras, ma tuna aposol ivi vavei Banabas, vavana iyamna ‘kiipepa wawayina.’ ³⁷ Ina tano ivi gimarei ma manena aposol iveresi.

5

Ananayas da Sapira.

¹ Tomowa sago kana vava Ananayas, ma kawana Sapira yavata i tano ivi gimarei. ² Ma Ananayas mane nevanevana ivoviviri ma nevana aposol iveresi. Ma ke iti debei kurisi da nevana

* **4:32:** Apos 2:44-45

ivotani, ma kawana ivi vaghinei da weni berana iberai. ³ Ma Pita ivona bo, “Ananayas, avi kubiine kuvi vaghinei da Seitan ivi nowem na Kanuma Vovokaravina kurina kuvi bero da am tano manena nevana kuvoviviri? ⁴ Tanona rapemuwai ma kuvi gimarei, tuna kubiine manena na tam am mane, am kayowanai kuta berai. Avi kubiine weni berana berona kuberai? Ke wawaya kurikai kuti bero, ma God kurina kuvi bero!” ⁵ Ma Ananayas weni sisiyina ivi yanei na yaghiyaghina ipeku da irabobo. Wawaya peyarisi ivi yanei da aviyavisina itupuwa na iyabumana kirakai. ⁶ Ma vaghina, yaraga ivomiiri da tupuwina igerei ma ikavari ikiibau da idogoi.

⁷ Ke mara gurina* ma kawana irui, ma ke itakovi da aviyavisina itupuwa. ⁸ Ma Pita wavinena ivi tarakiiyanei bo, “Kevoneku, tam ma Ananayas tano kovi gimarei na manena kudubina weni, bo?”

Ma wavinena ivona bo, “E, vaghina manena.”

⁹ Ma ivonapotei bo, “Ikikava konotanotai da Bada ina Kanuma Vovokaravina koti beroberowei? Kekitai, yaraga kawam idogoi na enenekiibau ku matuketa. Ma tam bade ina kavarakiiuwem.” ¹⁰ Ma yaghiyaghinai wavinena Pita maghinonai ipeku da irabobo. Ma yaraga irui ma ikitai da irabobo ma ikavarakiibuwei da kawana riri-nai idogoi. ¹¹ Ma vitumaghana damsii kudubisi ma bade wawaya peyarisi weni berasi sisiyina ivi yanei na iyabumana kirakai.

Aposol gubagubagisi peyarisi ivi yawasisi.

* 5:7: 3 hours murinai.

¹² Aposol bera ghamaghamasi ma matakira peyarisi wawaya kamosiyai iberabera. Ma mara nonowa vitumaghana damsi Soromon Ina Tupatina kamoni ivivi kiidaburana. ¹³ Wawaya peyarisi Jerusalem kamoni ivivi gheghenisi ma iyavo kava ke iti tumaghana na ke yavata iti kiidaburana iyamna iyabuyabumanesi. ¹⁴ Ma kegha da mara nonowa wawaya viya irurui ku kamosi, wivine ma tomotomowa ivi karei da Bada ivivi tumaghane ma i koroto irakarakata. ¹⁵ Ma aposol i bera ghamaghamasi kubiine, wawaya turaturasi gubagubagisi ikavakavarisi da keta baranai rito ma duya tepasiyai ivivi kenisi. I kayowana da Pita ibababa inenae na keyakeyuna ita rogusi da ita yawasa. ¹⁶ Ma bade koroto ghamana meygai gisigisisi Jerusalem ririnai iriyeriyeyi aposol kurisi. I wawaya gubagubagisi ma iyavo kava kanuma beroberosi itowatepanisi na irutinapiyesi da kudubisi iyawasa.

Wawaya aposol ivi tupaketowanesi.

¹⁷ Nani murinai taparoro badana ghamana, turaturana Sadusi damsi yavata i nuwakapi irakata kirakai aposol kurisi. ¹⁸ Tuna kubiine ipatumisi ma ku gabura iteresi. ¹⁹ Ma didibara Bada ina aneya gabura matuketina ivotawei ma ivi nowesi da ikiibau. ²⁰ Ma ivonesi bo, “Kona da Taparoro Numana garina kamoni kona miiri ma wawaya kurisi Yesu varana biibiina ma yawasa vuna sisiyina na kudubina kona dimei.” ²¹ Mara itom ma ikikava aneya ivonesi na iberai. Iru Taparoro Numana garina ku kamona ma vibeyebeyena ivi karei.

Taparoro badana ghamana turaturana yavata ivi kiidaburana ma Sanhidran damsi kii sisiya ivonatawei da Jiu damsi i wawaya ghamaghamasi kudubisi ipisi dughu kubiine. Ma Taparoro Numana kana potapota ivonatawesi ku gabura numana da aposol ita rutinapiyesi. ²² Ma ku gabura numana inekiibau da aposol kegha. Tuna kubiine ivovira da ivi mamatara, ²³ ivona bo, “Matuketa guduguduna ma seri wawayisi nani, ipotapotai. Ma kavotawei na wawaya kamoni kegha.” ²⁴ Ma taparoro babadisi i babada ma Taparoro Numana kana potapota i bada weni sisiyina ivi yanei na i nota iragharagha. Ma nuwanuwasi ivivi tetei da aviyavisina ita tupuwa. ²⁵ Ma wawaya sago ipisi ma ivonesi bo, “Kovi yana, wawayisi ku gabura koteresi na Taparoro Numana garina kamoni emiimiiri ma wawaya kurisi ibeyebeyena.” ²⁶ Ma potapota i bada sisiyina ivi yanei na ina seri wawayisi yavata inae da aposol irutinisi. Pikasiyai irutinisi iyamna iyabumana kirakai da wawaya wakimiyai ita ravisi.

²⁷ Irutinisi da Sanhidran maghinosiyai iteresi da taparoro badana ghamana iti tupaviresi. ²⁸ Ma tuna ivonesi bo, “Sisiya bagibagina kaveremi, kavonatanimi da Yesu avanai ke koti beyebeyena. Ma kegha, kovi kawakiikai da ami vibeyebeyena Jerusalem inunui. Ma bade kokayokayowei da Yesu ina rabobo kubiine koti wavukai.”*

²⁹ Pita aposol turaturana yavata ivonapotesi bo, “Ke wawaya sago kana vatekatekei da God ina kina kava! ³⁰ Yesu korosiyai kotuparatui ma kovi rabobo. Ma ita kaekiki mau i God iberai da

* 5:28: Mat 27:25

rabobowai ivomiiri ³¹ ma iruepai da vibadana iveri na katagheyanaivi makiini da tuna na Ki-ivavo ma Viviyawa. Ma Israel damta taraboga everevereta da ita bera beroberosi tinuwapoyei ma tamiirikupukuputei da God notataweyana ina vereta. ³² Weni berasi kudubina matakiiyai kakitai na kaimamatarei. Ma bade Kanuma Vovokaravina idebei wawaya kurisi da vonav-aghata. Ma iyavo kava God evovotekatekei na Kanumina ina veresi da kii puyo.”

³³ Sanhidran babadisi weni sisiyina ivi yanei na nuwanuwasi ipughu kirakai. Ma i kayowana da aposol iti rabobosi. ³⁴ Ma Perisi sago ivomi-iri da iti sisiya. Kana vava Gamariyel, tuna na vonaviyoyovana vibeyebeyena wawayina. Ma tuna na Israel damsi i vigheghena ma i kayowana ghamana. Ivomiiri na ivonakiiyaragha da aposol Sanhidran kamoni ita kiibunisi da mara gisina kupunai ita makai. ³⁵ Ma Sanhidran babadisi ivonesi bo, “Israel babadimi, kovi nuwanotanota ki-imatana ma muriyai da aviyavisina taberai weni tomotomowisi kurisi. ³⁶ Rorova kava tomowa sago kana vava Teyudasi ivomiiri ma ivonavona da tuna na wawaya ghamana, ma tomotomowa ivi 400 ikivini. Wawaya Teyudasi ikiivunui ma kana kivikivina ivi verubogebogesi da aviyavisina ivi karei da ita berai na imomowa. ³⁷ Ma Teyu-dasi murinai Gariri tomowa sago kana vava Judas na vivavatura maranai ivomiiri ma ina wawaya ivi nowesi da Rome babada kurisi ivi ghaviya. Tuna bade ivi raboboi ma ina wawaya ivi verubogebogesi. ³⁸ Tuna kubiine avonavonavinotimi da weni to-motomowisi kota voteresi. Kovonatawesi ina nae.

Mikeda ti mani i notiyai weni berasi eberaberai na karakava ina kovi. ³⁹ Ma mikeda weni notasi God gwabinai ipisi na ke kovokovoghina da kona gudusi. Gudusi koti paparanei na konotai da God koti kawapatei.”

⁴⁰ Gamariyel ina sisiya kubiine Sanhidran babadi i nota ivirai. Ma aposol ikwatusi irui ma potapota damsi ivonesi da iwidisi. Ma sisiya bagibaginai ivonatanisi da ke Yesu avanai iti sisiya ma ivotawesi inae. ⁴¹ Aposol Sanhidran dughuna ikiibutawei ma ivi nuwabiibai, iyamna God ivinisi da Yesu kana vava kubiine ita vokwarakwa. ⁴² Ma mara nonowa Taparoro Numana garina kamonai ma numa nunusiyai Yesu Varana Biibiina ivivi beyebeyena ma idimadima da tuna na God ina Vivinevine Wawayina.

6

Vivita wawayisi miikovimaruwa ivinesi.

¹ Vitumaghana wawayisi i koroto irakarakata ma kamosiyai, viya na Hibru gamonai ivivi sisiya ma viya na Grik gamonai ivivi sisiya. Nani kamonai Grik damsi ivi karei da Hibru damsi iyeghayeghisi, iyamna mara nonowa vavai vorereghina kamonai na Grik damsi i kwapukwapura kii reregha na gisina. ² Vaghina ma aposol ivi 12 vitumaghana damsi peyarisi ikwaturiyariyesi ma ivonesi bo, “Ke ita biibai da God vonana vibeyebeyena kata voterei da vavai kata vorereghi. ³ Varevaresikai, kamomiyai tomotomowa miikovimaruwa kovinesi, iyavo kava koakovisi da ti na nuwagiura wawayisi ma Kanuma Vovokaravina gwabisiyai irunuma.

Ma vavai vorereghina bigana kana veresi.
⁴ Ma ke ini tinaviravirekai da nuwanuwakii kudubinai kana niponipowana ma bade God vonana kana dimadimeii.”

⁵ Wawaya peyarisi weni sisiyina ivi vaghinei da tomotomowisi ivinesi. Sago na Sitivin, ina vitumaghana irakata ma Kanuma Vovokaravina gwabinai irunuma. Ma bade weni damsi ivinesi. Piripo, Prokoras, Nikano, Timon, Pamenasi, ma Nikoras (tuna Antiyok tomowa ma ina vitumaghana ivirai da ivi Jiu ma muriyai Yesu ivi tumaghanei). ⁶ Ivinesi ikovi ma irutinishi aposol kurisi. Aposol inipowana kubiisi, imasi ku tepasi iterei ma ivi biibiinisi.

⁷ Ma vaghina, God vonana ikiibau da wawaya peyarisi ivi yanei. Ma vitumaghana damsi Jerusalem kamoni i koroto yaghiyaghina irakata. Ma bade taparoro babadisi viya Yesu Varana Biibiina ivi tumaghanei da ivotekatekei.

Sitivin ipatumii.

⁸ Sitivin gwabinai na God ina agabiibai ma ina rewapana imakamakai da wawaya kamosiyai matakira ma bera ghamaghamasi iberaberai. ⁹ Ma wawaya viya ivi karei da Sitivin ivivi kawapatei. Ti na Jiu damsi ma i kiki numana kana vava ‘Sleiv vovotawesi i numa.’* I dobu Sairini ma Ariksandiriya, Silisiya ma Eisiya. Ma Sitivin yavata ivivi gamowana, ¹⁰ ma ke kovokovoghina da ina nuwagiura ita ghekuyowei, iyamna Kanuma Vovokaravina ina rewapanai ivivi sisiya. ¹¹ Tuna kubiine damsi

* **6:9:** Wawayisi karenai ivi sleiv ma muriyai ivotawesi da karako ti mani ibada meyesi.

gavunai tomotomowa viya ivonesi da iti bero. Ita vona bo, “Sitivin kavi yanei da Moses ma God ivivi avaberowesi.” ¹² Weni sisiya viberona iberai na wawaya peyarisi, kwanatu babadisi ma vonaviyoyovana vibeyebeyena wawayisi yavata nuwanuwasi ipiroi da Sitivin ipatumi ma irutinaneyei Sanhidran dughuna ku kamona da maghinosiyai imiimiiri. ¹³ Ma vibero damsii ivi mamatara bo, “Weni tomowina mara nonowa ita Taparoro Numana Vovokaravina ma Moses ina vonaviyoyovana iavaberowei ma eteretereoruwei. ¹⁴ Kavi yanei, ivona da Nasaret tomowa Yesu ina pisi na Taparoro Numana ina rikai ma ita kiki katamanina Moses ivereta na ina virai.” ¹⁵ Ma peyarisi Sanhidran kamoni Sitivin ikita bogai ma maghighina iruyasegana da kitana nakanani ma aneya.

7

Sitivin ivi sisiya Sanhidran babadisi maghinosiyai.

¹ Nani murinai taparoro badana ghamana, Sitivin ivi tarakiyanei bo, “Ivi wavum na vonav-aghata bo kegha?”

² Ma ivonapotei bo, “Varevaresiku ma mami mau, kovi yaneku. Muriyai da ita kaekiki Abraham ita nae ku Haran kwanatuna na Mesopotemiya dobunai imakamakai ma God ere kadakadarina inekiibau kurina.* ³ Ma ivona bo, ‘Am dobu ma am dam kevoteresi ma dobu sago ani beyem da nake kuna nae.’ ⁴ Vaghina ma Kaldiya dobuna ikiibutawei ma inae ku Haran ma nani

* 7:2: Gen 12:1

kwanatunai imakai. Imakamakai da ina mamai irabobo, muriyai na God ivonatawei ipisi weni ku dobuna.* ⁵ Ma God ke sago tano ita verei da iti rapenei. Ke gisi vaghina ita vere tovonu. Ma nani maranai Abraham natuna kegha ma God vonakiiyapa bagibagina iterei da mara sago tupurereghina yavata weni dobuna kudubina iti rapenei.* ⁶ Ma bade God weni nakanani ivi sisiya kurina. ‘Tupurereghim na wawaya viruwa i dobuwai ina makamakai da nani dobuna babadisi ina berisi da ini sleiv. Ma ini kayoberoberowanesi da ini kamyuyuwa da madegha 400 ina kovi.’* ⁷ Ma bade God ivona bo, ‘Ma nani dobuna damsi ina berisi da ini sleiv ma ini kamyuyuwa na ti damsi kovogha ana veresi. Ma muriyai tupurereghim nani dobuna ina kiibutawei ma wike ina pisi da weni dobunai ina vokavakavariku.’* ⁸ Ma God, Abraham yavata vivaghina makamakiina iberai ma matakirina na Abraham kwimatana bekana ituviviratawei. Ma Abraham natuna Aisiki itupuwa na mara kana vi 8 kamonai tuna bade kwimatana bekana ituviviratawei. Ma muriyai Aisiki imagura ma ivi tuwa da natuna Jeikap. Ma Jeikap imagura ma ivi tuwa da natunatuna ivi 12, ma ti na Israel damta ita kaekiki mau.”*

⁹ “Ma ita kaekiki mau tisi kikei Josepa inuwakapiyei, tuna kubiine ivi gimarei da Egypt kamonai ivi sleiv. Ma kegha da God ikoyakoyaghi ¹⁰ da ina nuwapoya kamonai ivi yawasi.* Ma

* **7:4:** Gen 11:31, 12:4 * **7:5:** Gen 12:7, 13:15, 15:18, 17:8
 * **7:6:** Gen 15:13-14 * **7:7:** Exod 3:12 * **7:8:** Gen 17:10-14,
 21:2-4, 25:26, 29:31–35:18 * **7:10:** Gen 37:11, 28, 39:2, 21

nuwagiura iverei ma iberai da Pero ina kayowana ghamana Josepa. Pero na Egypt kana kiivavo ma Josepa iterepai da nani dobuna kudubina ivi badei ma ina numa ghamana ikoyakoyaghi.*

¹¹ Nani murinai gomara ghamana itupuwa Egypt ma Keinan dobusiyai da wawaya peyarisi ivovokwarakwara. Ma ita kaekiki Jeikap natunatuna yavata kii vavai kegha.* ¹² Ma Jeikap sisiya ivi yanei da Egypt kamoni vavai imakamakai na natunatuna ivonatawesi inae. Tuna na i baba karena ku Egypt. ¹³ Ma i baba kana viruwa kamoni Josepa varevaresina kurisi ivi mamatara da tuna iyai. Nani maranai Pero akovina iviyya da Josepa ina rakaraka na iyavo kava.* ¹⁴ Murinai Josepa ina mamai Jeikap ma ina rakaraka ivi 75 kii sisiya ivonatawei da kudubisi ita pisi.* ¹⁵ Ma Jeikap inae ku Egypt ma nani dobunai imakamakai da natunatuna yavata irukwa.* ¹⁶ Ma tupuwisi ikavara ivovira ku Sekem dobuna ma kii karawagai itura. Nani dowana Josepa ina nosi Abraham, Hamo natunatuna gwabisiyai igimari da kii karawaga.”*

¹⁷ “Ma ita wawaya Egypt kamoni ivi tuwa da namada i koroto irakata kirakai. Ma God ina vonakiiyapa bagibagina Abraham kurina iterei na kana mara itupo da ita tupuwa.* * ¹⁸ Ma wawaya sago Egypt kamoni ivi kiivavo ma tuna Josepa ina bera ma ina yawasa ke itakovi. ¹⁹ Ma tuna na

* **7:10:** Gen 41:39-41 * **7:11:** Gen 42:1-2 * **7:13:** Gen 45:1,

16 * **7:14:** Gen 45:9-10, 17-18, 46:27 * **7:15:** Gen 46:1-7, 49:33

* **7:16:** Gen 23:3-16, 33:19, 50:7-13; Josh 24:32 * **7:17:** God

ina vonakiiyapa bagibagina Abraham kurina da mara sago Keinan dobuna na tupurereghina ini rapenei. * **7:17:** Exod 1:7-8

kiiwavo berona, ita kaekiki mau ivivi beroberowesi ma ivivi tugudisi. Ma bade idarударusi da natunatusi gegeyisi ivivi tawetaweyana da iraborabobo.*

²⁰ Nani berasi kamonaɪ na Moses itupuwa, ma God ku matana tuna pepeya kiimatanina. Nawaravi aroba na ina mamai da ina maduwa numiiyai ikoyaghi, * ²¹ ma muriyai okowa baranai iteregavui. Ma Kiiwavo Pero natuna wavinena ipanani ma ikavari da ivi natunei.* ²² Ma Pero gaburinai imagura da Egypt damsi i vibeyebeyena ma i nuwagiura kudubina iviini. Ma ina sisiya ma ina bera peyarina na ivi rewapana kirakai.”

²³ “Moses kana madegha 40 na nota iviia da inumataya ina wawaya Israel damsi kurisi.*

²⁴ Ina numataya kamonaɪ ikitai da Egypt wawaya sago Israel tomowa ivivi kayoberowaneɪ ma iraravi. Tuna kubiine Israel tomowa kana papara ivowai na ivomiiri da Egypt wawaya ikiivunui.

²⁵ Ma Moses inotai da ina wawaya itakovi da God ivonatawei kurisi da iti vitesi, ma kegha. ²⁶ Mara itom na Israel tomowa sago kwinana yavata ivivi ruwa ma Moses inekiibau. Ibera tovonɪ da i viruwa ita voterei ma iti nuwasago. Ivonesi bo, “Tami vivaresina koakovi bo kegha, ma avi kubiine koiruwa?” ²⁷ Ma tomowina kwinana iraravi na Moses ivotabiri ma ivona bo, ‘Iyi vibadana iverem da kuni tupavirekai? ²⁸ Akovi da raviravi Egypt tomowa kukiivunui ma am kayowana da bade kuna kiiyunuku, bo?’ ²⁹ Ma Moses nani sisiyina ivi yanei na iyabumana da iverau ku Midiyan

* **7:19:** Exod 1:10-11, 22 * **7:20:** Exod 2:2 * **7:21:** Exod 2:3-10 * **7:23:** Exod 2:11-15

dobuna. Tuna na dobu viruwa wawayina ma kegha da nani dobunai imakai kirakai ma itavine da natunatuna ruwa itupuwa.”*

³⁰ “Madegha 40 ikovi ma mara sago Sainai koyana ririnai, warereyai kiikiiruku ikarakarai ma nani kamoni na aneya irumatarar Moses kurina.* ³¹ Moses iktai na ivi deyei. Ma ivi turiyariya inae da ita kita bubuni na Bada gamona ivi yanei, ivona bo, ³² ‘Taku na am kaekiki mau Abraham, Aisiki ma Jeikap i God.’ Moses iyabumana kirakai da kiroro ivi karei ma ke kovokovoghina da ita tepa. ³³ Ma Bada ivonei bo, ‘Kaem kana terepara kevotawei, iyamna weni gawarina tepanai kemiimiiri na dowar vovokaravina. ³⁴ Ma aku wawaya i vokwarakwara akitai ma i tou avi yanei. Aoru da Egypt dobunai ana votawesi ina kiibau. Moses, kevomiiri. Avonavonatawem kuna vovira ku Egypt.’”

³⁵ Ma Sitivin patana da ivivi sisiya Sanhidran babadisi kurisi na ivonesi bo, “Israel damsi namada Moses ivonabarei ma ivonei bo, ‘Iyi vibadana iverem da kuni tupavirekai?’ Ma God tuna mani Moses ivinei maranai kiikiiruku ikarakarai na kamoni aneya irumatarar Moses kurina. Ivinei da Israel damsi iti badesi ma i vokwarakwara kamoni iti yawasisi.* ³⁶ Matakira ma bera ghamaghamasi peyarisi iberai maranai ivi nowesi da Egypt ikiibutawei ma Yegai Yebayebarina† idamani ku nevana ma bade warereyai ibababa yawara da madegha

* **7:29:** Exod 18:3-4 * **7:30:** Exod 3:1-10 * **7:35:** Exod 2:14

† **7:36:** Yegai kana vava ‘Red Sea.’

40 ikovi.* 37 Moses tuna mani Israel damsi ivonesi bo, 'Ikikava God ivonataweku na mara sago kami dam kamoni peroveta sago taku nakanani ina vonatawei kurimi.'* 38 Ita kaekiki mau ivi kiidaburana warereyai na Moses yavata nani kamoni. Ma tuna ighae da aneya yavata ivivi sisiya Sainai koyana tepanai. Ma yawasa sisiyisi biibiisi iviini da ivi damani kurita.*

39 "Ma ita kaekiki mau Moses ibarei ma ke ita vatekatekei. Ma i kayowana da ita vovira ku Egypt. 40 Ma Eron kurina ivona bo, 'Akii god viya keyamona da ti ini nowekai. Ma nani tomowina Moses, tuna Egypt dobunai irutinakiibuwekai, ke katakovi da aviyavisina itupuwa kurina.'* 41 Nani maranai sawara sago iyamoni da ita vokavakavari, tuna kau natuna maghimaghigina. Isuwasuware kurina, ma kaporagha ghamana iberai, nani sawarina imasiyai iyamoni na ivivi nuwabiibiyei.*

42 Tuna kubiine God imiirikuputesi ma ivoteresi da madegha, nawaravi ma gwamegwame ivovokavakavarisi. Rorova peroperoveta igiruma da God ivona bo,

'O, Israel dami, madegha 40 warereyai kobaba,
na ghamoghamo kosuwasuware na
ke taku kuriku kota beraberai.

43 Molek korunomei ma kana numa kopawoi,

ma gwamegwame kana vava Repan
kovi tumaghane da tuna ami god,

* 7:36: Exod 7:5, 14:21; Num 14:33 * 7:37: Deut 18:15,

18 * 7:38: Exod 19:1-20:17; Deut 5:1-33 * 7:40: Exod 32:1

* 7:41: Exod 32:2-6

Nani sawarisi koyamona da kovo-
vokavakavarisi.

Tuna kubiine ana kwavinimi da ami dobu
kona kiibutawei da Babilon nevanenanai
kona makai.’ ”*

44 “Ma ita kaekiki mau warereyai ma nani
kamonai God ivi debei Moses kurina da ikikava
ina Yobe Vovokaravina ita yamoni. Ina sisiya
kudubina ikivini da iyamoni ma nani yobena
ivi matakira da God na gwabisiyai.* 45 Vaghina
ma Josuwa ita kaekiki mau ivi nowesi da weni
ku dobuna irui ma nani yobena yavata ikavara-
piyei. Ma God dam bogii ma bogiyyai ikwavinisi
ma i tano iviyya da ivi rapenei. Ma nani yobena
weni dobunai imakamakai da Kiivavo David ina
ku mara.* 46 Ma David na God ina kayowana
ghamana. Ma ivi nowi God kurina da iti vaghinei
da ina Taparoro Numana ita vowai. Ma God, tuna
bade Jeikap ina God na ke iti vaghinei.* 47 Ma
muriyai Kiivavo Soromon nani Taparoro Numana
ivowai.”*

48 “Ma kegha da God Kiidamo Makamakiina
ke numa wawaya imayamoyamonina kamona
ita makamakai.

Peroveta Aisaya igiruma da 49 Bada ivona bo,
‘Kunuma na aku vikiivavo gawarina. Ma tepanai
amakamakai.

Ma dobu na kaeku kana kepana.

Ke kovokovoghina da numa kota vowai kubi-
iku.

* 7:43: Amos 5:25-27 * 7:44: Exod 25:9, 40 * 7:45: Josh
3:14-17 * 7:46: 2Sam 7:1-16; 1Chr 17:1-14 * 7:47: 1Kgs
6:1-38; 2Chr 3:1-17

Ke kovokovoghina da aku viyakam gawarina kota vowai.

⁵⁰ Bera kudubina kunumai ma dobuwai na taku mani imakuwai ayamoni.’”*

⁵¹ Ma Sitivin iyeghisi, ivona bo, “Tami kovi kawakiikii ghagha! Nuwanuwami kamonai God ke koti tumaghanei ma tinimi ipota da ina sisiya ke kota viviyanei. Mara nonowa tami Kanuma Vovokaravina kobabarei, ami kaekiki mau nakanani! ⁵² Ti na peroperoveta kudubisi ivivi tupaketowanesi. Ma peroperoveta viya ivivi yonayona da mara sago God ina Bigabiga Kiimatanina ita nekiibau. Ma ami kaekiki mau nani peroperovetisi ivi kiiyunuwana. Ma tami na nani Bigabigana Kiimatanina kovi dirigiigai da kovi raboboi. ⁵³ God ina aneya ivonatawesi da ina vonaviyoyovana iveremi na tami koviiya ma ke kota votekatekei.”

Sitivin wakimiyai ikiivunui.

⁵⁴ Sanhidran babadisi Sitivin ina sisiya ivi yanei na nuwanuwasi ipughu kirakai da okesi ivi tarakikitei. ⁵⁵ Ma Kanuma Vovokaravina Sitivin itowatepani da itepa ku kunuma ma God kana kadara ikitai. Ma ikitai da Yesu, God katagheyana imiimiiri. ⁵⁶ Ma ivona bo, “Kokita! Kunuma itamotate ma Wawaya Natusi akitakitai God katagheyana emiimiiri.”

⁵⁷ Sanhidran babadisi weni sisiyina ivi yanei na tinisi ivopotapota. Ma ere nuwaghakighakisi ikarayogosi ma iverau da Sitivin kurina.

⁵⁸ Itinakwarokwaroi da kwanatu ikiibutawei ma ivi karei da wakimiyai iraravi. Ma kii tarasovo

* **7:50:** Isa 66:1-2

ivi votaweyana da tomowa sago yaragina kana vava Sol maghinonai iribai. ⁵⁹ Wakimiiyai iraravi na Sitivin inipowana bo, “Bada Yesu, kanumiku keviya.” ⁶⁰ Ipeku da ivi tuwaporeruruwana ma irukwatu, “Bada, i bera berona kenotatawei.” Ivi sisiya ikovi ma matana ipota da irabobo.

8

¹ Ma weni berasi ituputupuwa na Sol nani kamoni, tuna mani matanai ikitai ma ivi vaghinei da Sitivin ikiivunui.

Sol vitumaghana damsi ivi tupaketowanesi.

Nani maranai wawaya ivi karei da vitumaghana damsi Jerusalem kamoni ivivi tupaketowanesi. Ma peyarisi ivi verubogebogesi da ku Judiya ma Sameriya dobusi, ma aposol kava Jerusalem kamoni imakai. ² Ma vitumaghana tomotomowisi viya Sitivin ituwei ma tupuwina idogoi.

³ Ma Sol ivi karei da vitumaghana damsi ivivi tupaketowanesi. Numa nununai tomotomowa ma wivine ititinakwarokwarosi da ku gabura itereteresi.*

Piripo Sameriya kamoni idima.

⁴ Vitumaghana wawayisi Jerusalem ikiibutawei ma ivi verubogebogesi da meni ku dobuna ineneki-ibau na God vonana idimadime. ⁵ Ma Piripo inae ku kwanatu sago Sameriya kamoni, ma nani dobunai Keriso varana idime. ⁶ Koroto ghamana Piripo ivi yanei ma ikitai da matakira ghamaghamasi iberabera na peyarisi ina sisiya

* **8:3:** Apos 22:4-5, 26:9-11

ivivi yana bogai. ⁷ Kanuma beroberosi ere kiiki-irarisi wawaya ikiikiibutawesi. Ma digadigasi ma gibegibesisi peyarisi iyawayawasa. ⁸ Tuna kubiine kwanatuna kamoni nuwabiibii irakata kirakai.

Saimon kiikiirapuna.

⁹ Tomowa sago kana vava Saimon nani kwanatuna kamoni imakamakai, tuna kiikiirapuna. Ma namadani kava wawaya peyarisi Sameriya kamoni ina rewapana ivivi deyei. Saimon ikayokayotata da tuna wawaya ghamana. ¹⁰ Ma babada ma wawayota kudubisi ivovokaravei ma ivi vavei 'Rewapana Kirakiina' bo 'God Ina Rewapana.' ¹¹ Namadani kava ina bera vigayagaya kubiine wawaya ivivi deyei ma ivivi tumaghane. ¹² Ma maranai Piripo inekiibau na God ina vikiivavona ma Yesu Keriso varana biibiina idimei kurisi. Tuna kubiine tomotomowa ma wivine peyarisi ivi tumaghana ma ibabataito. ¹³ Ma bade Saimon ivi tumaghana ma ibabataito. Ma Piripo iwagiyei ma ikitai da bera ma matakira ghamaghamasi iberaberai na inota kavakavai.

¹⁴ Aposol Jerusalem kamoni ivi yanei da Sameriya damsi God vonana ivi tumaghane na Pita da Jon ivonatawesi kurisi. ¹⁵ Ivi ruwa inekiibau ku Sameriya na inipowana vitumaghana damsi vusi kubiisi da Kanuma Vovokaravina ita towatepanisi, ¹⁶ iyamna Bada Yesu avanai kava ibabataito ma Kanuma Vovokaravina ke ita viiya. ¹⁷ Ma Pita da Jon imasi ku tepasi iterei na Kanuma Vovokaravina itowatepanisi.

18 Ma Saimon ikitai ikikava aposol imasi wawaya ku tepasi iterei da Kanuma Vovokaravina itowatepanisi na mane ivororona kurisi da nani rewapanina ita gimari. ¹⁹ Ma ivonesi bo, “Taku bade rewapana kovereku da iyavo kava imaku ku tepasi ana tereterei na Kanuma Vovokaravina ina viiya.”

²⁰ Ma Pita ivonapotei bo, “Tam ma am mane yavata ku keyama karata makamakii nonowina kona nae! Ikikava kunotai da God ina puyo kuta gimari? ²¹ Nuwanuwam didibarina God ku matana, tuna kubiine weni bigana kamoni ke kuna biga! ²² Am bera berona kevi nuwapoyei ma kemiirikupukuputei. Ma Bada kurina kenipowana da mikedam nota berona ina notatawei. ²³ Damim aviiya da nuwakapi nuwanuwam ivi beroi ma bade am berabero ipatumim.”

²⁴ Ma Saimon ivi nowi kirakai, ivona bo, “Kubiiku konipowana Bada kurina da aviyavisina kovi sisiyei na ke ina tupuwa kuriku.”

²⁵ Pita da Jon i vitumaghana ivi mamatara ikovi ma Bada Vonana idima yavui na ivomiiri da ita vovira ku Jerusalem. Ma Sameriya dobuna kamoni ibaba inenae na kwanatu nununai Bada Varana Biibiina idimadime.

Piripo ma Itiyopiya badana.

²⁶ Mara sago Bada ina aneya Piripo ivonei bo, “Kevomiiri ma warere ketana eororu Jerusalem da ku Gasa kekivini.” ²⁷ Vaghina ma ivomiiri, ibaba inenae da Itiyopiya tomowa ikitai.*

* **8:27:** Weni Itiyopiya tomowina na ivi gagari, igina iviyya.

Tomowina na wawaya ghamana ma tuna na Itiyopiya damsi i kiivavo wavinena Kandasi ina mura kana koyakoyagha.† Tomowina ighae ku Jerusalem God vokavakavarina kubiine ²⁸ ma iororu ina ku dobu. Ina seriyoti‡ tepanai igeru iveraverau ma peroveta Aisaya ina giruma ivivi yavi. ²⁹ Ma Kanuma Vovokaravina Piripo ivonei bo, “Kenae nani ku seriyoti ma ririnai kuna baba.” ³⁰ Ma Piripo iverau nake ma ivi yanei da tomowina peroveta Aisaya ina giruma ivivi yavi. Ma Piripo ivi tarakiyana bo, “Kiyiyavi na iyamna keviivii bubuni, bo kegha?”

³¹ Ma Itiyopiya tomowina ivonapotei bo, “Kegha, ke ata viiviiya. Ke sago wawaya da iti debei kuriku.” Ma tomowina Piripo ivonei da ita ghae ita geru. ³² Ma giruma katamana ivivi yavi na weni,

“Tuna nakanani ma sipu, irutinaneyei da
iti raboboi,

Ma nakanani ma sipu gegeyina, vunivunina
eboribori na ke ita tutou,

Tuna bade nakanani, ke iti sisiya.

³³ Wawaya ikiiviberoi,

ma ke vonavaghata tepanai iti tupavirei,

Ke sago tupurereghina da tisisiyesi,

Iyamna, ina yawasa dobuwai iviitawei.”*

† **8:27:** Itiyopiya damsi i kiki da i kiikiivavo tomotomowisi na ke sago biga ita berai. Tuna kubiine i maduwa na dobu ivivi badei. Ma meni kiivavona ina maduwa nani bigana iberaberi na ivonavona da wavinena na Itiyopiya damsi i ‘Kandasi.’ ‡ **8:28:** Seriyoti na keta wakana, tuna wawaya igerugeru ma hosi sago bo ruwa etitini.

* **8:33:** Isa 53:7-8

³⁴ Ma tomowina Piripo ivi tarakiiyanei bo, “Kuta voneku, peroveta tuna mani ivi sisiya meyei bo wawaya sago isisiyei?” ³⁵ Vaghina ma Piripo nani girumina tepanai sisiya ivi karei da Yesu Varana Biibiina ivi debei kurina. ³⁶ Ketiyei inenae da ku okowa inekiibau ma Itiyopiya tomowina ivona bo, “Kekitai, wena okowa. Vaghina bo kegha da ana babataito?” ³⁷ (-)§

³⁸ Ma tomowina ivona na ina seriyoti ivi kiimiiiriyei. Ma ivi ruwa ioru ku okowa da Piripo tomowina ibabataitoi. ³⁹ Okowai igheghae na yaghiyaghinai Kanuma Vovokaravina Piripo iviitawei da Itiyopiya tomowina ke ita kita meyei. Ma tomowina ere nuwabiibiina inae. ⁴⁰ Ma Piripo, Asotas kwanatunai irumatara ma baba ivi karei. Kwanatu nununai Yesu varana biibiina idimadimeyi inenae da ku Sisariya kwanatuna inekiibau.

9

Sol itupuwavira.

(Apos 22:6-16, 26:12-18)

¹ Jerusalem kamoni na Sol patana da Bada kana kivikivina ivivi tupaketowanesi ma kii vikiivunuwana ivonavonei. Inae da taparoro badana ghamana kurina, ² ma ivi nowi da ita giruma kiki numasi kii koyakoyagha wawayisi Damaskas kwanatuna kamoni kurisi da Sol

§ **8:37:** Mara katamaninai giruma damsi peyarisi ves 37 ke ita terei. Ma viya na weni nakanani igirumi: ‘Piripo ivona bo, “Nuwanuwam kudubina kuni tumaghana na ana babataitom.” Ma tomowina ivonapotei, “Yesu Keriso aitumaghane da tuna God Natuna.”’

iti vitei da iyavo kava Damaskas kamoni, tomowa bo wavine Yesu ina keta ekivikivini na ita patumisi ma ita rutinisi ku Jerusalem.

³ Ibaba inenae da namada ku Damaskas ita nekiibau na kadenima yasegana kunumai ivokadari ma gweyurina ioru da iveruviviri.

⁴ Ipeku ku dowa ma wawaya gamona ivi yanei, ivona bo, “Sol, Sol, avi kubiine kitupaketowaneku?”

⁵ Ma Sol ivona bo, “Bada, tam iyai?”

Ma ivonapotei bo, “Taku Yesu. Taku kitupaketowaneku. ⁶ Kevomiiri ma kuna rui ku kwanatu ma nani dobunai wawaya ina vonem da aviyavisina kuna berai.”

⁷ Ma iyavo kava Sol ivi kaeturanei na gamo ivi yanei ivivi sisiya ma ke sago wawaya ita kitai. Ma imiiri da kawasi ineghenegheyana. ⁸ Sol ivomiiri ma damina iviia da ke kovokovoghina da ita kita. Tuna kubiine turaturana imana iviini ma irutini da ku Damaskas. ⁹ Matana ipota da mara aroba ikovi ma nani kamoni ke sago aviyavisina ita kani bo itumai.

¹⁰ Ma Damaskas kamoni Yesu kana kivikivina sago kana vava Ananayas. Ma Bada mekeyuna ikitai da ikwatukwatui bo, “Ananayas!”

Ma ivona bo, “Kevona, Bada.”

¹¹ Ma Bada ivonei bo, “Kenae Judas ina ku numa, numana na Keta Maninina baranai. Ma kevi tarakiiyana da tomowa kana vava Sol kuna kitai. Tomowina ina kwanatu na Tasus ma wekarakava eniponipowana kuriku. ¹² Ma namada mekeyum avi debei kurina, ikitai da kuna nae kurina ma imam ku tepana kuna terei da matana ina kitame.”

¹³ Ma Ananayas ivonapotei bo, “Bada, nani tomowina sisiyina avi yanei da vitumaghana damsi Jerusalem kamonai ivivi agaberowesi. ¹⁴ Ma bade avi yanei da taparoro babadisi i babada gwabisiyai rewapana iviia ma ipisi wike ku Damaskas da iyavo kava kavovokavakavarim na ina patumikai.”

¹⁵ Ma Bada ivonei bo, “Kenae! Nani tomowina avinei da kubiiku ina biga. Ana vonatawei da kupuna damsi kurisi, i kiikiivavo yavata ma bade Israel damsi kurisi da kaku vava ina dimei. ¹⁶ Ma ani beyei da kaku vava kubiine ina vokwarakwara kirakai.”

¹⁷ Vaghina ma, Ananayas inae da nani ku numana irui ma imana Sol ku tepana iterei. Ivona bo, “Varesiku Sol, ketiyai Bada Yesu kupanani na tuna ivonataweku apisi kurim da kuna kitame ma Kanuma Vovokaravina gwabimuwai ina runuma.”

¹⁸ Ma yaghiyaghinai sawara nakanani ma iyana yadasi Sol matanai itamoririgha da ikitame. Vaghina ma ivomiiri da ibabataito. ¹⁹ Muriyai ikam da tupuwina ivi rewapana.

Sol Damaskas kamonai idima.

Ma Sol Damaskas kamonai imakai mara gisina vitumaghana damsi yavata. ²⁰ Ma maninina ivi karei da kiki numasiyai idimadima da Yesu na God Natuna.

²¹ Ma iyavo kava ivi yanei na peyarisi ivi deyei ma ivona bo, “Wena vaghina tomowina Jerusalem kamonai wawaya Yesu kana vava ivovokavakavari na ivi kiivunuwana. Ma ipisi wike da vitumaghana damsi ita patumisi ma ita rutinisi taparoro babadisi i babada kurisi.”

²² Ma kegha da Sol ina dima ivi rewapana kirakai da Jiu damsi Damaskas kamoni ke kovokovoghina da ita vonapotei. Ma vonavaghata ivi debei kurisi da Yesu na God ina Vivinevine Wawayina.

²³ Imakai inene da Jiu damsi ivi ogatara da ita kiivunui, * ²⁴ ma Sol namada akovina iviyya da Jiu damsi mara nonowa mariyai ma didibarai kwanatu matuketinai ivivi pota da ita kiivunui. ²⁵ Tuna kubiine didibarai turaturana irutini ma iriga ghamana ku kamona iuwani da gari taraboginai ivi yoyowi ioru kwanatu ku kupuna da inae.

Sol Jerusalem kamoni.

²⁶ Sol inekiibau ku Jerusalem ma ibera tovonni da vitumaghana damsi ku kamosi ita rui ma kegha, peyarisi iyabumane. Ke iti tumaghane da tuna Yesu kana kivikivina. ²⁷ Ma Banabas ivi vitei da irutini inae aposol kurisi. Ivonesi da ikikava Sol ibaba inenae ma ketiyai Bada ikitai ma ivi sisiya kurina. Ma ivi mamataresi da Damaskas kamoni Sol ke ita yabumana da Yesu avanai idima. ²⁸ Nani murinai Sol aposol yavata imakamakai ma ibababa Jerusalem kamoni. Ma ere tepatorana Bada avanai idimadima. ²⁹ Ma Jiu damsi viya Grik gamoni ivivi sisiya. Ti damsi Sol yavata ivivi vonapasipasiyana, tuna kubiine keta iekwekwai da Sol ita kiivunui. ³⁰ Maranai vitumaghana damsi sisiyina iviini na Sol irutini ikiibau ku Sisariya kwanatuna ma ivonatawei inae ku Tasus kwanatuna.

* **9:23:** 2Kor 11:32-33

³¹ Ma nani murinai na vitumaghana damsi kudubisi Judiya, Gariri ma Sameriya kamoni ere nuwanubasi imakai. Ma Kanuma Vovokaravina ikiiepepisi da ivi rewapana, ma wawaya ipeyari ivi tumaghana da i koroto irakata. Ma mara nonowa Bada ivovokaravei.

Aineyas da Dokas.

³² Ma Pita ibaba da dobu ine yavui ma mara sago ku Laida kwanatuna inumataya da vitumaghana damsi ita kitisi. ³³ Nani dobunai tomowa digadigana kana vava Aineyas ipanani, tuna numa kamoni ikena da madegha 8 ikovi. ³⁴ Ma Pita ivona bo, “Aineyas, Yesu Keriso iyawasim. Kevomiiri ma am riyapa kenokui.” Ma Aineyas iyawasa da ikayovomiiri. ³⁵ Ma Laida ma Seron kwanatusi kamoni wawaya peyari ikitai da Aineyas ibababa na Bada ivi tumaghane.

³⁶ Ma vitumaghana wavinena sago Jopa kwanatuna kamoni kana vava Tabita (vavana Grik gamosiyai na Dokas). Tuna mara nonowa bera biibiisi iberaberi ma moyamoyakisi ivivi vitesi. ³⁷ Ma mara sago igubaga kirakai da irabobo. Ma tupuwina ikowai ma ivovunaghi da kiidamo numana kamoni iterei. ³⁸ Ma vitumaghana damsi Jopa kamoni ivi yanei da Pita tuna Laida kamoni, ma ke ita rabaraba, tuna kubiine tomotomowa ruwa ivonatawesi inae kurina. Ma ivi nowi, ivona bo, “Kakayokayowei da wekarakava tanae ku Jopa.” ³⁹ Vaghina ma Pita nani tomotomowisi yavata inae. Inekiibau na irutini ighae ku numa tepana. Ma kwapukwapura peyari ere tutusi Pita imiiriviviri. Ma Dokas yawayawanai gara ipopo kubiisi na Pita

ivi beyebeyei. ⁴⁰ Ma Pita peyarisi ivonatawesi ikiibau ma ina kina kava ivi tuwaporeruruwana da inipowana. Itavire wavinena raborabobona kurina ma ivonei bo, “Tabita, kevomiiri!” Yaghiyaghina matana itamotatagha da Pita ikitai ma ivi kiimakiiyei. ⁴¹ Pita ivororona da imana iviini ma itinavomiirini. Ma vitumaghana damsi, kwapukwapurisi yavata, ikwatusi irui ma wavinena yawayawana ku imasi iterei. ⁴² Weni berana sisiyina irakata da Jopa kwanatuna ikiimumui na wawaya ipeyari Bada ivi tumaghanei.

⁴³ Ma Pita tomowa sago kana vava Saimon, yavata imakii kirakai Jopa kamoni. Ma Saimon ina biga na ghamoghamo bekasi ivivi gimagimara.*

10

Pita ma Koneriyas.

¹ Tomowa sago kana vava Koneriyas na Sisariya kwanatuna kamoni imakamakai. Ma tuna na senturiyon, seri wawayisi ivi 100 ivivi badesi, ma i koroto kana vava Itali. ² Ma ina rakaraka yavata

* **9:43:** Saimon ghamoghamo bekasi ivivi gimagimara na ina biga kana vava ‘tanner’. Wawaya ghamoghamo ivivi ki-ivunuwa na Saimon gwabisiyai beka iyuyuna ma ku muramura ivovokutuvi da ke ita bowa ma ikiikiivipikai. Ma vunivunisi itaratarumui. Muriyai wawaya nani bekasi igimagimari da kae kii terepapara, kutu ma borikiide iyamoyamona. Moses ina vonaviyoyovana kamoni (Lev 11:39-40) igiruma da iyavo kava ghamoghamo raborabobosi ina votovoni na puyapuyakisi. Ma kegha da Pita na Saimon kana numataya. Ivi debei da Pita na vonaviyoyovana ikiibutawei da kupuna damsi yavata imakamakai ma kurisi idimadima.

God ivovokaravei. Ina nuwaviina irakata moyamoyakisi kurisi ma mara nonowa God kurina iniponipowana. ³ Mara sago ravi madeghinai* God ina aneya irumatara da matanai ikitai ipisi kurina. Ma ikwatui bo, “Koneriyas.”

⁴ Ma Koneriyas iyabumana kirakai da ikita bogai ma ivona bo, “Bada, aviyavisina kekayokay-owe?”

Ma aneyina ivonapotei bo, “Am nipowana ma am verena moyamoyakisi kurisi na God enotanotai ma inuwabiibiyei. ⁵ Tuna kubiine am bigabiga kevonatawesi ku Jopa kwanatuna da tomowa kana vava Saimon Pita ina rutinapiyei. ⁶ Tuna inumataya da ina varigheya Saimon yavata emakamakai. Saimon ina biga na ghamoghamo bekasi igimara ma ina numa na kikirai.”

⁷ Aneyina ivi sisiya ikovi ma ikuyowei na Koneriyas ina bigabiga wawayisi ruwa ma ina seri wawayina sago ikwatusi ipisi. Seri wawayina na Koneriyas kana koyakoyagha ma tuna yavata God ivovokaravei. ⁸ Aviyavisina peyarina Koneriyas kurina itupuwa na ivi mamataresi. Ma ivonatawesi inae ku Jopa.

Pita mekeyu sago ikitai.

⁹ Mara itom ma ku madegha puna na Koneriyas ina bigabiga ku Jopa kwanatuna inenekiilbau. Ma Pita na ighae ku numa tepana nipowana kubiine. ¹⁰ Iniponipowana da vitonara ikarai, ma ina kayowana da ita kam. Ivivi koyakoyagha da vavai ita tava na nani kamonai nuwanuwana iwape-wapei. ¹¹ Ikita da kunuma itamotate ma sawara

* **10:3:** 3:00 o'clock

sago, kitana da kwarewa ghamana matatupina ruwamaruwa uraviyai itinatani ma ivi yoyowi iororu ku dobu. ¹² Ma kwarewina kamonai na ghamoghamo bogii ma bogiyyai, viya kaesi ruwamaruwa ma viya na kiu ma viya na mota.†
¹³ Ma wawaya gamona ivona bo, “Pita, kevomiiri. Kevi kiivunuwana da kuna kam.”

¹⁴ Ma Pita ivonapotei bo, “Bada, ke kovokovoghina! Ke meyani aku yawasa kamonai siya dowadowasi bo puyapuyakisi ata kani, iyamna Moses ina vonaviyoyovana anununura bubuna.”

¹⁵ Ma nani gamona ivi sisiyame, ivona bo, “Aviyavisina God ivonakiiyaragha da biibiina na ke kuna vonei da dowadowana bo puyapuyakina.”

¹⁶ Weni sisiyina mara aroba ivi yanei, ma yaghiyaghina nani kwarewina iviitawei ighae ku kunuma.

¹⁷ Pita weni berana ikitai na ivivi nuwanotanotei da iyamna avai. Ma nani kamonai Koneriyas ina bigabiga ivonatawesi na inekiibau. Ma Saimon ina numa ipanani ma garina matuketinai ivi kiimiiriyesi. ¹⁸ Ma irukwatu, ivi tarakiiyana da numataya sago kana vava Saimon Pita weni numanai emakamakai bo kegha.

¹⁹ Ma Pita patana da ivivi nuwanotanota ma Kanuma Vovokaravina ivonei bo, “Saimon, to-motomowa ivi aroba ekwekwim, ²⁰ tuna kubiine kevomiiri ma kunoru da yavata kona nae. Ke am nota ina ragharagha iyamna taku avonatawesi

† **10:12:** Weni siyasi Jiu damsi ke ita kamkam, iyamna Moses ina vonaviyoyovana kamonai ivona da dowadowasi.

kurim.” ²¹ Vaghina ma Pita ioru ma tomotomowisi ivonesi bo, “Wawayina koekwekwai na taku. Avi kubiine kopisi?”

²² Tomotomowisi ivonapotei bo, “Senturiyon Koneriyas ivonatawekai. Tuna tomowa maninina ma God evovokaravei. Bade Jiu damsi peyarisi i vigheghena. Ma aneya vovokaravina ivi sisiya Koneriyas kurina, ivonei da kuta nae ina ku numa ma kuti sisiya kurina.” ²³ Vaghina ma Pita ivi kiikiiwesi ma ivonesi da yavata ita kena.

Mara itom na Pita nani tomotomowisi yavata ivomiiri inae, ma vitumaghana damsi viya Jopa kamona ivi kaeturanesi. ²⁴ Mara itome na ku Sisariya inekiibau. Ma Koneriyas namada ina rakaraka ma turaturana ikwaturiyariyesi da ivivi koyakoyagha. ²⁵ Pita ita rui ku numa na Koneriyas iverupotei, ku maghinona ivi tuwaporeruruwana ma itawotei. ²⁶ Ma Pita itinavomiirini ma ivonei bo, “Kevomiiri, taku na wawayota tam nakanani.” ²⁷ Ivi ruwa ivivi sisiya ma ku numa kamona irui ma Pita ikitai da koroto ghamana iriyesi. ²⁸ Ma ivonesi bo, “Tami koakova bubuni da Moses igiruma da tokai Jiu damkai na ke kupuna dami yavata tisagota bo kana numataya kurimi. Ma God ivi debei kuriku da ke sago wawayana ana barei bo ana vonei da dowadowana bo puyapuyakina. ²⁹ Tuna kubiine, kaku sisiya kuvonatawei na maninina apisi, ke ata bara. Ma, kevona. Am kayowana avai?”

³⁰ Ma Koneriyas ivonapotei bo, “Rorova ravi madeghinai aku numiiyai aniponipowana ma kadenima tomowa sago kana gara vovokeyakeyuna maghinokuwai ivi kiimiiriyei.

³¹ Ma ivona bo, ‘Koneriyas, God am nipowana ivi yanei ma am verena moyamoyakisi kurisi na enotanotai. ³² Am bigabiga kevonatawesi ku Jopa da tomowa kana vava Saimon Pita ina rutinapiyei. Tuna inumataya da ina varigheya Saimon yavata emakamakai. Saimon ina biga na ghamoghamo bekaşi igimara ma ina numa na kikirai.’ ³³ Tuna kubiine yaghiyaghinai kam sisiya avonatawei, ma ibiibii kirakai da kupisi. Vaghina. Peyarita na weni ma God gwabitiyai emakamakai. Ma aviyavisina peyarina Bada ivonem na kevi sisiyei da kani yanei.”

Pita ina sisiya.

³⁴ Ma Pita sisiya ivi karei, “Wekarakava akovina aviiya da God ku matana wawaya peyarita na sago.* ³⁵ Dam na bogii ma bogiiyai ma kegha da iyavo kava God evovokaravei ma i yawasa maninina na ekayokayowesi. ³⁶ God varana biibiina ivonatawei Israel damsı kurisi na namada sisiyina kovi yanei. Ivonesi da Yesu Keriso avanai na nuwanuba tapanani da God yavata tinuwasago. Ma Yesu na peyarita ita Bada. ³⁷ Ma namada koakovi da aviyavisina itupuwa Judiya dobunai, nani berasi Gariri kamonai ivi karei maranai Jon idima da wawaya ita babataito. ³⁸ Ma bade koakovi ikikava God, Nasaret tomowa Yesu ivinei da Kanuma Vovokaravina ma rewapana iverei. Ma bade ikikava Yesu Judiya dobuna ine yavui da bera biibiisi iberaberaı. Ma iyavo kava Devil imanai ivovokwarakwara na ivivi yawasisi, iyamna God gwabi-

* **10:34:** Deut 10:17

nai imakamakai. ³⁹ Aviyavisina Yesu iberai Jiu damkai akii dobuwai ma Jerusalem kamona na tokai aposol peyarina matakiiyai kakitai na kaimamatara da vonavaghata. Ma korosiyai itu-paratui ma ivi raboboi, ⁴⁰ ma mara kana viaroba kamona na God iberai da rabobowai ivomiiri ma irumatarara kurikai da kakitai, yawayawana. ⁴¹ Ma ke wawaya peyarisi kurisi, tokai kana kivikivina kava God ivine kai da kata kitai. Ma kaimamatara da rabobowai ivomiiri. Ma muriyai yavata kakam ma kauma. ⁴² Ma sisiya bagibagina ivone kai da wawaya kurisi kata dima ma kati mamatarara da God, Yesu ivinei da mara damona yawayawasita ma raborabobosi peyarita ini tupavireta. ⁴³ Ma per-operoveta peyarisi ivi mamatarei, ivi debei da iyavo kava Keriso ini tumaghane na tuna avanai God i berabero ina notatawei.”

Kupuna damsi Kanuma Vovokaravina iviia.

⁴⁴ Pita patana da ivivi sisiya ma nani kamona iyavo kava ina sisiya ivivi yanei na Kanuma Vovokaravina ioru da itowatepanisi. ⁴⁵ Ma vitumaghana damsi Pita ivi kaeturane na yavata ipisi, ti na Jiu damsi. Ma ivi deyei da Kanuma Vovokaravina na kupuna damsi yavata itowatepanisi, tuna puyona na ke Jiu damsi kava kubiisi. ⁴⁶ Iakovi da kupuna damsi Kanuma Vovokaravina iviia, iyamna ivi yanesi da kunuma gamosi bogii ma bogiiyai ivivi sisiya ma God ivovokavakavari. Ma Pita ivona bo, ⁴⁷ “Weni damsi namada Kanuma Vovokaravina iviia, tota nakanani. Tuna kubiine okowai ina babataito, ke kovokovoghina da tavonatanisi.” ⁴⁸ Vaghina ma Pita ivonesi da Yesu Keriso avanai ibabataito.

Ma Koneriyas turaturana yavata ivi nowi da Pita gwabisiyai ita makai da mara gisina.

11

Pita ina bera ivi sisiyei.

¹ Aposol ma vitumaghana damsi peyarisi Judiya kamonai sisiya ivi yanei da kupuna damsi God vonana ivi tumaghane. ² Tuna kubiine maranai Pita ighae ku Jerusalem na vitumaghana damsi iyeghai, iyamna ti na Jiu vaghata, peyarisi Moses ina vonaviyoyovana inununuri. ³ Ivonei bo, “Avi kubiine tam kupuna damsi i ku numa kurui ma yavata kokam? Ti na dowadowasi!” ⁴ Ma vaghina Pita ivi karei da aviyavisina peyarina itupuwa na ivi debei kurisi. ⁵ Ivona bo, “Jopa kamonai aniponipowana da nuwanuwaku iwapewapei na kunumai sawara sago iororu akitai, kitana da kwarewa ghamana ma matatupina ruwamaruwa uraviyai itinatatani ma ivi yoyowi ioru kuriku. ⁶ Ku kamona arugenara na ghamoghamo bogii ma bogiiyai akitisi, viya kaesi ruwamaruwa ma viya ghamoghamo dipa ma bade mota ma kiu. Ma Moses ina vonaviyoyovana evonavona da peyarisi na dowadowasi ma puyapuyakisi. ⁷ Ma wawaya gamona ivoneku bo, ‘Pita, kevomiiri. Kevi kiivununuwana ma kekam.’ ⁸ Ma avonapotei bo, ‘Bada, ke kovokovoghina! Moses igiruma da nani siyasi na dowadowasi ma puyapuyakisi, tuna kubiine ke meyani ata kani.’ ⁹ Ma nani gamona kunumai ivi sisiyame kuriku, ivona bo, ‘Aviyavisina God ivonakiiyaragha da biibiina na ke kuna vonei da dowadowana.’ ¹⁰ Mara

aroba weni sisiyina avi yanei ma ghamoghamo kwarewina kamonai na peyarina iviitawei ighae ku kunuma. ¹¹ Ma yaghiyaghinai tomotomowa ivi aroba Sisariya kwanatunai inekiibau da meni numanai amakamakai na maghinonai ivi kiimiiriyesi. ¹² Ma Kanuma Vovokaravina ivoneku da aku nota ke ita ragharagha ma tomotomowisi ivi aroba yavata kata nae. Ma varevaresita weni miikovimasago kokitisi, ti na Jopa damsi ma yavata kanae da Koneriyas ina ku numa kanekiibau ma karui. ¹³ Ma Koneriyas ivonekai da ina numiiyai aneya inekiibau kurina ma ivonei bo, ‘Am bigabiga kevonatawesi ku Jopa da tomowa kana vava Saimon Pita ina rutini. ¹⁴ Ina vonaviakovimi da ikikava God tam ma am rakaraka yavata ini yawasimi.’” ¹⁵ Ma Pita ina sisiya ikwapanatini, “Avi karei da Koneriyas ina wawaya yavata kurisi avivi sisiya na Kanuma Vovokaravina ioru da itowatepanisi. Ikikava karenai kurita itupuwa na nakanani itupuwa kurisi. ¹⁶ Ma Bada ina sisiya anotai, ivona bo, ‘Jon na okowai ibabataito ma God na Kanuma Vovokaravinai ina babataitomi.’” ¹⁷ Tota iyavo kava Bada Yesu Keriso tavi tumaghane na Kanuma Vovokaravina ivereta. Ma kupuna damsi nakanani bade iveresi, tuna kubiine taku na wawayota ke kovokovoghina da God ina kayowana ati kawakiikiyei.”

¹⁸ Vitumaghana damsi Jerusalem kamonai Pita ina sisiya ivi yanei, ma vigamowana ivoterei ma God ivokavakavari, ivonavona bo, “Nakanani da God na ke Jiu damsi kava ma kupuna damsi

* **11:16:** Apos 1:5

yavata i taraboga evereveresi da i berabero ina miirikupukuputei ma Yesu ini tumaghaneɪ da yawasa makamakii nonowina ina viiya.”

Vitumaghana wawayisi Antiyok kwanatuna kamonaɪ.

¹⁹ Sitivin irabobo murinaɪ wawaya ivi karei da vitumaghana damsɪ ivivi tupaketowanesi, tuna kubiine ivi verubogebogesi. Viya na inae kirakai da inumataya ku Ponisiya dobuna, viya ku Saipras nuwana ma viya ku Antiyok kwanatuna. Ma nani dobusiyai na Jiu damsɪ kava kurisi Yesu Varana Biibiina idimadimeɪ.* ²⁰ Ma vitumaghana damsɪ viya, i dobu na Saipras nuwana ma Sairini kwanatuna, inae ku Antiyok ma nani kwanatunaɪ ivi karei da kupuna damsɪ kurisi Bada Yesu Varana Biibiina idimadimeɪ. ²¹ Ma God ina rewapana gwabisiyai da koroto ghamana Bada ivi tumaghaneɪ ma ikivini.

²² Ma vitumaghana damsɪ Jerusalem kamonaɪ sisiyina ivi yanei na Banabas ivonatawei ku Antiyok. ²³ Inekiibau na ikitai da God ina agabiibai ma ina vibiibiina gwabisiyai. Nuwanuwana ibiibai ma ikiiepepisi da i nota iti rewapana. Ma ivonesi da nuwanuwasi kudubinaɪ iti patutu Bada kurina. ²⁴ Ma Banabas na tomowa maninina ma Kanuma Vovokaravina gwabinaɪ irunuma. Ma nuwanuwana kudubinaɪ ivi tumaghana. Tuna kubiine koroto ghamana ivi nuwatiniɪ da Bada ivi tumaghaneɪ.

²⁵ Ma nani murinaɪ Banabas, Antiyok ikiibutawei ma inae ku Tasus da Sol itekwai. ²⁶ Ipanani ma irutinaneyei ku Antiyok. Vaghina

* **11:19:** Apos 8:1-4

ma madegha sago Banabas da Sol vitumaghana damsi yavata ivivi kiidaburana ma ivivi beyebeyena koroto ghamana kurisi. Ma Antiyok kamonai ivi karei da vitumaghana damsi ivi vavesi ‘Keresiyana.’

²⁷ Nani maranai Keresiyana viya Jerusalem kamonai inumataya ku Antiyok. Ti na peroperoveta, ²⁸ ma sago kana vava Agabas ivomiiri ma Kanuma Vovokaravina ina rewapanai ivonaki-iyaragha da gomara ghamana ina tupuwa. Ma dobu bogii ma bogiyyai Rome i vidadana gaburina na ina kamowanisi. Weni gomarina itupuwa na Rome damsi i kiivavo Korodiyus ina vikiivavona kamonai.* ²⁹ Ma Yesu kana kivikivina Antiyok kamonai inotai da vitumaghana turaturasi Judiya kamonai iti vitesi, tuna kubiine sago sago duma aviyavisina gwabisiyai, gisina bo ghamana na nevanavana iverena. ³⁰ I verena iterei ma Banabas da Sol ikavari da Keresiyana kii vinoraveraveyana Jerusalem kamonai iveresi.

12

Vitupaketowana irakata.

¹ Nani maranai Kiivavo Herodi Agripa ivi karei da Keresiyana ivivi tupaketowanesi ma viya ipatumisi. ² Ma Herodi ponanai seri wawayisi inae da Jon ina tuwa Jemes iwana seriyai ikiiyaraghi. ³ Ma damina iviia da Jiu damsi ivi nuwabiibai da Jemes irabobo, tuna kubiine na bade Pita ipatumi. Weni berana Pasova kamna maranai itupuwa.

* **11:28:** Apos 21:10

⁴ Pita ku gabura iterei ma seri wawayisi ivi 16 ivorereghisi da wawaya ruwamaruwii duma. I biga da Pita iti matatetei da ke ita verau. Herodi ina kayowana da Pasova kamna murinai wawaya peyarisi maghinosiyai Pita iti tupavirei.* ⁵ Ma Pita gabura kamonai kubiine na Keresiyana damsi nuwanuwasi kudubinai iniponipowana God kurina.

Pita gabura ikiibutawei.

⁶ Mara ita tom na Kiivavo Herodi, Pita iti tupavirei ma nani didibarinai Pita ere imapatupatumina ikenakena seri wawayisi ruwa basusiyai. Ma viya na matuketa imiimiiripotai. ⁷ Kadenima Bada ina aneya irumatara ma gabura numana kamonai iruyasegana. Ma Pita ghabaghabana ikiividagui da ikiimataki. Ma ivonei bo, “Kevomiiri yaghiyaghina!” Ma chein Pita imanai ivi tamotawetaweyana. ⁸ Ma aneya ivonei bo, “Kam borikiide kekuni ma kaem kana terepapara kekotei.” Vaghina ma, Pita iberai. Ma aneya ivona bo, “Kam tarasovo kekotei ma kekinivini.” ⁹ Pita ikivini da gabura numana ikiibutawei, ma ke itakovi da aneya aviyavisina iberaberai kurina na bera vaghata, inotanotai da ita vivimatu. ¹⁰ Ibaba inae da seri wawayisi viya ikuyowesi ma inene da bade viya ikuyowesi ma ku gabura matuketina inekiibau. Tuna matuketa bagibagina, kirama iyamoni. Ma kegha da tuna mani itamotate ma ivi ruwa ikiibau ku kwanatu. Ketiiai ibababa da ke gurina ma yaghiyaghina aneya Pita ikuyowei inae.

* **12:4:** Exod 12:1-27

¹¹ Ma Pita nota iviyya da ke ita vivimatu ma ivona bo, “Wekarakava akovi da aviyavisina itupuwa kuriku na bera vaghata. Bada ina aneya ivonatawei kuriku, ivi viteku da Kiivavo Herodi ina rewapana aonaghi ma Jiu damsi ke kovokovoghina da berona ita berai kuriku.”

¹² Notana iviyya ikovi ma ibaba inae Meri ina ku numa. Meri na Jon Mak ina maduwa. Nani numanai na wawaya peyarisi ivi kiidaburana da iniponipowana. ¹³ Pita gari matuketinai irukiipowapowara ma bigabiga wavinena kana vava Roda ipisi da ita vonapotei. ¹⁴ Ma wavinena Pita gamona ivi yanei na ivi nuwabiibii kirakai da matuketa ke ita votawei. Iverau ivovira wawaya kurisi da ikiirara, “Pita matuketiyai emiimiiri!” ¹⁵ Ma wawayisi ivonapotei bo, “Kibero! Neghanegham!” Ma Roda patana da ivonavona da Pita matuketiyai imiimiiri ma wawayisi ivonapotei bo, “Kegha, mikedada ina aneya.”

¹⁶ Ma Pita patana da irurukiipowapowara na wawayisi matuketa ivotawei ma ikitai da vaghina wawayina na inota kavakavai. ¹⁷ Pita imana iruepai da wawaya kawasi ita pota ma ikikava Bada gabura kamoni ivi yawasi na ivi sisiyei. Ma ivona bo, “Jemes ma varevaresita kovonaviakovisi.” Ma ikuyowesi inae ku dobu sago.

¹⁸ Mara itom na nipunipu ghamana itupuwa seri wawayisi kamosiyai, iyamna ke itakovi da Pita mike inae. ¹⁹ Ma Herodi seri wawayisi viya ivonesi da Pita iekwai, kwanatu ine yavui ma ke ita panani. Tuna kubiine iyavo kava Pita ipotapotai na ivi tupavireviresi ma ivi kiivunuwana.

Nani murinai Kiivavo Herodi ivomiiri Judiya ikiibutawei ma inae ku Sisariya ma nani kwanatunai imakai.

Kiivavo Herodi ina rabobo.

²⁰ Ma namadani kava Herodi na Taya ma Saidon kwanatusi yavata ivivi kawapata. Taya ma Saidon damsii itarakapu ma inae da Brastas kurina, Brastas na Herodi ina numa kana koyakoyagha. Ma ivi nowi kurina da i keta ita berai da Herodi yavata iti sisiya. I kayowana da i vikawapata iti koviya ma nuwanubiiyai ita makai, iyamna kii vavai na Herodi ina dobuwai iviiviiya.

²¹ Ma i mara iterei na Herodi kana gara biibii kirakiisi ivi kote. Ma inae da ina vikiivavona gawarina tepanai imakai ma koroto kurisi ina sisiya iterei. ²² Ma koroto sisiyina ivi yanei na ikiikiirarabo, “Wena god sago isisiya kurita, ke wawayota ita vivisisiya.” ²³ Ma Herodi koroto ke ita vonesi da ita voterei ma God ina kina kava ita vokavakavari, tuna kubiine Bada ina aneya inekiibau da Herodi ivowai, gubaga iverei da motamota tupuwina ivi tupabubuwanei da irabobo.

²⁴ Ma God vonana irakata da dobu ine yavui da bade wawayaya peyarisi vitumaghana ivi karei.

²⁵ Ma Banabas da Sol i biga Jerusalem kamoni ivi koviya na Jon Mak irutini da yavata ivovira ku Antiyok.

13

Banabas da Sol ivinesi ma ivonatawesi.

¹ Antiyok kwanatunai ekalesiya kamosiyai, viya na peroperoveta ma viya na vibeyebeyena wawayisi. Ti na Banabas, Simiyon (tuna

wawaya dumadumana), Lusiyas (ina dobu Sairini), Menayen (tuna kiivavo Herodi Antipas yavata imagura patapata) ma bade Sol. ² Mara sago ivivi siya ma Bada ivovokavakavari ma kamonai na Kanuma Vovokaravina ivonesi bo, “Kamomiyai Banabas ma Sol na aku vivinevine, kovi biibiinisi ma kovoteresi da aku biga kava ina berai.”

³ Peyarisi visiya ma nipowana ivi kovini na imasi ku tepasi iterei da ivi biibiinisi ma vaghina, ivonatawesi inae.

Banabas da Sol inae ku Saipras.

⁴ Kanuma Vovokaravina Banabas da Sol ivi nowesi inae ku Selusiya kwanatuna ma nani dobonai ku kukakuka igeru da ku nuwa sago kana vava Saipras. ⁵ Inekiibau ku Salamis kwanatuna Saipras kamonai na Jiu damsi i kiki numasiyai idimadima. Ma i baba kamonai na Jon Mak yavata da iti vitesi.

⁶ Ma nuwana kamonai ibaba yavui, idima in- enae da ku Papos inekiibau. Ma nani kwanatu- nai Jiu tomowa sago kana vava Bajisas ipanani. Tuna kiikiirapuna ma peroveta viviberona ⁷ ma tomowina Sediya Polas iwagiyei da gwabinai imakamakai. Sediya Polas na Saipras kana bada ghamana ma tuna wawaya akakovina. Ma ina kayowana da God vonana iti yanei, tuna kubi- ine sisiya ivonatawei da Banabas da Sol ita pisi kurina. ⁸ Ma nani kiikiirapuna Bajisas (kana vava Grik gamonai na Elimas) na imiiripotesi ma itarataravuvuresi da Sediya Polas ke iti yanesi, iberabera tovonni da Keriso ke iti tumaghane. ⁹ Ma Sol (kana vava sago na Pol) Elimas ikita bogabogai

ma Kanuma Vovokaravina ina rewapanai ivonei bo, ¹⁰ “Tam Devil natuna ma bera biibiisi kudu-bina kighaviyei. Tam am yawasa kamoni na viberu ma bera didibari kava kevovotani. Mara nonowa am viberowai Bada ina keta maninina kiriwariwai. ¹¹ Tuna kubiine na wekarakava Bada kovogha ina verem da mara gisina kava matam ini didibari da yasegana ke kuna kitai!”

Ma yaghiyaghinai Elimas matana isowai ma ididibari da ikiikiigwamgwam, ivivi nowi da wawaya sago imana ita viiya da ita rutini. ¹² Weni berana Sediya Polas matanai ikitai na Yesu Keriso ivi tumaghane. Ma Pol da Banabas Bada ina keta ivivi beyebeyena kurina na ivi deye kirakiiyei.

Pisidiya Antiyok kamoni.

¹³ Papos kwanatunai na Pol turaturana yavata ku kukakuka igeru da ku kwanatu sago kana vava Pega, Pampiriya dobuna kamoni. Ma nani dobunai Jon Mak ikuyowesi ma ivovira ku Jerusalem. ¹⁴ Ma Pol da Banabas, Pega ikuyowei da inae ku kwanatu sago kana vava Antiyok, Pisidiya dobuna kamoni. Ma viyakam maranai irui ku kiki numana da imakiivipikesi. ¹⁵ Ma wawaya ivomiiri da Moses ina vonaviyoyovana ma peroperoveta i giruma ivi yava ikovi, ma murinai na kiki numana babadisi wawaya sago ivonatawei Pol da Banabas kurisi, ivonesi bo, “Varevaresikai, kade nota bo sisiya biibiina gwabimiyai na koni sisiyei da wawaya kona kiipepisi.” ¹⁶ Pol ivomiiri ma imana iruepai da wawaya nipu ita voterei ma ivona bo, “Israel dami ma kupuna dami, tami iyavo kava God kovovokavakavari na kovi yaneku. ¹⁷ Israel

damta ita God ita kaekiki mau ivinesi da ina wawaya. Ma Egypt kamonaɪ imakamakai na God ivi biibiinisi da i koroto irakata kirakai, ma ina rewapanai ivi nowesi da nani dobuna iki-ibutawei.* ¹⁸ Ma damsi madegha ivi 40 warereyai ibababa ma nani kamonaɪ na God ivi kawakiikiyi ma kegha da ikoyagha bubunisi.* ¹⁹ Ma dam mi-ikovimaruwa ighegavovorisi Keinan kamonaɪ ma i tano na ina wawaya Israel iveresi da ivi rapenei.* ²⁰ Weni berasi kudubina na madegha 450 kamonaɪ itupuwa.”*

“Ma nani murinaɪ na God wawaya kii koyakoyagha ivinesi da ikoyakoyaghisi da peroveta Samuweru ina ku mara. ²¹ Vaghina ma Israel damsi ivi nowi God kurina da kiiyavo ita veresi. Ma tomowa sago ivinei da kubiisi iti kiiyavo, tomowina na Kis natuna Sol, kii dam na Benjamin. Ma tuna ivi kiiyavo da madegha 40 ikovi.* ²² Ma God, Sol ivi kiibuni ma murinaɪ David iterei da ivi kiiyavo. God ivona bo, ‘Jesi natuna David, tuna nuwanuwaku ma aviyavisina peyarina ana voneni na ina berai.* ²³ Ma God vonakiiyapa bagibagina iterei da David tupurereghina kamonaɪ wawaya sago ina nekiibau da Israel ini yawasisi. Ma tuna na Yesu. ²⁴ Muriyai da Yesu ita nekiibau na kunona Jon, Israel damsi kudubisi kurisi idima da i bera beroberosi ita miirikupukuputei ma ita babataito.* ²⁵ Ma Jon ina biga ivivi koviya ma ivona bo, ‘Kono-

* **13:17:** Exod 1:7, 12:51 * **13:18:** Num 14:34; Deut 1:31

* **13:19:** Deut 7:1; Josh 14:1 * **13:20:** Judg 2:16; 1Sam 3:20

* **13:21:** 1Sam 8:5, 10:21 * **13:22:** 1Sam 13:14, 16:12; Psa 89:20

* **13:24:** Mak 1:4; Luk 3:3

tanotai da taku God ina Vivinevine Wawayina bo? Kegha, ke taku. Wawayina na murikuwai epipisi. Taku ke wawaya kiimataniku da kaena kana terepapara uravina ata votawei.’ ”*

²⁶ “Varevaresiku, tami Abraham tupurereghina ma bade tami kupuna dami God kovovokaravei, kovi yana. Tota kurita God sisiya ivonatawei da ini yawasita. ²⁷ Jerusalem kamonai wawaya i babada yavata ke iti vaghinei da Yesu na God ina Vivinevine Wawayina. Ma ivi raboboi da peroperoveta aviyavisina igirugirumi na itupuwa. Ma nani girumisi na viyakam marasiyai mara nonowa iyava. ²⁸ Ke sago aviyavisina berona Yesu gwabinai ita panani da iti wavui ma kegha da Jerusalem damsi Pailat ivonei da iti raboboi.*

²⁹ Ma aviyavisina peyarina iberai Yesu kurina na rorova mara katamaninai peroperoveta namada igirumi da ita tupuwa. Weni berasi iberai yavui na muriyai korosi tepanai itereoruwei ma ku buba iterei da kana karawaga.* ³⁰ Ma God iberai da rabobowai ivomiiri.”

³¹ “Ma mara ipeyari irumatara ina wawaya kurisi. Muriyai da ita rabobo na ti damsi yavata ibaba Gariri da ku Jerusalem. Ma ti na bera peyarina matasiyai ikitai da wawaya kurisi imamatara da vonavaghata.* ³² Ma tokai na weni varana biibiina kapiyei kurimi. Ikikava God vonakiiyapa bagibagina iterei ita kaekiki katakamanisi kurisi ³³ na karako ita mariyai na berasi

* **13:25:** Mat 3:11; Mak 1:7; Luk 3:16; Jon 1:20, 27

Mat 27:22-23; Mak 15:13-14; Luk 23:21-23; Jon 19:15

Mat 27:57-61; Mak 15:42-47; Luk 23:50-56; Jon 19:38-42

Apos 1:3

* **13:28:**

* **13:29:**

* **13:31:**

iberai kubiita da Yesu rabobowai ivomiiri. Psalms kamonai igiruma da ivona bo,

‘Tam na natuku,

Ma karako taku na am Mamai.’*

³⁴ Ma God iberai da Yesu rabobowai ivomiiri da ke karawagai tupuwina ita bowa. Giruma katamana kamonai igiruma bo,

‘Aku vonakiiyapa bagibagina David ma tupureghina yavata kurisi aterei da ani biibiinisi na nani vibiibiinina vovokaravina gwabimiyai ina makii nonowa.’*

³⁵ Ma bade giruma katamana evonavona bo,

‘Am wawaya vovokaravina ke kuna kitatawei da karawagai tupuwina ina bowa.’ ”*

³⁶ “Ma David ke tuna mani iti sisiya meyei, iyamna ina yawasa kamonai God ina kayowana ivoyavu bubuni ma irabobo. Ma ina kaekiki kii karawagai idogoi da tupuwina ibowa.

³⁷ Kegha, wawaya sago ivi sisiyei. Wawayina na Yesu, tuna tupuwina ke ita bowa, iyamna God iberai da rabobowai ivomiiri. ³⁸ Varevaresiku, kovi yana kiimatana. Yesu tepanai na God ita bera beroberosi ina notatawei. Tuna kadimadime kurimi da akovina kota viiya. ³⁹ Ma iyavo kava Yesu itumaghane na i berabero kamonai ina tinakiibuwesi ma God ina vonakiiyargha da ti na ina wawaya maninisi. Ma Moses ina vonaviyoyovana na ke kovokovoghina da i berabero kamonai ina tinakiibuwesi. ⁴⁰ Ma kokitaruvimi da aviyavisina peroperoveta

* **13:33:** Psa 2:7 * **13:34:** Isa 55:3 * **13:35:** Psa 16:10

ivivi sisiyei na ke ina tupuwa kurimi. ⁴¹ Ivona bo,

‘Kovi yana, iyavo kava kovonavonavikoniye ku.

Matami ekita ma ani tataghanimi ma kona rabobo,

iyamna karako weni maranai bera ghamana ana berai.

Nani berana irakata kirakai da wawaya ita vonaviakovimi

na kota notai da vibero.’ ”*

⁴² Pol da Banabas kiki numana ikiikiibutawei na wawaya ivi nowi kurisi da viyakam marana maghinosiyai ita vovira da nani notasi nake da iti sisiyei kurisi. ⁴³ Ma koroto isawasawara na nevanavana Pol da Banabas ikivini. Kamosiyai viya na Jiu damsi ma viya na kupuna damsi Jiu damsi i kiki inununuri ma God ivovokavakavari. Pol da Banabas kurisi ivivi sisiya ma ivonavonesi bo, “Mara nonowa God koni tumaghane da ina agabiibai tepanai kona makai.”

⁴⁴ Ma viyakam marana inekiibau na wawaya kudubisi nani kwanatunai iriyesi ku kiki numana da Bada vonana iti yanei. ⁴⁵ Ma Jiu damsi i babada koroto ghamana ikitai na inuwakapi. Ma ivi karei da Pol ivi avaberowei ma wawaya ivonavonesi da ina sisiya peyarina na vibero. ⁴⁶ Pol da Banabas ere maghitepatorasi sisiya bagibaginat ivonapotesi bo, “God ina kayowana da tami Jiu dami koti nao da varana biibiina kurimi kata dimei. Ma ke kota kayokayowei kubiine, imatakira da yawasa makamakii nonowina kobarei. Karako na kana voteremi ma kupuna damsi kurisi kana dima.

⁴⁷ Ma Bada sisiya bagibagina ivonekai na weni,

* **13:41:** Hab 1:5

‘Avinem da tam na yasegana kupuna damsi kubi-
isi,
tam tepamuwai na dam ma dam dobu
kudubinai yawasa makamakii nonowina
ina panani.’ ”*

⁴⁸ Ma kupuna damsi weni sisiyina ivi yanei na
ivi nuwabiibai. Ma Bada ivi ghegheni vonana kubi-
ine. Ma iyavo kava God ivinesi da yawasa maka-
makii nonowina ita viiya na ti damsi ivi tumaghana.

⁴⁹ Ma Bada vonana ikiibau da nani dobuna
inunui. ⁵⁰ Ma Jiu damsi i babada nani
kwanatuna kamoni ivomiiri da tomotomowa
ghamaghamasi nuwanuwasi ikanikani. Ma
wivine mumurisi ti na mara nonowa i kiki
numanai God ivovokavakavari na ti yavata
i nota ivi beroi da peyarisi Pol da Banabas
ivi tupaketowanesi ma ikwavinisi da i dobu
ikiibutawei. ⁵¹ Ma Pol da Banabas kaevunavunasi
ikiiririghatawei, tuna ivi matakira da iyavo
kava God vonana ibarei na kovogha ina veresi.
Ma ivi ruwa ivomiiri ku kwanatu sago kana
vava Aikoniyam.* ⁵² Ma Antiyok kamoni
vitumaghana damsi nuwabiibiyai imakamakai
ma Kanuma Vovokaravina gwabisiyai irunuma.

14

Aikoniyam kamoni.

¹ Aikoniyam kwanatuna kamoni Pol da Ba-
nabas ku kiki numana irui. Ma i dima na
ivi rewapana kirakai da wawaya nuwanuwasi iti-
navirai. Ma koroto ghamana, Jiu damsi ma

* **13:47:** Isa 42:6, 49:6 * **13:51:** Mat 10:14; Mak 6:11; Luk 9:5,
10:11

kupuna damsi yavata Bada ivi tumaghanei. ² Ma Jiu damsi viya Keriso varana biibiina ibarei na ti ivomiiri da kupuna damsi nuwanuwasi ikani da Pol da Banabas kurisi nuwanuwasi ipughu ma ivi kawapatesi. ³ Ma Pol da Banabas nani dobunai imakii kirakai ma ere maghitepatorasi Bada varana biibiina idimadime. Ma Bada rewapana iveresi da matakira ghamaghamasi ma notakavakavasi iberai, ivi debei da God ina agabi-ibai sisiyina na vonavaghata. ⁴ Ma kwanatuna kamoni na wawaya ivi bogebogesi da dam ruwa. Viya inae da Jiu damsi ke ita vivitumaghana na ku murisi imiiri. Ma viya inae aposol kurisi da ku murisi imiiri.

⁵ Ma kupuna damsi ma Jiu damsi i babada yavata na Pol da Banabas kii diri itetetei da iti kayoberowanesi ma wakimiyai iti kiivunuwanesi. ⁶ Ma aposol kii sisiya ivi yanei na iverugavu ku kwanatu ruwa, Listra ma Debe, Laikoniya dobuna kamoni. ⁷ Ma nani dobunai Bada varana biibiina idimadime.

Listra ma Debe kwanatusi kamoni.

⁸ Tomowa sago Listra kwanatuna kamoni imakamakai na itupuwei da digadigana ma ke meyani ita bababa. ⁹ Mara sago Pol idimadima ma koroto kamosiya digadigana na ivivi yana. Pol matana maninina itawei ma damina iviyya da nani digadigana vitumaghana gwabinai da God iti yawasi. ¹⁰ Ma ikiirara kurina, ivonei bo, “Tam, kevomiiri!” Vaghina ma digadigana itarukapoka imiiri ma baba ivi karei.

¹¹ Koroto ikitai da digadigana iyawasa na ti mani i Laikoniya gamosiya ikiirara bo, “Ita god

ivi ruwa kiidamowai ioru kurita, kitasi ivire da nakanani ma wawayota!”¹² Ivonavona da Banabas na i god Zus ma Pol na ivonavonei da i god Hemes, iyamna tuna na sisiya voravorana.¹³ Ma Zus ina taparoro numana na kwanatu nevanevanai. Ma taparoro badana ina wawayaya yavata kau tomotomowisi irutini ma saru gerogerorisi ikavara ma kwanatu ku matuketina inekiibau. I kayowana da Pol da Banabas ita vokavakavarisi ma suwara kurisi ita kapuni.

¹⁴ Banabas da Pol sisiyina ivi yanei da suwara ita kapuna kurisi na ivi nuwapoya kirakai. Tuna kubiine kii gara igosira ma iverau koroto ku kamosi ma ikiirara bo,¹⁵ “Turaturakai, avi kubiine weni berana koberaberai? Tokai na ke god ma wawayota tami nakanani. God vaghata na yawayawana, tuna dobu ma kunuma ma yegai ma aviyavisina kudubina kamosiyai iyamoni. Kakayokayowei da God varana biibiina koni yanei ma koni tumaghanei da weni berasi viviberosi kona voterei. Iyamsi kegha!”¹⁶ Mara katamaninai na God, dam kudubina ivoteresi da i ku kayokayowanai ivovokavakavara wapawapa.¹⁷ Ma kegha da mara nonowa ina matakira gwabimiyai emakamakai iyamna tuna kwamra ma bodu nununai garewa evereveremi ma yabayaba da vavai ghamana kopanapanani da nuwabiibiiyai komakamakai. Nani berasi ivi debei da tuna emakamakai ma ina agabiibai irakata tami kurimi.”¹⁸ Pol da Banabas weni nakanani ivivi sisiya ma ipiropiro kirakai da koroto ita vonatanisi, iyamna i kayowana ghamana da ita suwarisi. Ma kegha da ivonatanisi da kau ke

* **14:15:** Exod 20:11; Psa 146:6

iti kiivunuwana.

¹⁹ Nani murinai Jiu damsi viya Antiyok ma Aikoniyam kwanatusiyai inekiibau ma koroto nuwanuwasi itinavirai da nuwanuwasi ipughu Pol da Banabas kurisi. Ma koroto ivomiiri da Pol wakimiyai iraravi da ipeku ma inotai da irabobo. Ma itinakwarokwaroi da kwanatu ku kupuna itawanakiibuwei. ²⁰ Ma vitumaghana damsi iriyesi da tupuwina imiirigwagwari ma Pol ivomiiri da yavata ku kwanatu irui. Mara itom na Banabas yavata ivi ruwa inae ku Debe.

Pol da Banabas ivovira ku Antiyok, Siriya kamona.

²¹ Pol da Banabas Debe kwanatunai Keriso varana biibiina idimei da koroto ghamana nuwanuwasi itinavirai da Yesu Keriso ivi tumaghane. Ma nani murinai ivovira ku Listra, ku Aikoniyam ma ku Antiyok Pisidiya dobuna kamona. ²² Ma kwanatu nununai Keresiyana ikiikiiepepisi da i nota iti rewapana ma sisiya biibiisi itereterei da i vitumaghana ita vokikini. Ma ivonesi bo, “Vitumaghana damta nuwapoya bogii ma bogiiyai tapanapanani da God ina ku vikiivavona tarui.” ²³ Ma bade kwanatu nununai ekalesiya kii vinoraveraveyana ivinevinesi. Ma ivivi siya ma iniponipowana da iyavo kava ivinevinesi na Bada ku imana itereterei. Ti i nota ma i vitumaghana na Bada Yesu kava kurina itereterei.

²⁴ Ma Pisidiya dobuna ine yavui na muriyai irui ku Pampiriya dobuna, ²⁵ na Pega kwanatunai idima ikovi na ikiibau ku Ataliya kwanatuna. ²⁶ Ma ku waka igeru da Ataliya ikiibutawei ma inae ku Antiyok Siriya dobuna kamona. Karenai

nani kwanatunai ivomiiri da baba ivi karei, tuna kubiine ivovira nake. Rorova kava vitumaghana damsi Antiyok kamona Pol da Banabas God ku imana iteresi ma ivonatawesi da ina biga ita berai. Ma wekarakava God ina agabiibiyai nani bigana ivi kovini na ivovira kurisi.

²⁷ Inekiibau ma vitumaghana damsi ikwaturiyariyesi da God aviyavisina i biga kamona iberai na kudubina ivonaveresi. Ma kamona ivonesi da God ikikava kupuna damsi i keta ivotawei da Keriso ivi tumaghane. ²⁸ Vaghina ma nani dobunai imakii kirakai vitumaghana damsi yavata.

15

Vitumaghana damsi i dughu Jerusalem kamona.

¹ Tomotomowa viya Judiya dobunai inae ku Antiyok kwanatuna ma vibeyebeyena ivi karei vitumaghana damsi kurisi. Ivonesi bo, “Moses ina vonaviyoyovana kota nunuri da kwimata bekami kota tuviviratawei. Ke kona berai na Keriso ke ini yawasimi.”* ² Weni sisiyina kubiine Pol da Banabas, Judiya damsi yavata ivi gamowana ma ivi vonapasipasiyana. Tuna kubiine vitumaghana damsi Pol da Banabas ma Keresiyana viya ivinesi da ita nae ku Jerusalem da weni vikawapatina kubiine aposol ma Keresiyana kii vinoraveraveyana ita kitisi.

³ Vitumaghana damsi Pol da Banabas ma wawaya viya ivonatawesi inae ku Jerusalem ma i baba kamona irui da vitumaghana damsi Ponisiya ma Sameriya dobusi kamona

* **15:1:** Lev 12:3

ivi akovisi da kupuna damsi Yesu ivi tumaghanei. Ma i vonaverena kubiine na vitumaghana damsi nuwanuwasi ibiibii kirakai. ⁴ Inekiibau ku Jerusalem na aposol, Keresiyana ma kii vinoraveraveyana ivomiiri da ivi kiikiwesi. Ma Pol da Banabas vonaverena iterei da God aviyavisina i biga kamonai iberai. ⁵ Ma Perisi damsi viya Yesu ivivi tumaghanei na ivomiiri ma ivonakiiyaragha bo, “Kupuna damsi Yesu ina kivini na tavonesi da ina tuvivira ma Moses ina vonaviyoyovana ina votekateke yavui.”

⁶ Ma aposol da Keresiyana kii vinoraveraveyana ivi kiidaburana da weni vikawapatina iti dughuwei. ⁷ Ivi sisiya kirakiiyei ma muriyai Pita ivomiiri ma ivonesi bo, “Varevaresiku, koakovi da rorova kava tota kamotiyai God ivineku da ata dima kupuna damsi kurisi da taku kawakuwai Yesu varana biibiina iti yanei ma iti tumaghanei.* ⁸ Ma God, ina kina kava nuwanuwata kamona iakovi. Ma ivi debei da kupuna damsi ekayokayowesi, iyamna ikikava tota Jiu damta Kanuma Vovokaravina ivereta na bade nakanani iveresi.* ⁹ God kurina na Jiu damta ma kupuna damsi na sago, iyamna i vitumaghana kubiine na i bera beroberosi inotatawei da nuwanuwasi yagharisi. ¹⁰ Avi kubiine koberabera tovonni da God kota rubui? Rorova ita kaekiki mau da ipisi kurita na Moses ina vonaviyoyovana gwabitiyai ma kudubita tabera kavai da kata nunura bubuni. Ma avi kubiine ami kayowana da vitumaghana damsi vusi na Moses ina vonaviyoyovana ita nunuri?

* **15:7:** Apos 10:1-43 * **15:8:** Apos 2:4, 10:44

Weni vitana ke ku tepasi kona terei. ¹¹ Kegha taweyana! Takovi da ita vitumaghana kubiine na ita Bada Yesu ina agabiibai irakata da yawasa makamakii nonowina ivereta. Ma kupuna damsi bade nakanani.”

¹² Ma ke sago wawaya sisiya ku tepana ita terei. Nani murinai korotona ivoguguba ma Pol da Banabas i baba ivi sisiyei. Ivi mamatara kurisi da ikikava God ina rewapanai bera ghamaghamasi ma notakavakavasi iberai kupuna damsi kamosiyai. ¹³ Ivi sisiya ikovi na Jemes ivomiiri ma ivona bo, “Varevaresiku, kovi yaneku. ¹⁴ Saimon Pita namada ivoneta da ikikava karenai God ivi debe meyei da kupuna damsi nuwanuwasi iviyya ma kamosiyai wawaya viya ivovinesi da ina wawaya. ¹⁵ Peroperoveta i sisiya yavata ivi kiisagoi ma nakanani igiruma da God ivona bo,

¹⁶ ‘Muriyai ana vovira da David

ina vikiivavona iwapa na tuna ana ruepa meyei,

tuna nakanani ma numa gharavuna ana vovunaghi

da ana vowa meyei.

¹⁷ Weni berana ana berai da dam ma dam peyarisi taku Bada inekwiku.

Ma kupuna damsi kaku vava ini tumaghane i da ti na taku aku wawaya.

¹⁸ Rorova mara katamaninai ivi karei da ku karako na Bada evonavoneta da weni berasi ina berai.’”*

¹⁹ Ma Jemes ina sisiya ikwapanatini ma ivona bo, “Kupuna damsi viya wekarakava i nota God

* **15:18:** Amos 9:11-12

kurina etereterei. Ke ata kayokayowei da i nota tapiroi. ²⁰ Tuna kubiine tavonesi da ke Moses ina vonaviyoyovana kudubina ina nunuri. Tagiruma kurisi da bera viya kava ke ina berai. Sago na vavai da siya wawaya kokoitau kurisi isuwari na suwarina ke ina kani, iyamna puyapuyakina. Ma kana viruwa na ke meyani ini pekana wapawapa. Ma kana viaroba na tara ke ina kani ma turina na ghamoghamo kayo kukupotana ke ina kani, iyamna tarana uyuwina kamoni.*

²¹ Ita biibai da kupuna damsi na weni berasi kava ita nunuri, iyamna namadani kava wawaya kwanatu nununai Moses ina vonaviyoyovana ed-imadime. Ma mara nonowa viyakam marasiyai kiki numasi kamoni iyiyavi.”

Kupuna damsi itumaghana na kurisi igiruma.

²² Nani murinai aposol, Keresiyana kii vinoraveraveyana ma vitumaghana damsi kudubisi Jerusalem kamoni ivi dughu. Ma nota iterei da wawaya ruwa ivinesi da Pol da Banabas yavata ita vonatawesi ku Antiyok. Judas (kana vava sago na Basabas) ma Sailas ivinesi. Weni tomotomowisi ivi ruwa na vitumaghana damsi kii vinoraveraveyana. ²³ Ma weni nakanani igiruma da ita vonatawei,

“Tokai aposol ma Keresiyana kii vinoraveraveyana na varevaresikai kurimi kagirugiruma. Tami, kupuna dami vivitumaghanimi Antiyok kwanatunai, ma Siriya da Silisiya dobusi kamoni.

Kiiwa kiiwa.

* **15:20:** Exod 34:15-17; Lev 17:10-16, 18:6-23

²⁴ Sisiya kavi yanei da wawaya viya kamokiiyai ikiibau kurimi na akii vivaghina ke kata veresi. Ma aviyavisina ivivi sisiyei kurimi na ami nota ipiroi ma ivi notaragharaghi. ²⁵ Tuna kubiine kavi dughu ma wawaya kavinesi da kana vonatawesi kurimi, turaturata biibiisi Banabas da Pol yavata ina nae. ²⁶ Ti na ivere meyesi ita Bada Yesu Keriso kubiine. ²⁷ Vaghina ma Judas da Sailas kana vonatawesi kurimi da aviyavisina kagirumi na bade kawasiyai ina vonaveremi. ²⁸ Kavi nuwanotanota ma Kanuma Vovokaravina yavata kavi vaghinei da bera viya kava ke kona berai. Ma ke sago vita ku tepana kana terei da kona kavari. ²⁹ Kokoitau kana suwara, tara ma ghamoghamo kayo kukupotana ke kona kani, ma ke koni pekana wapawapa. Ita biibai da weni berasi kavonavonemi na ke meyani kona berai.

Vaghina, tuna kava ma kiiwa kiiwa.”

³⁰ Ma tomotomowisi ivi ruwamaruwa ivonatawesi da ioru ku Antiyok. Nani dobunai vitumaghana damsi kudubisi ivi kiidaburana ma nani girumina Jerusalemuwai ikavarapiyei na iveresi. ³¹ Ivi yavi ma nuwanuwasi irukiiepepai ma ivi nuwabiibii kirakai. ³² Ma Judas da Sailas imakai ma mara nonowa sisiya biibiisi vitumaghana damsi ivonavonaveresi, iyamna i puyo God gwabinai iviia da ti na peroperoveta. Tuna kubiine wawaya ikiikiiepepisi ma nota rewapana ivereveresi. ³³ Ma gwabisiyai imakai mara gisina gurina ma muriyai vitumaghana damsi ivi biibinisi ma nuwanubiiyai ivonatawesi

ivovira i wawaya kurisi, ku Jerusalem. ³⁴(-)* ³⁵ Ma Pol da Banabas na Antiyok kamoni imakai da wawaya viya yavata Bada Vonana ivivi beyebeyena ma idimadime.

Pol da Banabas ivi bogebogesi.

³⁶ Ke mara gurina ma Pol, Banabas ivonei bo, “Tavovira da kwanatu nununai varevaresita taru-genarisi. Rorova Bada Vonana tadime kurisi na akovisi taviiya da ikikava emakamakai.” ³⁷ Ma Banabas ina kayowana da Jon Mak ita rutini da yavata ita nae. ³⁸ Ma Pol inotai da ke ita biibai, iyamna Pampiriya dobunai ibigabiga ma i biga kamoni na Jon Mak ivi muritina ma ikuyowesi.* ³⁹ Tuna kubiine Pol da Banabas ivi vonapasipasiyana da ivi bogebogesi. Banabas, Mak irutini ma waka ere kukana igeru da inae ku Saipras. ⁴⁰ Ma Pol, Sailas ivinei da iti kaeturanei. Ma vitumaghana damsi Pol da Sailas ivi biibiinisi, Bada ku imana iteresi da ina agabiibai gwabisiyai ina makai. Ma ivonatawesi inae. ⁴¹ I baba kamoni irui ku Siriya ma Silisiya dobusi da vitumaghana damsi irugenarisi ma sisiya biibiisi iterei da i nota ivi rewapana.

16

Timoti, Pol da Sailas yavata ibaba.

¹ Pol inae ku Debe kwanatuna ma muriyai ku Litra kwanatuna da vitumaghana wawayina sago kana vava Timoti ipanani. Ina maduwa na Jiu wavine ma Keriso ivivi tumaghanei, ma ina

* **15:34:** Mara katamaninai giruma damsi peyarisi ves 34 ke ita terei. Ma viya na weni nakanani igrumi: ‘Sailas Antiyok kamoni ikuyowesi.’ * **15:38:** Apos 13:13

mamai na Grik tomowa. ² Vitumaghana damsi peyarisi Litra ma Aikoniyam kwanatusi kamoni na ivonavona da Timoti na wawaya kiimatanina ma ikawabiibiyei. ³ Pol, Timoti ita rutini yavata ita nae, tuna kubiine ina kayowana da Timoti kwimata bekana ita tuviviratawei ma Timoti ivi vaghinei, iyamna nani dobunai Jiu damsi peyarisi iakovi da Timoti ina mamai na Grik wawaya.* ⁴ Muriyai kwanatu nununai ibaba na sisiya bagibagisi itereneyei da vitumaghana damsi ita votekateka bubuni. Sisiyisi na aposol ma Keresiyana kii vinoraveraveyana Jerusalem kamoni gwabisiyai iviia. ⁵ Ma vaghina ekalesiya kwanatu nununai i vitumaghana ivi rewapana, ma mara nonowa wawaya vusi vitumaghana ivivi karei da ku kamosi irui da i koroto irakarata.

Masedoniya tomowa mekeyuna Pol kurina iru-matara.

⁶ I baba kamoni na Pol turaturana yavata Pirigiya ma Gareisiya dobusi ine yavui. Ma ke ita nae ku Eisiya dobuna da ita dima, iyamna Kanuma Vovokaravina itarapaparisi. ⁷ Ma Misiya dobuna ina ku parata inekiibau na ibera tovonni da ku Bitiniya dobuna ita rui ma kegha, Yesu Kanumina itarapapara meyesi. ⁸ Vaghina ma Misiya kamoni ibaba maninina inae da ku Troas kwanatuna inekiibau. ⁹ Ma nani didibarinai God

* **16:3:** Jiu damsi peyarisi iakovi da Timoti gisinai na kwimata bekana ke ita tuviviratawei. Ma Timoti, Pol yavata ita baba ma ita dima na Moses ina vonaviyoyovana ita nunura bubuni da tuna na Jiu vaghata. Mikeda Timoti ke ita tuviviri na Jiu damsi ke iti vaghinei da i kiki numasi kamoni ita dima.

Masedoniya tomowa mekeyuna ivonatawei Pol kurina. Ikita da tomowina imiimiiri ma kurina ivi nowi bo, “Pol, kedamana ku Masedoniya dobuna da kuni vitekai.” ¹⁰ Pol nani mekeyuna ikitai ikovi na vaghina ma yaghiyaghinai akii sawara kayuna ma kavomiiri ku Masedoniya. Kanotanotai da God ikwatukai da varana biibiina nani damsi kurisi kata dimei.†

Pilipai kwanatunai Lidiya ivi tumaghana.

¹¹ Troas kamoni waka kaviiya da kadamana ku nuwa sago kana vava Samotires. Mara itom na kadamana ku Neyapolis kwanatuna. ¹² Ma nani dobunai kawota ma karui ku Pilipai. Masedoniya dobuna kamoni Rome damsi ivivi badesi na Pilipai tuna i kwanatu ghamana sago. Nani dobunai kamakai mara gisina. ¹³ Viyakam maranai kwanatu kakiibutawei da kanae ku okowa. Jiu damsi i nipowana gawarina kata panani. Ma okowa baranai na wivine ivivi dughu na kanae da kurisi kavi sisiya. ¹⁴ Ma iyavo kava ivivi yana na kamosiyai wavine sago kana vava Lidiya. Tuna ina kwanatu Tayatira ma ina biga da gara biibii kirakiisi ivivi gimarei.‡ Ma tuna wavinena na mara nonowa God ivovokavakavari. Ma Pol ina sisiya ivivi yanei ma Bada nuwanuwana ivotawei da ivi tumaghanei. ¹⁵ Lidiya ma ina rakaraka ma wawaya iyavo kava

† **16:10:** Weni dobunai Luk ivi karei da Pol mau yavata ibababa. Tuna kubiine igruma bo, “akii sawara kayuna ma kavomiiri.”

‡ **16:14:** Tayatira damsi sisei sago ivivi tavi da ‘dye’ iyamoyamoni, kana kita dugadugarina bo ‘purple.’ Gara ivovokutuvi na kitana ibiibii kirakai da mumurisi kava igimagimari.

gwabinai ivivi makiiyana na peyarisi ibabataito. Ma ivonekai da kata nae ina ku numa. Ivona bo, “Kona notai da taku Bada aitumaghaneɪ na tanae aku ku numa da tami kaku numataya.” Ivona kirakiiyekai kubiine na yavata kanae.

Pol da Sailas ku gabura iteresi.

¹⁶ Mara sago kanenae ku nipowana gawarina da bigabiga wavinena kapanani, tuna gwabinai kanuma berona irunuma. Kanumina ina re-wapanai na bera karakava da ita tupuwa na namada ivivi debei. Akova gavugavusi gwabinai kubiine na wawaya mane ghamana kana koyakoyagha ivivi miiyesi da wavinena ina sisiya iti yanei.

¹⁷ Ma nani wavinena Pol ma tokai ikivikivini kai ma ikiikiirara bo, “Weni damsɪ na God Kiidamo Makamakiina ina vovobigabiga. Evonavonemi da tami ikikava yawasa makamakii nonowina kona panani.” ¹⁸ Mara nonowa weni sisiyina iberberai da Pol nuwanuwana ipughu ma imiiritavire da kanuma berona ivoneɪ bo, “Yesu Keriso avanai avonavonem da wavine kekiibutawei.” Ma kanuma berona yaghiyaghinaɪ wavinena ikiibutawei da inae.

¹⁹ Maranai kana koyakoyagha ikitai da i mane kana keta igudui na Pol da Sailas ivotanisi ma itinaveraveruwesi inae kwanatu babadisi kurisi.

²⁰ Ma vitupavira babada ku maghinosi iteresi ma ivonesi bo, “Weni tomotomowisi na Jiu damsɪ. Ma ipisi da ita kwanatu kamonaɪ i sisiya eberaberai da wawaya inotaragharaghisi. ²¹ Tota na Rome damta ma i vibeyebeyena kata kivini na ita kiki kati kiigiiyei, tuna kubiine ke kati vaghinei.” ²² Ma

koroto ghamana ti bade ivomiiri da Pol da Sailas iyeghayeghisi.

Ma vitupavira babada i wawaya ivonesi da Pol da Sailas kii gara ivi tinasikeyana ma kiiyai iravisi. ²³ Ivi kiigudeyanesi ikovi ma ku gabura iteresi. Ma gabura badana ivonei da ita pota bubunisi da ke ita verau. ²⁴ Gabura badana weni sisiyina kubiine na numa ku kamovaghina iteresi ma kaesi ikuta da ke kovokovoghina da ita verau.

²⁵ Nubakutuva punai Pol da Sailas iniponipowana ma itavotavora, God ivovokavakavari. Ma iyavo kava gabura kamonai ivivi makiiyana na ivivi yanesi. ²⁶ Kadenima nukenuke ghamanakina gabura numana inukei. Ma yaghiyaghinai matuketa peyarina itamotate, ma gabura damsi kii chein ivi tamotaweyana. ²⁷ Gabura badana irumataka ma ivomiiri ita kita da matuketa peyarina kawabonabonaghisi. Ma inotai da gabura damsi peyarisi ivi veraveruwana na ina seri itina yavui da tuna mani iti rabobo meyei. § ²⁸ Ma Pol ikiirara, “Ke kuni rabobo meyem! Peyarikai na weni!”

²⁹ Gabura badana yasegana kubiine ivi kwatu. Ma iyabumana kirakai da iverau irui ma ere kirokirorona Pol da Sailas maghinosiyai itawotei. ³⁰ Ma irutiniisi ikiibau ma ivonesi bo, “Babada, aviyavisina ana berai da yawasa ana panani?”

³¹ Pol da Sailas ivonapotei bo, “Bada Yesu kuni tumaghane na yawasa makamakii nonowina kuna panani. Tam ma am rakaraka yavata.”

§ **16:27:** Gabura badana ina biga ke ina bera bubuna da gabura makamakiisi ina verau na kovoghina na rabobo.

³² Ma Bada vonana idimei kurina ma ina rakaraka kurisi. ³³ Namanaki da didibara basunai ma gabura badana Pol da Sailas irutini maninina inae da kii gubaga ikowa. Ma yaghiyaghinai ina rakaraka yavata ibabataito. ³⁴ Nani murinai irutini ighae ina ku numa ma vavai iveresi da ikam. Ma tuna ina rakaraka yavata ivi nuwabiibii kirakai da God ivi tumaghane.

³⁵ Mara itom na vitupavira babadisi potapota wawayisi ivonatawesi gabura badana kurina, ita vonei da Pol da Sailas ita votawesi ita nae.

³⁶ Vaghina ma gabura badana Pol ivonei bo, “Babada sisiya ivonatawei da tam ma Sailas kana votawemi. Kokiibau da nuwanubiiyai konae.”

³⁷ Ma Pol potapota wawayisi ivonesi bo, “Tokai na Rome dankai ma ke aviyavisina berona kata berai. Avi kubiine ke iti tupavirekai ma debiiyai ivi kiigudeyanekai ma ku gabura iterekai? Avi kubiine i kayowana da gavunai ina vonatawekai? Kegha! Kwanatu babadisi ti mani ina pisi da ina rutinikai kana kiibau.”

³⁸ Potapota wawayisi Pol ina sisiya ivi yanei ma inae da vitupavira babadisi ivonaveresi. Akovina iviyya da Pol da Sailas na Rome damsi na iyabumana kirakai. ³⁹ Vaghina ma inae kurisi da nuwanuwasi ikiivipikapikai ma gaburai irutinakiibuwesi ma ivi nowi kurisi da kwanatu ita kiibutawei. ⁴⁰ Pol da Sailas gabura ikiibutawei na inae Lidiya ina ku numa. Ma nani dobunai vitumaghana damsi yavata ivi kiidaburana ma sisiya biibiisi iveresi da i nota iti rewapana, ma ikuyowesi inae.

17

Pol idima Tesalonika kwanatunai.

¹ Pol da Sailas ibaba da ku Ampiporis kwanatuna ma maninina inae da ku Apoloniya kwanatuna da bade maninina inae ku Tesalonika kwanatuna irui. Ma nani dobunai Jiu damsi i kiki numana sago imakamakai. ² Pol ina bera da meni ku dobuna ina rurui na ina nae ku kiki numana. Tuna kubiine Tesalonika kwanatunai taparoro aroba imakai ma viyakam marasi nununai na irurui ku kiki numana da wawaya kurisi God vonana iyamna vaghata ivivi mamatarei. ³ Sisiya kiimatana ivi debei da giruma katamana kamonai vonaverena iterei da mara sago God ina Vivinevine Wawayina ita vokwarakwara ma ita rabobo ma bade rabobowai ita vomiiiri. Ivonesi bo, “Weni wawayina Yesu aisisiyei kurimi, tuna na God ina Vivinevine Wawayina.” ⁴ Vaghina ma Jiu damsi viya nuwanuwasi itinavirai da Yesu ivi tumaghanei ma Pol da Sailas kurisi ikapu. Ma Grik damsi peyarisi yavata, ti namada God ivovokavakavari ma wekarakava Yesu ivi tumaghanei. Ma kamosiyai na wivine avatetesi viya na yavata.

⁵ Ma Jiu damsi inuwakapi na ikiibau ku keta bada da ivi dirigiigai, wawaya beroberosi ma babawapawapasi kava iviinisi. Ma iberai da koroto ghamana iwagiyesi da kwanatu kamonai ikiikiirara ma wawaya ivivi kiitabirana. Ma koroto iverau da Jeison ina numa ikuni ma igavovori, Pol da Sailas iekwisi ma ita viinisi da koroto ku imasi ita teresi. ⁶ Ma ke ita pananisi kubiine na Jeison ma vitumaghana damsi viya yavata

itinakiibuwesi ma itinaveraveruwesi kwanatu babadisi kurisi. Ma ivivi kiirareyana bo, “Pol da Sailas berona eberaberai da dobu kudubina ikuvirei! Ma wekarakava irui ita ku kwanatu ⁷ ma weni tomowina Jeison itinariyesi ina ku numa. Pol weni wawayisi yavata Kiivavo Sisa ikawakiikiyei, iyamna evonavona da kiivavo sago emakamakai, kana vava Yesu.” ⁸ Koroto ma kwanatu babadisi Jiu damsi ivi yanesi na nuwanuwasi ipirotawetawei. ⁹ Ma kii kovogha kubiine mane ruvana iterei na Jeison ma vitumaghana damsi ivoruvai ma kwanatu babada iveresi. Ma tuna igudusi da mara muriyai weni berana ke ina bera meyei. Ma vaghina ivonatawesi inae.

Bereya kwanatuna kamoni.

¹⁰ Ma vitumaghana damsi ikoyagha da didibarai Pol da Sailas ivonatawesi inae ku kwanatu sago kana vava Bereya. Inekiibau ma Jiu damsi i ku kiki numana irui. ¹¹ Ma Bereya damsi na wawaya biibiisi ma nuwanuwasi vovotawena, ke Tesalonika damsi nakanani. Tuna kubiine nuwanuwasi kudubinai Keriso varana biibiina ivivi yanei. Ma mara nonowa giruma katamana ivivi yavi ma iekwekwai da Pol sisiya itereterei na vonavaghata bo kegha. ¹² Ma wawaya peyarisi Bereya kamoni ivi tumaghana, Jiu damsi ma Grik tomotomowa peyarisi ma bade Grik wivine avatetesi viya. ¹³ Ma Jiu damsi Tesalonika kamoni Pol ivi kawapatei na akovina iviini da God vonana idimadimeyi Bereya damsi kurisi. Tuna kubiine ivomiiri inae ku Bereya ma reso ivi karei, ma sisiya iberai da koroto

nuwanuwasi ipirotawetawei da nuwanuwasi ipughupughu Pol kurina. ¹⁴ Ma vitumaghana damsi yaghiyaghinai Pol ivonatawei ikiibau ku kikirra da ita geru. Ma Sailas da Timoti ivoteresi da Bereya kamoni imakai. ¹⁵ Ma tomotomowa viya Pol ivi kaeturanei inae ku Atenisi kwanatuna. Muriyai da tomotomowisi ita vovira ku Bereya na Pol ivi varavarisi da Sailas ma Timoti ita vonaviyaghiyaghinisi da ita nae ku Atenisi, Pol kurina.

Atenisi kwanatuna kamoni.

¹⁶ Pol Atenisi kamoni Sailas da Timoti ikoyakoyaghisi na ikitai da kwanatu kamoni kokoitau ipeyari kirakai da ina nuwapoya irakata. ¹⁷ Tuna kubiine kiki numana kamoni ivi karei da Jiu damsi ma bade Grik damsi viya God ivovokavakavari na kurisi ivivi beyebeyena. Ma bade mara nonowa vigimara gawarinai iyavo kava nani dobnai ipanapananisi na ti kurisi ivivi beyebeyena. ¹⁸ Nani kamoni Epikuriya damsi ma Sitoiki damsi Pol yavata ivivi vonapasipasiyana. Pol ina dima kamoni na ikikava Yesu irabobo ma bade ivomiiri na tuna ivi sisiyei. Ma nani damsi ti mani kamosiyai ivi tarakiiyana bo, “Weni kawa neghaneghana imaghinopapapara na aviyavisina isisiyei?” Ma viya ivonavona bo, “Agunai dobu viruwa damsi i god isisiyesi.” ¹⁹ Vaghina ma Pol irutinaneyei i ku dughu gawarina, dobnuna kana vava Ariyopagas.* Ma kwanatu babadisi ivi tarakiiyanei bo, “Tam

* **17:19:** Ariyopagas: Ariyopagas na koya sago kana vava, tuna Atenisi kwanatuna kamoni. Ma tuna koyana tepanai na kwanatu babada i dughu gawarina.

am vibeyebeyena vuna kisisiyei na ikikava?

²⁰ Bera viya kuvi sisiyei na kaveyaveyiyei ma kakayokayowei da akovina kata vii bubuni.”

²¹ Mara nonowa Atenisi damsi peyarisi ma dam viruwa Atenisi kamoni na i kayowana ghamana da bera ma nota vusi ina viviyanei ma ina vividughu kupomei.

²² Vaghina ma Pol kwanatu babadisi maghinosiyai ivomiiri ma ivona bo, “Akitakitimi da tami Atenisi dami na nuwanuwami kudubinai ami vokavakavara na kokoitau bogii ma bogiyai kurisi kotereterei. ²³ Ami kwanatu kamoni ababa na ami suwara kii kema ipeyari kirakai akitai. Ma kemana sago tepanai na kogiruma bo, ‘God sago ke katakovi na ina gawara vovokaravina weni.’ Nani God na ke kotakova bubuni ma kegha da kosuwawara kurina ma kovovokavakavari. Nani God na kurimi ani sisiyei.

²⁴ God na dobu ma bera kudubina kamoni iyamoni ma tuna dobu ma kunuma kana bada. Tuna kubiine wawaya taparoro numasi eyamoyamona na God vaghata ke nani numasi kamosiya ita makamakai.* ²⁵ Tuna yawasa ma bera kudubina everevereta, tuna kubiine ke sago aviyavisina ita vadivadiyei da wawaya imasiyai ina yamoni.

²⁶ Karevaghinai tomowa sago kava iyamoni ma nani tomowinai na wawaya itupuwa da dam bogii ma bogiiyai ma dobu kudubina imakii yavui. Tuna ina kina kava wawaya kii mara iterei ma bade i parata iterei da meni dobunai kava iti makiiyana. ²⁷ Bera peyarina God iberai da wawaya tuna itekwai. Ina kayowana da wawaya

* **17:24:** 1Kgs 8:27; Isa 42:5; Apos 7:48

ita vororona kurina ma damina ita viiya. Ma God na ke rabaraba, peyarita gwabitiyai. ²⁸ Wawaya sago ivona bo,

‘God ina rewapanai da tota tidagudagu ma wawayawata tamakamakai.’

Ma ami giruma wawayina sago ivona bo,

‘Tota na God natunatuna.’

²⁹ Tota natunatuna kubiine na ke tanotai da tuna na kokoitau nakanani. Nani sawarisi na gold bo silva bo wakimiyai wawaya i nuwagiurai ma imasiyai eyamoyamoni. ³⁰ Rorovani kava God ikitai da wawaya ke itakovi da aviyavisina eberabera, tuna kubiine i bera neghaneghasi ikitatawei. Ma karako na sisiya bagibagina everevereta da wawaya kudubita dobuwai ita bera beroberosi tinuwapoyei ma tamiirikupukuputei. ³¹ Ma kana mara vaghata iterei da vonavaghata tepanai wawaya kudubisi ini tupaviresi. Ma tomowa sago kiimatanina ivinei da nani vitupavirana ini gayamei. Ma iberai da tomowina rabobowai ivomiiri, ivi matakira wawaya kurita da tuna na ina Vivinevine Wawayina.”

³² Ma kwanatu babadisi Pol ina sisiya ivi yanei da wawaya rabobowai ivomiiri na ivi namei ma ivonaviiviyakei. Ma wawaya viya ivona bo, “Akii kayowana da kade mara sago kuta vovira da weni notasi kuti sisiya meyei.” ³³ Vaghina ma Pol nani dughuna ikiibutawei ma inae. ³⁴ Ma wawaya viya Pol iwagiyei ma Yesu ivi tumaghane. Kamosiyai na tomowa sago kana vava Diyonisiyas, tuna kwanatu badana sago, ma wavine sago kana vava Damarisi ma bade wawaya viya yavata.

18

Korint kwanatuna kamonai.

¹ Weni berasi murinai Pol Atenisi ikiibutawei da inae ku Korint kwanatuna. ² Ma Korint kamonai Jiu tomowa sago ipanani, kana vava Akwila, ina dobu Pontas. Akwila kawana Pirisera yavata wekarakava Itali dobuna ikiibutawei da ipisi ku Korint, iyamna Rome damsi i kiivavo ghamana Korodiyus na Jiu damsi ikwavinisi, ivonakiiyaragha da peyarisí Rome kwanatuna ita kiibutawei. Ma Pol inae da Akwila da Pirisera ita kitisi. ³ I biga da gara ipopopo da yobe iyamoyamona. Ma Pol bade yobe popopo wawayina, tuna kubiine mara gurina gwabisiyai imakai da ibiga patapata. ⁴ Ma viyakam marasi nununai Pol irurui ku kiki numana. Ma Jiu ma Grik damsi yavata sisiya ivivi taghegheyanei. Ina kayowana da nuwanuwasi ita tinavirai da Yesu iti tumagheanei.

⁵ Ma Sailas da Timoti Masedoniya dobuna ikiibutawei ma ipisi ku Korint. Nani maranai Pol yobe popo bigana ivoterei da mara nonowa God varana biibiina idimadimeí Jiu damsi kurisi. Ma ivivi beyebeyena kurisi da Yesu na God ina Vivinevine Wawayina. ⁶ Ma Jiu damsi viya Pol ivonavikoniyei ma ivi avaberowei. Tuna kubiine Pol maghinosiyai kana gara popokuna ikiiririghi. Ma ivonesi bo, “Rabobo berona kona panani na damidamina! Ke koni wavuku. Karako na ana voteremi da kupuna damsi kurisi ana dima.” ⁷ Vaghina ma Pol ivoteresi. Nani murinai tomowa sago ina numiiyai idimadima, tuna kupuna tomowina kana vava Titiyas Jastas. Ina numa na kiki numana ririnai ma mara nonowa God

ivovokavakavari. ⁸ Krispas, tuna kiki numana badana ma ina rakaraka yavata kudubisi Bada Yesu ivivi tumaghanei. Ma Korint damsi peyarisi Pol ivi yanei na Bada vitumaghanina ivi karei da ibabataito.

⁹ Didibara sago Bada ivi sisiya Pol kurina, ivonei bo, “Ke kuna yabumana da kuni kawapotapota. Am dima kevi marapatei. ¹⁰ Taku akoyakoyaghim da ke sago wawaya ina ravim bo inivisi ina verem, iyamna weni kwanatunai na aku wawaya ipeyari kirakai.” ¹¹ Vaghina ma Pol Korint kamoni imakamakai da madegha sago ma nawaravi miikovimaruwa kamoni God vonana biibiina ivivi beyebeyesi.

¹² Akeya dobunai Gariyo ivivi bada ma nani maranai Jiu damsi viya ivi kiikapusi da Pol ipaniya na irutini inae Gariyo kurina vitupavirena kubiine. ¹³ Ma ivonei bo, “Weni tomowina taravatu ivi kiigiyei na wawaya kurisi ivi beyebeyena da vokavakavara God kurina na ke kana keta nununai.”

¹⁴ Pol ivomiiri da iti sisiya, ma kegha da Gariyo Jiu damsi ivonesi bo, “Weni tomowina mikedda berabero gisina bo ghamana ita berai na taku aku biga da ati yanemi. ¹⁵ Ma weni nuwapoyina na sisiya ma wawaya kii vava ma tami Jiu dami ami vonaviyoyovana koigamowanei. Tuna kubiine tami mani kovi maniniya. Ma taku na weni nuwapoyina ke ani tupavirei.” ¹⁶ Vaghina ma Gariyo ikwavinisi da vitupavira numana iki-ibutawei. ¹⁷ Ma nani numana maghinonai ko-roto ghamana ivomiiri da kiki numana badana

Sostenis ivotani ma piideyai ivowai. Ma Gariyo ke iti nuwapoyei.

Pol ivovirame ku Antiyok.

¹⁸ Pol mara gurina Korint kamoni imakai. Muriyai ikiibau ku kwanatu kana vava Senkiriya ma nani dobunai uyawina igharitawei, ivi matakira da vonakiiyapa bagibagina sago Bada kurina na ivi koviya. Vaghina ma vitumaghana damsi ikuyowesi da Pirisera ma Akwila yavata ku waka ere kukana igeru ma ivomiiri ku Siriya dobuna.* ¹⁹ Keta borinai ku Epesas kwanatuna inekiibau, ma nani dobunai Pirisera da Akwila ivoteresi. Ma Pol ina kina kava irui ku kiki numana da Jiu damsi yavata sisiya ivi ghegheyanei. ²⁰ Ma damsi ivonei da yavata ita makai mara gisina gurina ma Pol ivona bo, “Kegha.” ²¹ Ma ita kuyowesi na ivonesi bo, “Mikeda God ini vaghinei na kara mara sago ana vovira.” Ma ku waka ere kukana igeru ma Epesas ikiibutawei. Ma Pirisera da Akwila na Epesas kamoni imakai.

²² Inekiibau ku Sisariya kwanatuna da iwota. Ma irui ku Jerusalem da ekalesiya nani dobunai ivi kiikiwesi. Ma ibaba inae ku Antiyok kwanatuna. ²³ Pol nani dobunai imakii gisina ma muriyai ibaba da Gareisiya ma Pirigiya dobusi kamona ine yavui. Ma vitumaghana damsi irugenarisi ma ivi sisiya kurisi da nuwanuwasi ita kiipepai.

Apolos Epesas ma Korint kamoni.

²⁴ Mara sago Jiu tomowa sago ku Epesas kwanatuna inekiibau. Kana vava Apolos ma ina

* **18:18:** Num 6:18

kwanatu na Ariksandiriya. Tuna ina nuwagiura irakata ma giruma katamana iakova kirakiiyei. ²⁵ Namada wawaya gwabisiyai Yesu ina keta akovina iviia. Ma nuwanuwana kudubinai idimadima. Ma Yesu ivivi sisiyei na maninina kavakava. Ma babataito sago kava iakovi, tuna Jon ina babataito. ²⁶ Ma kiki numana kamoni ivi karei da ere maghitepatorana idimadima na Pirisera da Akwila ivi yanei. Ma ivi kiikiwei ma irutini i ku numa. Nani dobunai akova ku tepana iverei da God ina keta kudubina itakova yavui. ²⁷ Mara sago Apolos ina kayowana da ita nae ku Akeya dobuna da ita dima. Tuna kubiine vitumaghana damsi Epesas kamoni igiruma Keresiyana varevaresisi Akeya dobunai kurisi. Ivonaveresi da Apolos ipipisi na ita verupotei. Inekiibau ma iyavo kava God ina agabiibiyai namada ivi tumaghana na ti damsi ivi vite kirakiiyesi. ²⁸ Dughu ghamaghamasi kamoni debiiyai Jiu damsi ivonavonatepatepanisi. Ma giruma katamana ivovotawei ivivi yavi na tuna tepanai ivonavona bo, “God ina Vivinevine Wawayina kokoyakoyaghi na inekiibau, tuna na Yesu.”

19

Pol Epesas kwanatunai.

¹ Apolos na Korint kwanatunai imakamakai ma nani maranai Pol, Antiyok kwanatuna ikiibutawei. Ma ibaba da dobu viya dipiiyai ikiiyaraghi da ku Epesas inekiibau. Ma nani

dobunai vitumaghana damsi viya ipananisi.*

² Ma ivi tarakiiyanesi bo, “Maranai vitumaghana kovi karei na Kanuma Vovokaravina damina koviiya bo kegha?”

Ma ivonapotei bo, “Kegha. Tokai Kanuma Vovokaravina ke katakova tovon. Ke meyani sisiyina kati yanei.”

³ Ma Pol ivi tarakiiyanesi bo, “Nakanani na meni babataitona koviiya?”

Ivonapotei bo, “Okowai, tuna Jon ina babataito.”

⁴ Ma Pol ivonesi bo, “Jon ivi beyebeyena da wawaya i bera beroberosi itinimayei ma ita miirikupukuputei na ita babataito. Ma ivi akovisi da tomowa sago karakava ina pisi na tuna tomowina kati tumaghanei. Tuna na Yesu.”*

⁵ Vitumaghana damsi weni sisiyina ivi yanei na Bada Yesu avanai ibabataito. ⁶ Ma Pol imana ku gayamisi iterei na Kanuma Vovokaravina itowatepanisi da kunuma gamosi bogii ma bogiiyai ivivi sisiya. Ma sisiya God gwabinai iviiviiya na ivivi debei. ⁷ Ma damsi na ivi 12.

⁸ Ma nawaravi aroba kamoni Pol mara nonowa irurui ku kiki numana ma ere tepatorana idimadima. Ina sisiya kiikiimatanisi itereterei, God ina vikiivavona ivivi sisiyei da wawaya nuwanuwasi itinavirei. ⁹ Ma wawaya viya kawakiikiisi na Pol ina sisiya ke iti tumaghanei ma

* **19:1:** Korint kwanatuna na Akeya dobuna kamoni ma Antiyok kwanatuna na Siriya dobuna kamoni. Pol ibaba da Gareisiya ma Pirigiya dobusi ikiiyaraghis da ku Epesas kwanatuna, tuna kikirai Eisiya dobuna kamoni. * **19:4:** Mat 3:11; Mak 1:4, 7-8; Luk 3:4, 16; Jon 1:26-27

debiiyai Yawasa Ketana ivonaviiviiyakei. Tuna kubiine Pol kiki numana ivoterei, vitumaghana damsi irutini ma idamana ku numa sago, tuna na Tairanas ina vibeyebeyena numana. Ma mara nonowa nani dobunai ivivi beyebeyena. ¹⁰ Nakanani iberaberai da madegha ruwa ikovi. Ma iyavo kava Eisiya dobunai imakamakai na peyarisi Bada varana biibiina ivi yanei, Jiu ma Grik damsi yavata.

Sikiva natunatuna.

¹¹ God ina rewapanai na Pol bera ghamaghamasi iberaberai. ¹² Ma nani kamoni wawaya gara sinasinamisi Pol gwabinai iyuyuna ma inenae da gubagubagisi kurisi da nani garasiyai ikiikiitovonisi da kii gubaga iyawayawasa. Ma iyavo kava kanuma beroberosi gwabisiyai irunuma na ikiikiibukuyowesi. ¹³ Ma Jiu damsi viya i biga na ibababa da kanuma beroberosi wawaya gwabisiyai irunuma na ikwavikwavinisi. Ma ti na ke Keresiyana ma kegha da ibera tovoni da Bada Yesu avanai ita kwavinisi. Ivonavona bo, “Pol, Yesu edimadime. Ma nani wawayina Yesu avanai kakwavikwavinim. Kekiibau!”

¹⁴ Ma totomowa miikovimaruwa na ti yavata weni berana iberaberai. Ti na Sikiva natunatuna. Ma Sikiva na Jiu damsi i taparoro badana ghamana. ¹⁵ Mara sago kanuma berona tomowa sago gwabinai na ivonapotesi bo, “Yesu akovi ma Pol akovi, ma tami na iyavo?”

¹⁶ Ma tomowina na kanuma berona ina rewapanai ivi kapoka da nani totomowisi miikovimaruwa iravisi. Iravi kirakiiyesi da

iyusi kava numa ikiibutawei ma ere taratarasi ivi veraveruwana. ¹⁷ Ma Jiu da Grik damsi Epesas kamoni na weni sisiyina ivi yanei da iyabumana kirakai. Tuna kubiine Bada Yesu kana vava ivokaravei. ¹⁸ Ma peyarisi Bada ivivi tumaghanei na debiiyai i bera beroberosi ivivi mamatarei. ¹⁹ Ma wawaya viya kiikiirapusi ma yapuyapunesi na ti mani i kiirapu ma yapune bukasi iyuna da debiiyai ivi daburi ma ikapuni. Mikeda nani bukasi kudubina iti gimarei na 50 tausan silva mane riririghina ita panani. ²⁰ Weni berasiyai na Bada varana biibiina dobu inunui da ivi rewapana.

Viruwā ghamana itupuwa Epesas kamoni.

²¹ Weni berasi murinai na Pol damina iviia da Kanuma Vovokaravina ina kayowana da ita nae ku Jerusalem. Muriyai da ita nae na nota ivi-ia da Masedoniya ma Akeya dobusi kamoni ita baba da vitumaghana damsi ita rugenarisi. Ma ivona bo, “Ana nae ku Jerusalem na muriyai God ina vonataweku ku Rome.” ²² Kana vivita ruwa, Timoti da Erastas, ivonatawesi ivi nao inae ku Masedoniya dobuna. Ma Pol na Eisiya dobunai imakai mara gisina.

²³ Ma nani maranai Epesas kamoni nuwapoya ghamana itupuwa. Wawaya ivi karei da Yawasa Ketana ivivi ghaviyei. ²⁴ Grik damsi i god wavi-nena kana vava Atemis ma ina taparoro numana Epesas kamoni. Tomowa sago kana vava Dim-itriyas, tuna ina biga da sawara silva kirami-nai iyamoyamona, Atemis ina taparoro numana ivivi bonebonei da wawaya igimagimari. Ina biga-biga wawayisi iyamoyamona ma ivivi gimara da

mane ghamana iviiviiya. ²⁵ Tuna kubiine ina bigabiga wawayisi ma bade iyavo kava sawarisi iyamoyamona na peyarisi ikwaturiyariyesi ma ivonesi bo, “Aku wawaya, weni sawarisiyai na mane ghamana taviiviiya. ²⁶ Ma matamiyai kokitakitai ma tinimiyai koiyanei da nani to-mowina Pol wawaya peyarisi nuwanuwasi itinavirai da vokavara ketana bogiiyai ekivikivini, Epesas kwanatunai ma bade Eisiya dobuna kamoni. Evonavona da kokoitau wawaya imasiyai eyamoyamona, ti na ke god vaghata. ²⁷ Weni berana takitaruvai da kokoitau yamoyamona wawayita kata vava ke ina bero ma ita mura ketana ina gudui. Ma ke tuna kava. Bade ita god wavinena Atemis ina taparoro numana ina kiiviberoi. Wekarakava wawaya Eisiya ma dobu ku kudubina kamoni Atemis erurunomei ma takitaruvai da ina vibadana ke ina kovi.”

²⁸ Ma nani korotona Dimitriyas ina sisiya ivi yanei na nuwanuwasi ipughu ma kiirara ivi karei, “Atemis! Atemis! Ita god na Atemis!” ²⁹ Vaghina ma wawaya peyarisi kwanatu kamoni ivi yanesi na yogo wapawapa ivi karei. Ma bade Pol turaturana Gayas ma Aristakas ivotatanisi, ti na Masedoniya damsi. Ma ivi ruwa itinaveraveruwesi da dughu kana ku gawara irui. ³⁰ Pol ina kayowana da koroto maghinosiyai ita miiri da iti sisiya kurisi, ma vitumaghana damsi ivonatani. ³¹ Ma bade nani dobuna ina parata babadisi, ti na Pol turaturana, sisiya ivonatawei ma ivona kirakiiyei da ke ita nae ku dughu gawarina. ³² Nani korotona dughu gawarinai ivi notaragharaghisi da iyogoyogo

wapawapa. Wawaya nota bogii ma bogiyyai kubiine ikiikiirara. Ma wawaya peyarisi na ke itakovi da avi kubiine iriyesi. ³³ Ma Jiu damsi tomowa sago kana vava Ariksanda ivotabiri da koroto ku maghinosi. Ma wawaya viya ikiirara kurina da iti sisiya. Imana iruepai da wawaya kawasi ita pota da kana papara ita vowai. ³⁴ Ma koroto ikitai da tuna Jiu tomowa, na peyarisi ikarayogopatai bo, “Atemis! Atemis! Ita god na Atemis!” Mara gurina iyogoyogosi.†

³⁵ Ma kwanatu badana sago ivovinubiisi ma ivona bo, “Epesas dami! Dobu kudubina iakovi da tota na Atemis kana koyakoyagha. Iakovi da kana vava irakata ma ina numa taparoro ma ina wakima vovokaravina kunumai ipeku na peyarina tota Epesas damta takoyakoyaghi. ³⁶ Wawaya kudubina iakovi da vonavaghata. Tuna kubiine nipu kovoterei ma bera wapawapa ke kona berai. ³⁷ Weni tomotomowisi korutinapiyesi na ke avi berona ita berai. Ma taparoro numana kamoni ke ita yapi bo ita god wavinena kana vava ita kiiviberoi. ³⁸ Ma mikedda Dimitriyas ina biga-biga yavata ekayokayowei da wawaya ini wavusi na vitupavira kana keta emakamakai. Ma babadisi ami nuwapoya avai na ini vitemi. ³⁹ Ma mikedda aviyavisina ku tepana kokayokayowei na kwanatu babadisi i dughu kamoni koni sisiyei da koni maniniya. ⁴⁰ Ma Rome babadisi ekitakitai da tanene kirakai na gisina kava kovogha ina vereta. Karako weni kayoghakighakina ma kiirara wapawapana na iyamna kegha. Ma ke

† **19:34:** Iyogoyogosi da 2 hours ikovi.

ruvaruvana da tavonesi da avi kubiine takiiki-irara.”⁴¹ Kwanatu badana weni sisiyina ivi kovini ma wawaya ivonesi da isawara.

20

Pol inae ku Masedoniya da Akeya.

¹ Epesas kamoni wawaya i kayoghakighaki ma i kiirara wapawapa ivoterei. Ma Pol vitumaghana damsi ikiiriyariyesi, ivi sisiya kurisi da nuwanuwasi ikiiepepai. Ivi kiikiiwesi ma ivomiiri ku Masedoniya dobuna. ² Ma Masedoniya ine yavui da vitumaghana damsi irurugenarisi ma ivivi sisiya wawaya kurisi da i nota iti rewapana. Ma kwanatu nununai nakanani inenae da ku Akeya dobuna inekiibau,³ ma imakai da nawaravi aroba ikovi. Ita vomiri da ita kuka ku Siriya dobuna ma sisiya ivi yanei da Jiu damsi viya kana diri itetei da ita kiivunui. Tuna kubiine ina nota ivirai da ita vovirame ku Masedoniya. ⁴ Pol ina baba kamoni na weni tomotomowisi ivi kaeturanei. Timoti, Sopata (ina kwanatu Bereya ma ina mamai Piras), Aristakas ma Sekundas (i kwanatu Tesalonika), Gayas (ina kwanatu Debe), ma Taikikas ma Toropimas (i dobu na Eisiya).

⁵ Ku Pilipai kanekiibau ma nani tomotomowisi ivi nao inae ku Troas kwanatuna da ikoyakoyaghikai. ⁶ Ma tokai na Pilipai kwanatunai kamakai da Pasova kamna ikovi murinai na kukakuka kaviya. Kaverau mara miikovi ma ku Troas kwanatuna kanekiibau. Ma nani tomotomowisi yavata kavi sagokai ma kamakai da taparoro sago ikovi.

Troas kwanatunai Yutikas rabobowai ivomiiri.

⁷ Sande na peyarikai kavi sagokai da kata kam patapata ma parawa Yesu notanai kata vogimai ma kata rereghi. Ma Pol idima inae da ku didibara puna, iyamna mara ita tom na ita nae. ⁸ Kiidamo numana sago tupayaraghinai kavivi dughu. Ma kamonai na rampa ipeyari kirakai ivivi karakarateyana. ⁹ Ma tomowa sago yaragina kana vava Yutikas na biri tarabogina tepanai imakamakai. Pol ivivi sisiya ma ina sisiya iguri kirakai na Yutikas ivi yana da matana ikiikovoghi na ikena nunuwapa na biri taraboginai irutabiri da ipeku ku tano. Ma numana ighe kirakai, kemakemana ivi aroba. Tuna kubiine wawaya ioru da tomowina iruepai ma ipanani da irabobo. ¹⁰ Pol ioru ma tomowina itaraghavui ma ivonesi bo, “Ke koni nuwapoya. Iyawasa.” ¹¹ Ma peyarisi ivovira ighae ku numa tepana ma parawa ivogimagimai da Yesu notanai ikam. Ma muriyai na Pol ivivi sisiya da mara itom ma ikuyowesi. ¹² Ma Yutikas ina wawaya irutini ina ku numa ma ivi nuwabiibii kirakai da tuna yawayawana.

Pol inae Troas da ku Miletas.

¹³ Pol dowiyai ibaba da ku Asos kwanatuna. Ma tokai ku waka kageru ma kakuka da ku Asos ma ikikava ivonekai na nakanani kavivi koyakoyagha da kati gerui. ¹⁴ Inekiibau ma kapanani na kavi gerui da kanae ku Mitilini kwanatuna. ¹⁵ Ma mara itom na kakuka da ku Kios nuwana kanekiibau. Ma maninina kanae da ku Samos nuwana, kawota da nani dobunai kakena. Mara itom na kageru da ku Miletas kwanatuna. ¹⁶ Muriyai da ku Miletas kata nekiibau na Pol ina nota ivirai da

ku Epesas ke ita rui, iyamna ke ita kayokayowei da Eisiya dobunai ita makii kirakai. Ivivi yaghiyaghina da ita rui ku Jerusalem ma muriyai da Pentikos kamna kana mara.

Pol Epesas damsi ivi kiruruwesi.

¹⁷ Miletas kwanatunai Pol sisiya ivonatawei ku Epesas, vitumaghana damsi kii vinoraveraveyana kurisi da ita kiibau ma yavata iti sisiya. ¹⁸ Damsi inekiibau na ivonesi bo, “Karenai arui ami ku dobu Eisiya ma tapisi da karako weni, na kamonai tami koakoviku da ikikava yavata tamakii patapata. ¹⁹ Ma taku atereoruwe meyeku ma Bada ina biga ere matadogaku aberaberai. Ma Jiu babadisi ivivi diritetete da berona ita bera kuriku ma kegha da amiirikikina ma Bada ina biga ke ata voterei. ²⁰ Ma tami koakovi da vivitemi kubiine na ke ata yabumana bo ati muritina. Vonavaghata sisiyina peyarina na debiiyai ma bade avivi numarui da avivi beyebeyena kurimi. ²¹ Ma taku sisiyina sago Jiu ma Grik damsi avonesi da i bera beroberosi itinimayei ma ita miirikupukuputei. Ma ita tavire God kurina ma ita Bada Yesu kava iti tumaghanei. ²² Ma karako Kanuma Vovokaravina inoweku da ana nae ku Jerusalem ma ke atakovi da nani dobunai na aviyavisina kava ina tupuwa kuriku. ²³ Ma aku baba kwanatu nununai na Kanuma Vovokaravina namada ivi akoviku da maghinokuwai vokwarakwara ana panani ma ku gabura ina tereku. ²⁴ Ma aku yawasa na ke ata vivinuwapoyei, tuna ke bera ghamana. Ma bera ghamana na avere meyeku da aku biga Bada Yesu ivereku na ana bera yavui. Nani bigana na varana

biibiina ani debei da wawaya God ina agabiibai ma ina nuwaviina inakovi.”*

²⁵ “Taku gwabimiyai ababa kirakai da God ina vikiivavona adimadimeɪ kurimi. Ma karako na avonavonaveremi da ke kona kita meyeku.

²⁶ Tuna kubiine karako avonavonemi da tami iyavo Yawasa Ketana kona barei na keyama karakaratina ina karimi ma wavuna ke taku ana kavari, ²⁷ iyamna God ina kayowana ke sago ata gavui da peyarina avere yavumi.

²⁸ Kokitaruvimi ma bade God ina ekalesiya kokoyagha bubunisi, iyamna tuna mani taranai igimaratawesi ma Kanuma Vovokaravina ivinemi da kota koyaghisi. Ti nakanani ma sipu yavona ma tami nakanani ma sipu kii koyakoyagha. ²⁹ Ma kokitaruvimi, iyamna kukou dipa kayakayayisi ami ku kamo ina rui da sipu ina kugerisi ma ke ina nuwaghanesi. Ma nani kukusi na vibeyebeyena vibero wawayisi. Ana kuyowemi ma akovi da murikuwai na ina nekiibau kurimi. ³⁰ Ma bade wawaya viya tami mani kamomiyai vonavaghata ina ruvovirei da vibeyebeyena vibero ina terei. Ma vitumaghana damsi ini nuwatinisi da ina kivinisi.

³¹ Tuna kubiine matami ekita! Konotai da ere matadogaku, madeghai ma didibarai avivi beyebeyena peyarimi kurimi da madegha aroba ikovi.”

³² “Ma karako na God ku imana atereteremi. Ma ina agabiibai varana namada kovi yanei ma tuna sisiyina kovokovoghina da ina kiiepepimi da kona gogo ma koni rewapana. Ma bade kanuma ina mura ina rereghi ina wawaya vovinesi kurisi na tami yavata kami reregha kona viiya. ³³ Ma

* **20:24:** 2Tim 4:7

taku na ke meyani wawaya i mane bo kii gara biibiina ata kitakirorowei. ³⁴ Ma tami koakovi, abigabiga da taku mani akoyakoyagha meyeku. Ma wawaya ivivi kaeturaneke na ti bade ima kamokuwai imakamakai. ³⁵ Ma aviyavisina peyarina aberai na tuna vibeyebeyena kurimi da ikikava tami bade ininimi ina pika da wawaya vivikamyuyuwisi tivitesi. Bada Yesu ina sisiya tanotai. Ivoneta bo, ‘Vibiibiina ghamana na verena kamonai tapanani, ke nakanani ma vopote.’ ”

³⁶ Pol ivi sisiya ikovi na peyarisivi tuwaporeruruwana ma inipowana. ³⁷ Ma peyarisivi ere matadogasi itaraghavui ma iyon. ³⁸ Ivi nuwapoya kirakai da tuna ivonesi da maghighina ke ina kita meyei. Ma ibaba patapata da ku waka.

21

Pol ina baba ku Jerusalem.

¹ Keresiyana peyarisivi Miletas kikirinai kavi kiruruwesi ikovi na ku waka kageru da maninina kakukadamana ku Kos nuwana da nani dobunai kakena. Ma mara itom na ku Rodes nuwana karui ma muriyai na kanae da ku Patara kwanatuna. ² Ma nani dobunai waka sago kapanani da Ponisiya ina ku nevaneva inenae na kageru da kanae. ³ Ma kaveraverau da Saipras nuwana kakitakitai ma ku katagheyakai kataweyana kaverau da ku Siriya dobuna, da ku Taya kwanatuna kawota. Ma nani dobunai na kaoru ku tano da sawara iti oruni. ⁴ Ma vitumaghana damsiviya kapananisi da yavata kamakai taparoro sago. Ma Kanuma

Vovokaravina ina rewapanai ti damsi Pol ivona kirakiiyei da ke ita ghae ku Jerusalem. ⁵ Ma kamakii ikovi na kavomiiri. Vitumaghana damsi peyarsi kakawasi ma natunatusi yavata ikivinikai da kwanatu kakiibutawei kaoru ku kikirra. Ma nani dobunai kavi tuwaporeruruwana ma kanipowana. ⁶ Ma kanipowana ikovi na kavi kiruruwesi ma ku waka kageru, ma ti na ivovira i ku numa.

⁷ Ma Taya kakiibutawei na kakuka da ku Tolemayas kwanatuna kawota. Ma nani dobunai vitumaghana damsi iverupotekai ma yavata kamakii kupom da kakena. ⁸ Mara itom na kakuyowesi ma ku Sisariya kwanatuna kanekiibau da dima wawayina sago kana vava Piripo ina numiiyai kamakai. Ma rorova aposol vavai kana vovoreregha miikovimaruwa ivinesi na Piripo yavata kamonai.* ⁹ Ma Piripo natunatuna wiwikesi ivi ruwamaruwa na Kanuma Vovokaravina puyo iveresi da ti na peroperoveta. ¹⁰ Ma Piripo gwabinai kamakamakai ma peroveta sago kana vava Agabas, tuna Judiya kamonai ivomiiri ikiibau ku Sisariya.* ¹¹ Ma ipisi kurikai na Pol kana radi borinai ivotawei ma iviyya da tuna mani imana ma kaena ikutatana. Ma ivona bo, “Kanuma Vovokaravina ivoneku da meni wawayina weni radina ekotekotei na Jiu damsi i babada Jerusalem kamonai ina kutatani ma kupuna damsi ku imasi ina terei.”

¹² Ma weni sisiyina kavi yanei na tokai iyavo kava Pol yavata kabababa ma vitumaghana

* **21:8:** Apos 6:5, 8:5 * **21:10:** Apos 11:28

damsi Sisariya kamona Pol kavona kirakiiyei da ke ita ghae ku Jerusalem. ¹³ Ma Pol ivonapotekai bo, “Avi kubiine kotutou na nuwanuwaku kopiropiroi? Taku aivaghinei da ina patumiku Jerusalem kamona ma ke patuma kava ma bade aivaghinei da ini raboboku Bada Yesu kubiine.”

¹⁴ Ma kavonatana kawai na kavoterei. Ma kavonei bo, “Bada ina kayowana ina tupuwa.”

¹⁵ Ma nani dobunai kamakai mara gisina, ma kavovunagha ikovi na kavomiiri ku Jerusalem.

¹⁶ Ma vitumaghana dams viya Sisariya kamona yavata kabababa na irutinikai da Nason ina ku numa da nani dobunai kata makai. Tuna Saipras wawaya ma tuna namadani kava ivi karei da Bada ivivi tumaghanei.

Pol inae Jemes kurina.

¹⁷ Ma ku Jerusalem kanekiibau na vitumaghana dams nuwabiibiyai iverupotekai. ¹⁸ Ma mara itom na peyarikai Pol yavata kanae da Jemes kata kitai. Ma Keresiyana kii vinoraveraveyana kudubisi iriyesi. ¹⁹ Pol ivi kiikiiwesi ma ina biga kamona aviyavisina peyarina God iberabera kupuna dams kubiisi na ivonaveresi. ²⁰ Ma ina sisiya ivi yanei ikovi, na peyaris God ivokavakavari. Ma Pol ivonei bo, “Varesikai, kevi yana. Jiu dams kamosiyai na koroto ghamana Yesu itumaghanei ma bade peyaris patana da Moses ina vonaviyoyovana evovokikini. ²¹ Ma sisiya ivi yanei da tam kuvi beyebeyena da Jiu dams iyavo kava kupuna dams kamosiyai emakamakai, ti na Moses ina vonaviyoyovana ke ina kivini. Kuvonesi da

natunatusi tomotomowisi kwimata bekasi ke ina tuviviratawei ma Jiu damta ita kiki ke ina nunuri. Tuna kubiine nuwanuwasi epughupughu kurim. ²² Varam ini yanei da kupisi na inekwim da ina kiiyunum. Tuna kubiine aviyavisina taberai? ²³ Kana vonem da aviyavisina kuna berai. Tomotomowa ruwamaruwa gwabikiiyai na vonakiiyapa bagibagina Bada kurina iberai ma wekarakava ekivikivini.* ²⁴ Ku kamosi kerui da yavata kona vovunagha meyemi, muriyai kona nae ku Taparoro Numana da ini biibiinimi. Ma i suwara kevi miiyei kubiisi ma muriyai da uyawimi ini gharitaweyana, ini matakira da bera kudubina ami vonakiiyapa bagibagina kamonai kovi kovini. Nakanani keberai da wawaya peyarisi ina kitim ma inakovi da tam Moses ina vonaviyoyovana kenununura bubuni. ²⁵ Ma kupuna damsi kubiisi, iyavo kava Bada Yesu itumaghane na sisiya namada kavonatawei kurisi. Kavonesi da kokoitau kana suwara ke ina kani, tara ke ina kani, ma ghamoghamo kaiyo kukupotana ke ina kani iyamna tarana uyuwina kamonai, ma bade ke ini pekana wapawapa.”*

²⁶ Ma mara itom na Pol nani tomotomowisi yavata vibiibiina iviia. Muriyai na irui ku Taparoro Numana da taparoro babadisi ivi akovisi da i vonakiiyapa bagibagina iberai na avi maranai iti koviya ma muriyai na sago sago duma i suwara ita kapuna kubiisi.

Pol Taparoro Numana garina kamonai ipaniya.

* **21:23:** Num 6:13-21 * **21:25:** Apos 15:29

27-28 Pol nani tomotomowisi yavata i vonakiyapa bagibagina ivotani da namada mara miikovimaruwa ikovi ma ku damona inenekiibau. Ma Taparoro Numana kamoni Jiu damsi viya i dobu Eisiya, Pol ikitai. Ma ivomiiri da yogoyogowai koroto nuwanuwasi ipirotawetawei. Ivivi kiirareyana bo, “Israel dami, kovi vitekai! Weni tomowina ina baba kamoni wawaya peyarisi ibeyebeye berosi da Jiu damta ma ita vonaviyoyovana ma ita Taparoro Numana ita barei. Ma bade ku tepana kupuna damsi irutinisi irui ku Taparoro Numana da gawara vovokaravina ipuyaki.”²⁹ Weni nakanani ivi sisiya iyamna Epesas wawaya kana vava Toropimas, ikitai da Pol yavata Jerusalem kamoni ibababa. Tuna kubiine inotai da nakanani ma Pol nani wawayina ita rutini ita rui ku Taparoro Numana.*

³⁰ Ma kwanatu kamoni koroto kudubina nuwanuwasi ipirotawetawei da ivi veraveruwana ipisi da Pol ivotatani. Ma itinakwarokwaroi ikiibau ku matara ma yaghiyaghinai Taparoro Numana garina matuketisi igudu. ³¹ Ma nani korotona Pol kiivununa ivivi paparanei na wawaya sago iveru inae da Rome damsi i seri badana ivonei da wawaya peyarisi Jerusalem kamoni ikayakayaya. ³² Ma yaghiyaghinai seri badana ina seri wawayisi irutinisi ma iverau ioru viruwa ku gawarina.* Nani korotona seri wawayisi ikitisi na Pol gudana ivoterei. ³³ Ma seri badana inae da Pol ivotani ma seri wawayisi ivonesi da chein ruwa

* **21:29:** Apos 20:4 * **21:32:** Seri badana na ‘kiriyaqi,’ tuna na seri wawayisi ivi 600 ivivi badesi.

ita piyei da ita patumi. Ma koroto ivi tarakiiyanesi bo, “Weni wawayina na iyai? Ma aviyavisina ibera beroi?” ³⁴ Ma koroto kamonai na wawayi viya sisiya sago ikiirarei ma viya na sisiya bogiiyai, da seri badana ina nota iragharagha da meni sisiyina na vonavaghata. Tuna kubiine ina seri wawayisi ivonesi da Pol ita rutinaneyei i numa garina ku kamona. ³⁵ Irutinaneyei da ita ghae gari ku matuketina ma koroto ghamana ikayaya kirakai, tuna kubiine seri wawayisi Pol ivopawopawoi da wawayi ke ita ravi. ³⁶ Nani korotona ikivikivinishi na ivivi kiirareyana bo, “Kokiivunui! Kokiivunui!”

Pol kana papara ivowai.

³⁷ Seri wawayisi Pol gari ku kamona ita terei na Pol seri badana ivonei bo, “Aku kayowana da kati sisiya.”

Ma seri badana ivonapotei bo, “O! Tam Grik gamosi kuakovi. ³⁸ Anotanotai da tam na nani Egypt wawayi, tuna rorova ghaviya ivi karei da ina wawayi 4 tausan irutinisi ma iverau ikiibau ku warere.” ³⁹ Ma Pol ivonapotei bo, “Kegha. Taku na Jiu wawayi, aku kwanatu na Tasus, tuna kwanatu ghamana Silisiya dobuna kamonai. Ma, vaghina bo kegha da koroto kurisi ati sisiya?”

⁴⁰ Ma seri badana ivi vaghinei na Pol matuketa maghinonai imiiri ma imana iruepai da koroto ita voguguba. Koroto ivoguguba na Pol Hibru gamonai ivi sisiya kurisi.

22

¹ Pol ivona bo, “Varevaresiku ma mami mau kovi yana. Taku ati akovimi da ke sago aviyavisina

berona ata berai.” ² Ma koroto ivi yanei da Pol Hibru gamonai ivivi sisiya na kawasi ipota. Ma ivonesi bo,

³ “Taku na Jiu wawaya, aku kwanatu na Tasmus, Silisiya dobuna kamoni. Ma taku na Jerusalem kamoni amagura. Weni dobunai Gamariyel ivi beyebeyeku da ita mami mau i bera kudubina Moses ina vonaviyoyovana kamoni na peyarina anunura bubuni. Ma tami ikikava nuwanuwami kudubinai God kovovokaravei na taku bade nakanani aberaberai.* ⁴ Ma iyavo kava Yawasa Ketana ikivikivini na taku avivi kiivunuwana. Ma tomotomowa ma wivine apanipanisi da ku gabura atereteresi.* ⁵ Taparoro badana ghamana ma kwanatu babadisi peyarisi Sanhidran kamoni na aku bera iakovi ma ina vonemi da avonavona bubuna. Rorova vivaghina sisiyina igirumi ma ivonataweku ku Damaskas kwanatuna, babada turaturasi kurisi. Nani girumina ivona da iyavo kava Damaskas kamoni Yawasa Ketana ikivikivini na ata panisi ma ata rutinisi ku Jerusalem da kovogha ita viiya.”

Pol ina tupuwavira ivi sisiyei.

(Apos 9:1-19, 26:12-18)

⁶ “Madegha punai anenae ku Damaskas ma keta borinai kadenima kunuma ivokadari ma gweyurina ioru da iveruviviriku, ⁷ da apeku ku dowo ma wawaya gamona avi yanei kuriku ivi sisiya bo, ‘Sol, Sol, avi kubiine kitupaketowaneku?’ ⁸ Ma avonapotei bo, ‘Tam iyai, Bada?’ Ma ivonapoteku

* **22:3:** Apos 5:34-39 * **22:4:** Apos 8:3, 26:9-11

bo, ‘Taku Yesu, Nasaret wawaya. Taku kitupaketowaneku.’⁹ Ma iyavo kava ivi kaeturaneke na gweyurina kava ikitai ma wawaya gamona na ke iti yanei.¹⁰ Ma avonapotei bo, ‘Bada, aviyavisina ana berai?’ Ma Bada ivoneku bo, ‘Kevomiiri ma kerui ku Damaskas ma nani dobunai wawaya ina vonem da aviyavisina kuna berai.’¹¹ Ma turaturaku imaku iviia ma irutiniku da ku Damaskas, iyamna nani yaseganina matakunai ikarapotai.”

¹² “Ma nani kwanatunai tomowa sago kana vava Ananayas ipisi da ita kitiku. Tuna wawaya maninina ma vonaviyoyovana peyarina inununura bubuni. Ma bade nani dobunai Jiu damsiki kudubisi iakovi da tuna wawaya biibiina.¹³ Ma ipisi da maghinokuwai imiiri ma ivona bo, ‘Varesiku Sol, kekita!’ Ma yaghiyaghina matakunai ikiigigiri ma akitabanege da Ananayas akitai.¹⁴ Ma ivoneku bo, ‘Ita kaekiki mau i God tam ivinem da ina kayowana kutakovi ma ina Wawaya Maninina kuta kitai ma kawanai sisiya kuti yanei.*¹⁵ Ma tam aviyavisina kukitai ma kuni yanei na wawaya peyarisi kurisi kuni mamatarei.¹⁶ Ma aviyavisina kekoyakoyaghi? Kevomiiri ma kuna babataito. Bada kevi tumaghane ma kuna nipowana kurina da am bera beroberosi ina kowatawei.’ ”

God, Pol ikwatui da kupuna damsiki kurisi idima.

¹⁷ “Avovirame ku Jerusalem ma Taparoro Numanai anipowana da anipowana nunuwapa ma bera sago itupuwa kuriku.¹⁸ Bada akitai kuriku ivivi sisiya. Ivona bo,

* **22:14:** Wawaya Maninina na Yesu ivi sisiyei.

‘Kevi yaghiyaghina! Wekarakava Jerusalem kekiibutawei, iyamna kubiiku kuna dima na wawaya weni dobunai am sisiya ke ini tumaghanei. Ma nuwanuwasi ina pughu kirakai.’¹⁹ Ma avonapotei bo, ‘Bada, weni wawayisi iakoviku da taku kiki numasi nununai arurui da wawaya ivivi tumaghanem na avunuvunuwisi ma ku gabura atereteresi.’²⁰ Maranai wawaya ivomiiri da kam kivikivina Sitivin wakimiyai iraravi na taku yavata nani kamonai. Taku na kii tarasovo akoyakoyagha ma avi vaghinei da ita kiivunui.’*²¹ Ma Bada ivoneku bo, ‘Kenae. Avonavonatawem ku rabaraba, kupuna damsi kurisi.’ ”

²² Ma Pol weni sisiyina iberaberai na koroto kudubina ke iti vaghinei na ivomiiri da iratatani. Ikiirara bo, “Nani wawayina kokiivunutawei, ke kata kayokayowei da dobuwai ina makai!”²³ Peyarisi ikiikiirara ma kii tarasovo ivi votaweyana da itapitapi ma bade popoku ku kiidamo itawetawei.²⁴ Ma seri badana ina seri wawayisi ivonesi da Pol ita rutinaneyei i numa garina ku kamona. Ma ivonesi da ita kwapui ma iti tupavirei da avi kubiine na koroto nuwanuwasi ipughu kurina da ikiikiirara.²⁵ Ma ikutatani da ita kwapui, ma Pol senturiyon ivonei bo, “Taravatu emakamakai da Rome damkai na ke kona kwapu wapawapikai. Koti tupavireku ma kota pananiku da

* **22:20:** Apos 7:58

berona aberai na murinai kota kwapuku.”†

26 Ma senturiyon weni sisiyina ivi yanei na inae ina bada kurina ma ivonei bo, “Aviyavisina kuna berai? Nani tomowina na Rome wawaya.”

27 Ma seri badana ipisi Pol kurina ma ivi tarakiiyanei bo, “Kevoneku. Vonavaghata da tam Rome wawaya bo?”

Ma Pol ivonapotei bo, “E, taku nakanani.”

28 Ma seri badana ivona bo, “Taku na mane ghamana avi miiya ma muriyai da Rome iviiniku da i wawaya.”

Ma Pol ivonapotei bo, “Taku na atupuwa da Rome wawaya.”

29 Ma seri wawayisi Pol iti tupavirei na ina sisiya ivi yanei ma yaghiyaghinai ivi muritina. Ma seri badana iyabumana kirakai, iyamna namada Pol ipatumi.

Pol ivi sisiya Sanhidran babadisi maghinosiyai.

30 Mara itom na seri badana ina kayowana da itakova bubuni da avi kubiine Jiu damsi Pol ivi wavui. Tuna kubiine sisiya ivonatawei da

† 22:25: Rorova maranai Rome damsi dobu kudubina ivivi badei ma kii vava irakata. Keta aroba imakamakai da wawaya kana vava ina girumi da tuna na Rome wawaya. Sago na wawaya ina mamai da ina maduwa na Rome wawayisi. Kana viruwa na mane ghamana ini miiyei na kana vava ina girumi da tuna na Rome wawaya. Kana viaroba na biga ghamana ina berai da Rome damsi ini vitesi na bade kana vava ina girumi da tuna na Rome wawaya. Iyavo kava itupuwa da Rome wawaya na ighe kirakai, ke Rome wawaya viya nakanani. I taravatu ghamana da Rome wawayisi ke meyani ina tuparatusi bo debiiyai ina widisi bo ina kwapusi.

taparoro babadisi i babada ma Sanhidran babadisi iriyesi. Ma Pol kana chein ivotawei ma irutinaneyei da maghinosiyai imiiri.

23

¹ Pol Sanhidran babadisi ikita bogiisi ma ivonesi bo, “Varevaresiku, mara nonowa aku yawasa God ku matana na maninina kavakava da nuwanuwaku yagharina.” ² Taparoro badana ghamana Ananayas weni sisiyina ivi yanei na nuwanuwana ipughu. Tuna kubiine wawaya Pol ririnai ivivi miiriyana na ivonesi da mutuna iravi. ³ Ma Pol ivona bo, “Tam, God ina ravim! Tam miiriruwaruwam! Wawaya kurisi na kam kita na biibiina ma nuwanuwam kamona na idadabu kirakai! Am kayowana da Moses ina vonaviyoyovana tepanai kuti tupavireku, ma kegha da tam mani nani vonaviyoyovanina kuvi kiigiyei na wawaya kuvonesi da iraviku!”*

⁴ Ma wawayisi Pol ririnai imiimiiri na ivona bo, “Avi kubiine na God ina taparoro badana ghamana kuvi avaberowei? Kuta vokaravei.”

⁵ Ma Pol ivona bo, “Varevaresiku, taku ke atakovi da tuna na taparoro badana ghamana. Giruma katamana evonavona bo, ‘Am bada ghamana ke kuni avaberowei.’ ”*

⁶ Ma Pol iakovi da Sanhidran kamoni wawaya viya na Sadusi damsi ma wawaya viya na Perisi damsi. Tuna kubiine ikiirara kurisi, “Varevaresiku! Taku na Perisi ma bade aku mamai na

* **23:3:** Mat 23:27-28 * **23:5:** Exod 22:28

Perisi. Aku vitumaghana da wawaya raborabobosi karakava ina vomiiiri, tuna kubiine na koitupavireku!”*

⁷ Ma weni sisiyina ikaratawei na Perisi damsi ma Sadusi damsi vigamowana ivi karei da dughu iyaraghi da dam ruwa. ⁸ Sadusi damsi evonavona da wawaya raborabobosi ke ina vomiiiri ma bade aneya da kanukanuma kegha. Ma Perisi damsi na weni berasi peyarina itumaghanei.* ⁹ Vaghina ma dughu kamonai vigamowana irakata. Ma vonaviyoyovana vibeyebeyena wawayisi viya, ti na Perisi damsi kamosiyai, ivomiiri da ivona bo, “Weni tomowina gwabinai ke sago berona kata panani! Ma mikeda kanuma bo aneya ivi sisiya kurina.”

¹⁰ Ma vigamowana ighakighaki kirakai da seri badana iyabumana da Pol iti tinabediyanei. Tuna kubiine seri wawayisi ivonatawesi da Pol ita rutini ita vovira i ku numa garina kamona.

¹¹ Ma nani didibarinai Pol ririnai Bada imiiri ma ivonei bo, “Am nota evi rewapana! Ma ikikava Jerusalem kamonai varaku biibiina kudimadime i na nakanani Rome kamonai kuna dima.”

Wawaya Pol ita kiivunui.

¹² Mara itom na Jiu damsi viya ivi dirigiigai da peyarisi ivi vaghinei da ke ita kam bo ituma da kunona Pol iti raboboi. ¹³ I koroto irakata da 40 ruvana ikuyowei ma peyarisi i vonakiiyapa bagibagina iterei da weni berana ita berai. ¹⁴ Inae da taparoro babadisi i babada ma kwanatu babadisi

* **23:6:** Apos 26:5; Plp 3:5

* **23:8:** Mat 22:23; Mak 12:18; Luk 20:27

kurisi ma ivonesi bo, “Tokai akii vonakiiyapa bagibagina katerei ma kavi vaghinei da ke kana kam bo kanuma da kunona Pol kana kiivunui. ¹⁵ Weni nakanani taberai. Tami Sanhidran babadimi sisiya kona vonatawei seri badana kurina da Pol ina rutinapiyei wike. Kovonei da vitupavira kubiine ina pisi da ina sisiya viya kona vii bubuni. Ma tokai na keta borinai kana potai da kana kiivunui.”

¹⁶ Ma damsi weni sisiyina iberaberai na Pol novuna natuna ivi yanesi na inae seri wawayisi i ku numa da Pol ivonei. ¹⁷ Ma Pol seri wawaya sago ikwatui ma ivonei bo, “Weni tomowa kikiina kerutinaneyei am bada kurina da ini sisiya na am bada ini yanei.” ¹⁸ Ma senturiyon tomowa kikei irutini da ina bada kurina ma ivonei bo, “Gabura wawayina Pol ikwatuku ma ivoneku da weni tomowina ata rutinapiyei kurim da ina sisiya kuti yanei.”

¹⁹ Ma seri badana tomowa kikei imana iviia ma itinaviviri ma ivi tarakiiyanei bo, “Avi sisiyina kuna voneku?”

²⁰ Ma tomowa kikei ivona bo, “Jiu damsi ivi vaghinei da ini nowi kurim. I kayowana da maram Pol kona rutinaneyei Sanhidran ku maghinosi. Ini beroberowem da nakanani ma gwabinai sisiya kamowa viinina kubiine. ²¹ Ke kuni yanesi, iyamna wawaya ivi 40 kana pota ina kenei. Vonakiiyapa bagibagina iterei da Pol ina kiivunui ma muriyai da ina kam bo inuma. Ekoyakoyaghim da i vinowi kuni vaghinei bo kegha.”

²² Ma seri badana tomowa kikei ita vonatawei na ivonei bo, “Kekitaruvai da ke sago iyai inakovi da

weni sisiyina kuvi mamatareku.”

Pol ivonatawei kiivavo Pirikis kurina.

²³ Seri badana ina senturiyon wawayisi ruwa ik-watusi ma ivonesi bo, “Ita seri wawayisi ivi 200 ma hosi wawayisi ivi 70 ma bade iyo wawayisi ivi 200 kovonesi da evovunagha. Ma karako didibarai* na kona vomiiiri ku Sisariya kwanatuna. ²⁴ Ma hosi viya korutinapiyesi da Pol ina geru ma kana papara kovowai, kokoyagha bubuni da kiivavo Pirikis kurina.” ²⁵ Ma seri badana weni nakanani igiruma,

²⁶ “Taku Korodiyus Lisiyas agirugiruma tam Pirikis, kiivavo ghamam kurim. Kiiwa kiiwa.

²⁷ Weni tomowina na Pol, ma Jiu damsi iviyya da gisina kava ma ita kiivunui. Ma apanani da tuna na Rome wawaya, tuna kubiine aku seri wawayisi yavata kanae da kavi yawai. ²⁸ Aku kayowana da atakovi da aviyavisina ibera beroi na ivivi wavui. Tuna kubiine arutini anae da Sanhidran babadisi ku maghinosi. ²⁹ Ma apanani da Pol, Jiu damsi yavata Moses ina vonaviyoyovana kubiine ivivi vonapasipasiyana. Ma ke sago ina berona ata panani da ku gabura ata terei bo ati raboboi.

³⁰ Ma wawaya ivonavereku da Jiu damsi ivi dirigiigai da weni tomowina ita kiivunui na yaghiyaghinai avonatawei kurim. Ma bade viwavu wawayisi avonesi da itoru kurim da ina berona iti mamatarem.”

³¹ Seri badana igiruma ikovi na ina seri wawayisi ikikava ivonavonesi na nakanani iberai. Didibarai Pol irutini ma ivomiiri inae

* 23:23: 9:00 o'clock

da ku Antipatirisi kwanatuna. ³² Ma mara itom na seri ma iyo wawayisi ivovira ku Jerusalem, ma hosi wawayisi kava Pol yavata inae. ³³ Ma ku Sisariya inekiibau na seri badana ina giruma pepana ma Pol na kiivavo Pirikis ku imana iterei. ³⁴ Ma kiivavo Pirikis nani girumina ivi yavi ikovi na Pol ivi tarakiiyanei da tuna na meni dobuna wawayina. Ma ipanani da tuna Silisiya wawaya, na ³⁵ ivonei bo, “Iyavo kava ivivi wavum na ina pisi wike ma muriyai da ani tupavirem.” Ma ina seri wawayisi ivonesi da Pol ita rutini da numa sago kiivavo Herodi rapenai ku kamona ita terei ma ita pota bubuni.

24

Jiu damsi Pol ivi wavui.

¹ Mara miikovi murinai na taparoro badana ghamana Ananayas ma Jiu damsi i babada viya ma tomowa sago kana vava Tetulas irutini da yavata ikiibau ku Sisariya. Tetulas na vitupavira wawayina* ma Rome damsi i taravatu iakova bubuni. Ma peyarisi inae da kiivavo Pirikis kurina Pol iti wavui. ² Ma Pol ikwatui irui na Tetulas ivomiiri da Pirikis kurina ivona bo,

“Tokai kavi nuwabiibii kirakai da weni marana gurina am vibadana kamoni na kamakiimakiinuwapota. Ma am nuwagiura irakata da bera ipeyari kuterevimanini akii dobu kamoni. ³ Weni berasi kubiine na dobu ku kudubina mara nonowa kaigheghena kirakiiyem, kiivavo biibiim Pirikis. ⁴ Ke kata kayokayowei da

* **24:1:** Vitupavira wawayina na ‘public solicitor’ bo ‘lawyer.’

kaninibarim, ma akii kayowana da akii sisiya tupona kava kuti yanei. ⁵ Kapanani da weni tomowina Pol tuna yawasa kana kiikiivibero wawayina. Ma wawaya viya Nasaret tomowa sago ekivikivini da vokavara vibero eberaberai, ma kamosiyai weni tomowina Pol na bada ghamana. Tuna dobu ku kudubina Jiu damsi inotaragharaghisi da viruwa etuputupuwa. ⁶ Ma bade ibera tovonni da Taparoro Numana vovokaravina ita puyaki na kapatumi. ⁷ (-)† ⁸ Ma tam mani kevi tupavirei na kuna panani da aviyavisina kaiwavui na vonavaghata.”

⁹ Ma Jiu damsi peyarisi Tetulas ku murina imiiri da Pol ivi wavui ma ivona da weni sisiyisi kudubina na vonavaghata.

Pol kana papara ivowai Pirikis maghinonai.

¹⁰ Ma kiivavo Pirikis ituparorona Pol kurina da iti sisiya. Pol ivona bo,

“Akovi da madegha ipeyari wawaya kuvi tupaviresi weni dobuna kamoni, tuna kubiine ainuwabiibii kirakai da maghinomuwai amiimiiri da kaku papara ana vowai. ¹¹ Ma tam vonavaghata akovina kuna kayowei na wawaya kuni tarakiyanesi da ina vonem. Taku raviraviyota aghae ku Jerusalem vokavakavara kubiine, karako na mara kana vi 12 ikovi. ¹² Ma viwavu damsi ke sago ita pananiku da

† **24:7:** Mara katamaninai giruma damsi peyarisi ves 6-7 ke ita terei. Ma viya na weni nakanani igirumi: ‘Kakayowei da akii vonaviyoyovana nununai kati tupavirei. ⁷ Ma kegaha, seri badana Lisiyas ina seri wawayisi yavata ipisi ma imakiiyai inebokai. Ma ivonekai da kata pisi kurim da tam maghinomuwai kati wavui.’

Taparoro Numana kamoni wawaya yavata kata vivigamowana. Ma bade ke sago ita pananiku da kiki numasiyai bo kwanatu kamoni wawaya ata vivinuwapughupughusi da ita viviruwa. ¹³ Ma weni wawayisi na iwavu wapawapiku ma ke kovokovoghina da nani viwavuna ini debei kurim da vonavaghata isisiyei. ¹⁴ Ma vona bubuna da taku na akii kaekiki i God avovokavakavari ma Yawasa Ketana akivikivini. Ma weni damsi evonavona da tuna ketana na vibero. Ma bade Moses ma peroperoveta i giruma kudubina aitumaghane. ¹⁵ Ma taku aitumaghana da God ina berai da wawaya maninisi ma beroberosi kudubina rabobowai ina vomiri. Ma weni viwavu damsi na bade nakanani itumaghana. ¹⁶ Tuna kubiine na mara nonowa God ma wawaya matasiyai aberabera tovonni da aku yawasa maninina da nuwanuwaku yagharinai ata makai.”

¹⁷ “Ma Jerusalem namadani kava akiibutawei ma bade raviraviyota avovirame. Aku wawaya moyamoyakisi i puyo akavaraneyei ma bade aku suwara Taparoro Numana ita kapuni.*

¹⁸ Ma aku vonakiiyapa bagibagina avi koviya da taparoro babadisi ivi biibiiniku ma aku suwara ikapukapuni ma weni viwavu damsi ipananiku. Nani kamoni na koroto kegha da ita nipu bo ita kayaya. ¹⁹ Ma Jiu damsi viya Eisiya kamoni irui ku Jerusalem da Taparoro Numana garina kamoni ikitiku. Ti damsi karako ita pisi wike ku Sisariya da aviyavisina matasiyai ikitai da abera beroi na maghinomuwai iti wavuku. ²⁰ Ma Jerusalem kamoni Sanhidran babadisi

* **24:17:** Apos 21:17-28

maghinosiyai amiiri ma ivi tupavireku. Ma weni viwavu damsi ita vonem da aku berona ipanani bo kegha. ²¹ Mikeda weni sisiyina sago kava kubiine iwavuku. Sanhidran babadisi maghinosiyai amiiri ma akiirara bo, ‘Taku aitumaghana da wawaya raborabobosi karakava ina vomii, tuna kubiine na koitupavireku!’ ”*

²² Ma kiivavo Pirikis na Yawasa Ketana iakova bubuni. Pol ina sisiya ivi yanei ikovi ma dughu igudui. Ma ivonesi bo, “Seri badana Lisiyas ina nekiibau na ina sisiya tiyanei ma muriyai ana vonakiiyaragha da Pol berona iberai bo kegha.”

²³ Ma kiivavo Pirikis, senturiyon sago ivonei da Pol ita pota bubuni ma ke ina kitatawei. Ma ivi vaghinei da Pol turaturana ita rugenari da ina kayowana avai na iti vitei.

Pol imiiri Pirikis da Durusira maghinosiyai.

²⁴ Mara viya ikovi ma Pirikis kawana Durusira yavata ivovira ku dughu gawarina. Ma kawana na Jiu wavine. Ma Pol kana sisiya ivonatawei na ipisi. Ma ikikava wawaya i vitumaghana Yesu Keriso kurina etereterei na Pol ivi beyebeyena da Pirikis ivi yanei. ²⁵ Ma ina sisiya kamonai ivonesi da God ekayokayowei da ita yawasa na maninina kavakava. Ma bade ikikava wawaya ini potepote meyesi da berona ke ina berai ma ikikava mara damonai God ini tupavirevireta ivi sisiyei na Pirikis iyabumana. Tuna kubiine ivonei bo, “Kevoterei. Kenae ma taraboga ana panani na kam sisiya ana vonatawei.” ²⁶ Nani murinai Pirikis mara

* **24:21:** Apos 23:6

nonowa Pol kana sisiya ivonavonatawei da yavata ivivi sisiya, iyamna Pol na gabura kamoni imakamakai ma Pirikis ina kayowana da gavunai iti miyei na ita votawei.

²⁷ Madegha ruwa ikovi na Posiyas Pestas ipisi da kiivavo Pirikis kana gawara iviyya. Pirikis na Jiu babadisi ku murisi imiiri, tuna kubiine na Pol gabura kamoni ivoterekuyowei.

25

Pol ivonesi da Kiivavo Sisa kurina ita nae.

¹ Kiivavo Pestas ku Sisariya kwanatuna inekiibau ma imakai da mara aroba ikovi. Muriyai ivomiiri ighae ku Jerusalem. ² Ma nani dobunai taparoro babadisi i babada ma Jiu damsi i babada na Pestas yavata ivi dughu ma Pol ivi wavui. ³ Ivi nowi da Pestas iti vitesi da Pol ita rutinagheyi ku Jerusalem da iti tupavire meyei. Ma ivi kaetina, iyamna ivovunagha da keta borinai Pol kana pota ita kenei da ita kiivunui. ⁴ Ma Pestas ivonapotesi bo, “Pol tuna Sisariyai avovotani gabura kamoni emakamakai. Ma taku na ke mara gurina ma ana vovira nake. ⁵ Tuna kubiine ami babada viya yavata toru ku Sisariya ma nani dobunai, Pol aviyavisina ibera beroi, na titupavirei.”

⁶ Pestas Jerusalem kamoni imakai da mara 8 bo 10 ikovi. Muriyai ioru ku Sisariya. Mara itom na vitupavira ivotawei ma seri wawayisi ivonesi da Pol gabura kamoni ita rutini da maghinosiyai ita miiri. ⁷ Pol inekiibau ma Jiu damsi Jerusalemwai ioru na imiirigwagwari ma ivi karei da

wavu bogii ma bogiiyai ivereveri. Ma ke kovokovoghina da wawaya sago iti mamatara da Pol bera berona iberai. ⁸ Ma tuna mani kana para ivowai, ivona bo, “Taku ke sago aviyavisina ata bera beroi Jiu damsi i taravatu kamoni, bo Taparoro Numana kamoni, bo Kiivavo Ghamana Sisa kurina.”

⁹ Ma Pestas na Jiu babadisi ku murisi imiri, ina kayowana da iti nuwabiibiinisi. Tuna kubiine Pol kurina ivona bo, “Tam kivaghinei bo kegha da taghae ku Jerusalem da nani dobunai ani tupavirem weni viwavuna kubiine?”

¹⁰ Ma Pol ivona bo, “Kegha! Taku na Kiivavo Sisa ina vitupavira gawarinai amiimiiri, na weni gawarinai kava koti tupavireku. Tam kuakovi da taku ke sago aviyavisina berona Jiu damsi kurisi ata berai. ¹¹ Ma mikeda bera berona ghamana ata berai na kaku kovogha da kota kiivunuku na ati vaghinei. Ma kegha, ke sago bera berona ata berai. Weni wavusi ivereku na ke vonavaghata. Tuna kubiine ke sago meni wawayina ina rewapana ita makamakai da Jiu babadisi ku imasi ina tereku. Taku akayokayowei da Kiivavo Sisa maghinonai ana miiri da tuna mani ini tupavireku.”

¹² Ma Pestas ina wawaya akakovisi ikwatusi da yavata ivi sisiya ikovi, ma Pol ivonapotei bo, “Tam am kayowana Kiivavo Sisa, na Kiivavo Sisa kurina kuna nae.”

Pestas, Agripa yavata ivi sisiya.

¹³ Ke mara gurina na kiivavo Agripa novuna Benis yavata inumataya ku Sisariya kwanatuna, kiivavo Pestas kurina da iti kiikiiwei. ¹⁴ Imakai gisina gurina na kamoni Pestas, kiivavo Agripa kurina

Pol ivi sisiyei. Ivona bo, “Pirikis weni dobunai ivivi kiivavo na tomowa sago ku gabura iterei na patana da emakamakai. ¹⁵ Aghae ku Jerusalem na Jiu damsi i babada ma taparoro babadisi i babada ipisi kuriku da tomowina ivi wavui na ivoneku da ati raboboi. ¹⁶ Ma avonesi da tokai Rome damkai akii taravatu da kovogha wawayaya ke kana vere wapawapai. Ma kunona kiivavo maghinonai viwavu damsi yavata ita miiri da tuna mani kana papara ita vowai. ¹⁷ Ma Jiu babadisi yavata kaoru patapata na ke ati koyakoyagha. Mara itom na vitupavira avotawei ma sisiya avonatawei da seri wawayisi tomowina irutinapiyei. ¹⁸ Ma viwavu damsi ivomiiri na anotai da ita voneku da tomowina bera berona ghamana iberai. ¹⁹ Ma kegha da ivi ghevira ma Jiu damsi aviyavisina itu-maghanei ma bade tomowa raborabona kana vava Yesu ivi vonapasipasiyanei. Tuna wawayina na Pol evonavona da yawayawasina. ²⁰ Aekwa kawai da ikikava sisiya kiimatana ata viiya. Tuna kubiine Pol avona tovoni da kata ghae ku Jerusalem da nani dobunai kati tupavirei ma akovina kata viiya da berona iberai bo kegha. ²¹ Ma Pol ina kayowana da Kiivavo Sisa maghinonai ita miiri da tuna iti tupavirei. Tuna kubiine seri wawayisi avonesi da ku gabura itere meyei. Taraboga ana panani na Sisa kurina ana vonatawei.”

²² Ma Agripa ivona bo, “Aku kayowana da tomowina ina sisiya ati yanei.”

Ma Pestas ivonapotei bo, “Vaghina, maram kuni yanei.”

²³ Mara itom na kiivavo Agripa da Benis ere tuturesi iderisi ma seri babadisi ma kwanatu

babadisi yavata ku dughu numana irui. Ma Pestas ivona na seri wawayisi Pol irutinaruwei. ²⁴ Ma Pestas sisiya ivi karei. “Kiiwa kiiwa, kiivavo Agripa kurim ma tami iyavo kava weni. Weni tomowina kokitai. Jiu damsi kudubisi weni dobunai ma Jerusalem kamonai ere kiikiirarisi ivi nowi da tomowina ati raboboi. ²⁵ Ma ke sago aviyavisina berona gwabinai ata panani da ita rabobo. Ma tuna ina kayowana da Kiivavo Sisa maghinonai ina miiri, tuna kubiine ana vonatawei ku Rome, Sisa ina ku kwanatu. ²⁶ Ma ke sago sisiya maninina ata panani da Kiivavo Ghamana Sisa kurina ata giruma. Tuna kubiine arutinapiyei peyarimi ku maghinomi da tam kiivavo Agripa yavata koni tupavirei. Ma nani kamonai sisiya vaghata ana viiya da ana giruma Sisa kurina. ²⁷ Ke ita biibai da gabura wawayina ana vonatawe wapawapai. Kunona na ina berona ana panani ma kana sisiya yavata ana vonatawei Sisa kurina.”

26

Agripa maghinonai Pol kana papara ivowai.

¹ Kiivavo Agripa dughu ivotawei ma Pol ivonei bo, “Aivaghinei da tam mani kam papara kuna vowa tovonì. Kevi sisiya.” Ma Pol imana iruepai ma sisiya ivi karei.

² “Kiivavo Agripa, ainuwabiibai da karako tam maghinomuwai amiimiiri ma Jiu i babada iwavuku na ana vonapotesi da kaku papara ana vowai. ³ Ainuwabiibiyei, iyamna tam na Jiu damsi i kiki ma i vighevira vira kuakova

kirakiiyei. Tuna kubiine ainowi kurim da aku sisiya kuni yana bubuni.”

⁴ “Jiu babadisi kudubisi aku yawasa iakova yavui da ikikava amakamakai. Aku dobuwai, gisikuwai avi karei da Jiu damsi i kiki ma Moses ina vonaviyoyovana kudubina avotana bubuni da amagura. Ma muriyai aghae ku Jerusalem da bade yawasina sago avovotani. ⁵ Namadani kava iakoviku ma ke ita kayowei da ita vonem da taku na Perisi damsi kamosiyai amakamakai da i kiki bagibagisi kudubina anununura bubuni.*

⁶ Ma taku God aitumaghanei da ina vonakiiyapa bagibagina ita kaekiki mau kurisi iterei na ina berai. Tuna kubine na karako koitupavireku.

⁷ Jiu damkai kaitumaghana da ikikava God vonakiiyapa bagibagina iterei kurikai na karakava ina berai. Tuna kubiine na kamokiiyai dam ivi 12 nuwanuwakii kudubinai mariyai ma didibarai God kavovokavakavari. Kiivavo Agripa, God ina vonakiiyapa bagibagina aitumaghanei kubiine na Jiu damsi viya iwavuwapawapiku. ⁸ Ma tami Jiu dami, avi kubiine konotanotai da God ke kovokovoghina da wawaya raborabobosi ina berisi da ina vomiiiri?”

⁹ “Rorova taku anotanotai da nani Nasaret wawaya Yesu ati ghaviyei ma avi paparana kirakai da kana vava ati beroi.* ¹⁰ Ma taparoro babadisi i babada rewapana ivereku da kana kivikivina peyarisi Jerusalem kamoni ku gabura ateresi. Ma ivivi tupaviresi ma ivonakiiyaragha da iti rabobosi na taku yavata kavi vaghinei da iti kiivunuwana.

* **26:5:** Apos 23:6; Plp 3:5 * **26:9:** Apos 8:3, 22:4-5

11 Mara ipeyari wawaya avonavonesi da kiki numasiyai kana kivikivina ikwapukwapusi ma inivisi ivereveresi. Ma aberabera tovonɪ da Keriso ita vonabarei. Aku nuwapughu kurisi irakata kirakai da ayebayebaghisi ma bade dobu viruwai aekwekwisi da ati tupaketowanesi.”

*Pol ikikava itupuwavira na ivi sisiyei.
(Apos 9:1-19, 22:6-16)*

12 “Mara sago taparoro babadisi i babada rewapana ivereku ma ivi yoneku ku Damaskas kwanatuna da Yesu kana kivikivina ati tupaketowanesi. 13 Kiivavo Agripa, kevi yana. Kababa kanenae da madegha punai kadenima yasegana kunumai ivokadari ma gweyurina ioru da taku turaturaku yavata iveruvivirikai. Yaseganina ivi rewapana kirakai, ke madegha nakanani. 14 Peyarikai karirigha ku tano ma wawaya gamona avi yanei da kuriku Hibru gamosiyai ivivi sisiya bo, ‘Sol, Sol, avi kubiine kitupaketowaneku? Am vikawakiikai kubiine kevowavowa meyem.’* 15 Ma avi tarakiyana bo, ‘Bada, tam iyai?’ Ma ivona bo, ‘Taku na Yesu, taku kitupaketowaneku. 16 Kevomiiri. Avinem da tam aku bigabiga ma vimamatara wawayim, tuna kubiine arumatara kurim. Wawaya kuna vonesi da karako kukitiku, ma bade mara muriyai ana rumatarame kurim na kuni mamatarei. 17 Ma ani taraparanem da kupuna damsi ma bade am

* **26:14:** Weni dobunai Yesu miiba iterei. Ivona da Pol na nakanani ma ox kawakiikiina. Ox na kau tomowina ma ina bada keyama ina papai da gangamna na ox ina surini da ini yaghiyaghina. Ox kawakiikiina na ku murina ina ruwa na nani keyamina gangamna ina kiitutori da gubaga ina panani.

wawaya vaghata Jiu damsi ke ina kiivunum. Ma ana vonatawem kupuna damsi kurisi da ¹⁸ tam matasi kuna votawei da nubakutuva ina barei ma ina kiibau ku yasegana. Ma Seitan ina vidadana ina barei ma ina damana God kurina da i bera beroberosi ina notatawei. Ma wawaya ini tumaghaneku na kii gawara God ina wawaya vovokaravisi kamosiyai ina panani.’ ”

Pol ina biga ivi sisiyei.

¹⁹ “Kiivavo Agripa, tuna kubiine na weni matakirina kunumai akitai na avotekatekei, ke ata bara. ²⁰ Damaskas kamoni dima avi karei ma muriyai ku Jerusalem da Judiya dobuna adima yavui. Ma muriyai akiibau kupuna damsi kurisi. Aku dima kamoni avonesi da i bera beroberosi itinimaye ma ita tavira God kurina da yawasa manininai ita makai, nakanani iti matakira da bera beroberosi ibarei.* ²¹ Tuna kubiine na Jiu damsi Taparoro Numana garina kamoni ivotataniku ma ibera tovoni da ita kiivunuku. ²² Ma kegha da God ina rewapanai kaku papara ivowai da karako yawayawaku, maghinomiyai amiimiiri da kiikiivavo ma wawayota kurimi aisisiya. Moses ma peroperoveta aviyavisina ivonavonei da ita tupuwa, na tuna sisiyina kava atereterei. ²³ Ivoneta da God ina Vivinevine Wawayina ita vokwarakwara ma ita rabobo. Ma iti nao da rabobowai ita vomiiri. Nakanani ita berai da yasegana ma yawasa ketana Jiu damsi ma kupuna damsi kudubisi iti beyesi.”*

* **26:20:** Apos 9:20, 28-29 * **26:23:** Isa 42:6, 49:6; 1Kor 15:20

24 Pol patana da ivivi sisiya na Pestas ikiirara bo, “Pol, tam neghanegham! Am akova ineghaneghim.”

25 Pol ivona bo, “Kiivavo Pestas, tam varatetem. Taku ke ata neghanegha. Aviyavisina avonavonemi na sisiya kamowa ma vonavaghata.

26 Ma tam, Kiivavo Agripa, weni berasi peyarina namada kuakovi, tuna kubiine debapunai aisisiya. Ma anotanotai da weni sisiyisi peyarina kuvi yana bubuni, iyamna weni berasi kudubina na debiiyai itupuwa. 27 Kiivavo Agripa, peroperoveta i giruma kitumaghanei da vonavaghata bo kegha? Akovi da tam kitumaghanei.”

28 Ma Agripa ivi ghevira da Pol ivonei bo, “Kenotanotai da wekarakava kisisiya na nuwanuwaku kuna tinavirai da ani Keresiyana bo?”

29 Ma Pol ivonapotei bo, “Wekarakava bo karakava, ainowi God kurina da mara sago kuni Keresiyana. Ma ke tam kava ma wawaya kudubimi karako koiyaneku na aku kayowana da peyarimi kona berai da tami taku nakanani. Ma bera sago kava aku yawasa kamonai ke ata kayokayowei da damina kona viiya. Tuna na weni, chein imakuwai.”

30 Ma kiikiivavo Agripa ma Pestas ma Benis ma i wawaya na peyarisi ivomiiri. 31 Ikiibau ku matara ma ti mani kamosiyai ivivi sisiya da ivona bo, “Nani tomowina ke sago ina berona avai da ku gabura ita terei bo iti raboboi.” 32 Ma Agripa, Pestas ivonei bo, “Nani tomowina gabura kamonai kati kiibuni da ita nae. Ma namada ivona

da ina kayowana da Sisa maghinonai ina miiri da ini tupavirei. Tuna kubiine ke kovokovoghina da tikiibuni.”

27

Pol ivomiiri ku Rome.

¹ Kiivavo Pestas ivi vaghinei da gabura damsi viya Pol yavata ita vonatawesi ku Itali dobuna. Tuna kubiine senturiyon sago kana vava Jiuriyas, ku imana iteresi. Jiuriyas na Kiivavo Sisa tuna mani ina seri wawayisi i senturiyon.

² Ma Adramitiyam damsi i waka ivovunaghi da ita vomiiiri ku Eisiya dobuna da kawasusu nununai ita rukiibau. Weni ku wakana kageru ma tomowa sago, kana vava Aristakas na yavata. Tuna ina kwanatu na Tesalonika, Masedoniya kamoni.

³ Mara itom na ku Saidon kwanatuna kawota ma senturiyon Jiuriyas ivi vaghinei da Pol ita nae turaturana ita kitisi da ina kayowana avai na iti vitei. ⁴ Nani dobunai katenutaweyana kanenae da yanunu ivopotekai, tuna kubiine katereviviri da Saipras nuwana rogurogunai kava kaverau.

⁵ Muriyai na dobu ruwa, Silisiya ma Pampiriya bogasi kaveruyaraghi da ku Maira kwanatuna kanekiibau, tuna Lisiya dobuna kamoni. ⁶ Maira kamoni senturiyon Jiuriyas waka iekwai da kata nae ku Itali ma Ariksandiriya damsi i waka ipanani. Ivona na nani ku wakana ivi gerukai.

⁷ Yanunu ivopotekai da nuwatuwai kaverau da taparoro ruwa ikovi ma muriyai Nidus kwanatuna ku bogana kanekiibau. Yanunu ivopotekai kubiine waka katereviviri ma kaverau kaoru da Samone mutubina kakenaviviri. Ma

Kriti nuwana rogunai kava kaverau. ⁸ Yanunu irakata kubiine kikirira baranai kakuka kanenae da dobu sago, kana vava Kawasusu Biibiina, nani ku dobu na karui. Tuna kawasusuna na Laseya kwanatuna ririnai.

⁹ Namada yanunu ma tovava berona ikamowanikai tuna kubiine nuwatuwai kaveraverau da biimara kana mara ikovi. Jiu damsi i visiya marana ghamana namada itupuwa ma tuna marana imatakira da tovava ma yanunu kana mara inekiibau. Tuna kubiine Pol waka babadisi ivonaveresi bo, ¹⁰ “Aku wawaya, anotanotai da maghinotiyai nuwapoya tapanani. Mikeda tatenutaweyana takiibau na yanunu ma tovava ami waka ma sawara kouwani na ini beroi ma bade wawaya viya kamotiyai inumadodo.”

¹¹ Senturiyon Jiuriyas, Pol ina sisiya ivi yanei na ke iti vaghinei da nani dobu kata makai. Ma waka babadisi yavata ivi sisiya da ita kuka ita kiibau na peyarisi ivi vaghinei, ¹² iyamna nani dobu na ke dobu biibiina. Waka damsi peyarisi ke ita kayowei da kata makai mara gurina da nuba ghamana kana mara ita nekiibau. Peyarisi ivi vaghinei da kata tenutaweyana ma kata bera tovonni da ku Piniks kwanatuna kawasusuna kata rui. Ma nani dobu kata makai da nuba kana mara ita kovi. Piniks kawasusuna na Kriti nuwana rogunai ma mara nonowa biimara biibiina ekenakena.

Tovava ma yanunu berona ipanani.

¹³ Yanuyanunu biibiina ivi karei na waka damsi inotai da mara biibiina ma waka kana sopa itinagheyi. Katenutaweyana da Kriti kikirina

baranai kava kaverau, ¹⁴ da ke rabaraba ma yanunu bero kirakiina katagheyakiiyai koyiyai ioru da iravikai. Tuna na yabarata. ¹⁵ Yanunu ibero kirakai, waka iraravi da ke kovokovoghina da waka maghinona ku yanunu matana kata terei. Kavi bagunei ma waka kakavaraviviri da yanunu ikiinunurikai ¹⁶ da ku nuwa gisina sago, kana vava Kauda. Nani nuwana rogurogunai kaverav-erai. Nani kamoni ivi paparana kirakai da kana vivitaravonavona wakana itinepai. ¹⁷ Ma ikutani ikovi na urava iyuna da waka ghamana iveruviviri ma ikutatani da bagibagina da tovava waka ghabaghabana ke ita kiigavovori. Ma iyabumana da Suritis ku maratetena ita tawanepikai. Tuna kubiine kuka ivi votaweyana da katenatenam ma yanunu ikiikiinunurikai. ¹⁸ Mara itom na tovava iraravi kirakiiyekai, tuna kubiine ivi karei da sawara waka kamoni ivivi tawetaweyana ku yegai. ¹⁹ Ma mara kana viaroba na bade kuka, uravisi, keyamisi ma aviyavisina peyarina waka tepanai imakamakai na ivi tawetaweyana ku yegai. ²⁰ Mara ibero kirakai da kaveru wapawapa ma madegha ma gwamegwame ke kata kitai da taparoro ruwa ikovi. Ma yanunu ivi rewapana kirakai da akii nota ipeku, kanotanotai da kata rabobo.

²¹ Ma nani kamoni wawaya wakiiyai ke ita kam tovona. Tuna kubiine Pol maghinosiyai imiiri ma ivonesi bo, “Kokitai, avonemi da Kriti ke kata kiibutawei ma aku sisiya kobarei. Tuna kubiine karako ami waka ivi beroi ma ami sawara kovi tawetaweyana. ²² Ma wekarakava na avonavonemi da ke kona yabumana ma ami nota evi rewapana. Waka kava ina monu ma ke

sago wawaya ina rabobo. ²³ God na aku Bada ma taku na ina bigabiga. Ma didibarai ina aneya sago ivi yonei da ririkuwai imiimiiri, ²⁴ ma weni nakanani ivoneku, ‘Pol, ke kuna yabumana. Tam Kiiivavo Ghamana Sisa maghinonai kuna miiri da ini tupavirem. Tuna kubiine God am nipowana ivi yanei ma ina agabiibiyai tam ma wawaya peyarisi wakiiyai ini yawasimi.’ ²⁵ Aku wawaya, tuna kubiine ami nota evi rewapana. Taku God aitumaghanei da aviyavisina ivoneku na ina tupuwa. ²⁶ Ma kegha da yanunu ina tapitapita da ku nuwa sago kikirina ina kiiribeta.”

²⁷ Meditereniyar Yegiiyai tovava ma yanunu ikiikiinunurikai da taparoro ruwa ikovi. Didibara punai ma waka damsi damisi iviyya da namada ku tano kanenekiibau. ²⁸ Tuna kubiine bogapu iruvai da ioru meni kana pata.* Ma ipanani da 40 mita nakanani. Imakai mara gisina ma bade iruva meyei ma ipanani da 30 mita nakanani. ²⁹ Iyabumana kirakai ma inotai da waka iti tawanepi ku wakima tepasi. Tuna kubiine waka murinai kana sopa ruwamaruwa itawei da ita tinatani. Ma i kayowana da mara ita tom yaghina. ³⁰ Ma waka damsi ibera tovonai da waka ita verukuyowei na ivi beroberowekai da nakanani ma waka maghinonai sopa viya ita tawei. Ma gavunai taravonavona wakana iteretereoruwei. ³¹ Ma Pol senturiyon ma seri wawayisi ivonesi bo, “Waka damsi ina verukuyoweta na peyari mi kona rabobo.” ³² Tuna kubiine seri wawayisi tar-

* **27:28:** Bogapu ruwana kubiine urava damonai kirama ikuni ma ivi yoyowi ma bogapu iruvai da ioru meni kana pata.

avonavona wakana kana urava ivi kiiyaraghana da ipeku ku yegai da yanunu ikaruwei.

³³ Mara iruruterei na Pol wawaya peyarisi ivona kirakiiyesi da ita kam. Ivonesi bo, “Tami nuwanuwami ikaragavovori da ke sago avai kota kani da taparoro ruwa ikovi. ³⁴ Akayokayowei da kota kam da koti rewapana. Ke tarabobo. Ke sago gubaga tapanani.” ³⁵ Pol ivi sisiya ikovi ma peyarisi maghinosiyai parawa iviyya da God ivi kiikiwei ma parawa ivogimai ma kam ivi karei. ³⁶ Ma peyarikai weni berana kakitai na akii nota ivi rewapana da tokai bade yavata kakam. ³⁷ Ma waka kamonai tokai na akii vi 276. ³⁸ Ma peyarikai kakam dodo na waka kamonai whiti kavi kiibuni ma kavi tawetaweyana ku yegai da waka ita tekateka.

Waka igavovori.

³⁹ Mara itom na waka damsi dobu ikitai da ke ita vogiyya. Ma kawasusu ikitai da nani dozunai kikira biibiina. Ma inotai da ita bera tovonni da waka nake ita veruwei da iti tawanepai. ⁴⁰ Tuna kubiine waka damsi sopa uravisi ivi kiiyaraghana ma bade waka kana yabiyabi irupama da iti yabiyabi. Ma kuka gisina maghinonai kava itinepai da yanunu ita viiyya da itoru ku kikira. ⁴¹ Kaverau ke gurina ma ku maratete kavi tawanepakai. Waka maghinona idogiya da ke iti dagu, ma tovava ghamaghamasi waka murina ikiigavovori.

⁴² Seri wawayisi ivi diritete da gabura damsi kudubisi iti kiivunuwana, iyamna ita yeka itoru ku kikira na iti veraveruwana. ⁴³ Ma senturiyon ke ina kayowana da Pol ita kiivunui. Tuna kubiine kii papara ivowai na seri wawayisi ivonesi da ke

iti kiivunuwana. Ma ivi vaghinei da iyavo kava yeka iakovi na ita tawesi da ita yeka ku kikira. ⁴⁴ Ma wawaya makiiterena na i keta itekwai da waka keyamina tovava ikiitawetawei na keyamisiyai ita vokikita ma ita yeka da ku kikira. Ma vaghina nakanani itupuwa da wawaya kudubisi ku kikira ivoghae da iyawasa.

28

Malta nuwana kamoni.

¹ Ku kikira kavoghae na kapanani da nuwana kana vava na Malta. ² Ma nuwa damsi ivi agabiibii kirakai da inepotekai ma keyama ikiiri iyamna garewa ikatukatuna da nuba irakata kirakai. ³ Ma Pol keyama gisigisi iraguna ma ita terei ku keyama da ita karai. Ma nani kamoni mota berona keyama muyana damina iviia da itarukapoka ma Pol imana ikaratani da iroroke. ⁴ Ma nuwa damsi mota berona ikitai Pol imana iroroke na ti mani kamosiyai ivona bo, “Agunai weni tomowina na kiivunuwa wawayina. Waka imonu ma ke ita rabobo ma wekarakava na mota berona ikani. Tuna na kana kovogha. Ita god ke ita kayokayowei da ina makai.” ⁵ Ma Pol mota ivi rupiitawei da ku keyama karakaratina, ma ke sago visina bo gubagina ita panani. ⁶ Ma nuwa damsi inotanotai da imana ita gwaru bo yaghiyaghinina ita peku da ita rabobo. Ma ivi koyakoyagha kirakai, ikitakitai da aviyavisina kurina ita tupuwa ma ke sago. Ikita kava na i nota ivirai ma ivona da Pol na god sago.

⁷ Ke rabaraba na nuwana kana kiivavo Po-biliyas ina tano ghamana ma ina numa imakamakai. Ipsi ma nuwabiibiiyai irutinikai da ina

ku numa ma ikoyagha bubunikai da mara aroba ikovi. ⁸ Gwabinai kamakamakai na akovina kaviiya da ina mamai na gubagubagina, ininina imuyamuya ma manawa tara iviiya. Pol irui kurina ma inipowana. Ma imana ku tepana iterei da iyawasa. ⁹ Weni berana itupuwa na nani nuwana kamonai wawaya gubagubagisi ikam pupuni da Pol kurina ma ivi yawasisi. ¹⁰ Nuwa wawayisi ikoyagha bubunikai ma ivi vite kirakiiyekai. Mara ipisi da kata geru na wawaya ipuyokai ma kakii keta tamiina na peyarina iverekai.

Pol inekiibau ku Rome kwanatuna.

¹¹ Malta damsi gwabisiyai kamakamakai da nawaravi aroba ikovi ma ku waka sago kageru. Tuna na Ariksandiriya damsi i waka ma maghinona ipapai da kokoitau, i god ruwa kii vava Kasto ma Poruks. Waka na nani nuwanai imimiiri da nuba ma yanunu kana mara ikovi ma kavomiiri. ¹² Kakuka da ku Sirakusa kwanatuna. Kawota ma nani kwanatunai kamakai da mara aroba ikovi. ¹³ Ma nani dobunai kakuka da ku Regiyam kwanatuna. Ma mara itom na yavara iveraverau kubiine kavomiiri, kaverau mareba da ku Puteyori kwanatuna da kawota. ¹⁴ Ma nani dobunai vitumaghana damsi viya kapananisi da ivonatanikai, yavata kamakai da taparoro sago ikovi.

Ma vaghina ku Rome kanenekiibau. ¹⁵ Ma vitumaghana damsi Rome kamonai sisiyikai ivi yanei da viya ighae ku vigimara gawarina kana vava Apiyas ma viya ighae ku dobu kana vava Numataya Numasi Aroba. Nani dobusiyai ikoyakoyaghikai da ita nepotekai. Ma peyarisi

Pol ivi kiikiwei da ina nota ivi rewapana ma God ivi ghegheni.

Rome kamonai.

¹⁶ Ku Rome kanekiibau ma Rome babada ivi vaghinei da Pol ina kina kava ita makai. Ina numa iverei ma seri wawayina sago kava iterei da iti matatetei.

¹⁷ Mara aroba ikovi ma Pol ivi yonayona da Jiu babadisi ita riyesi. Iriyesi ma Pol ivonesi bo, “Varevaresiku, taku ke sago avi berona ata bera ita wawaya kurisi ma bade ita kaekiki mau i kiki ke ati kiigiyei. Ma kegha da, Jerusalem kamonai ipatumiku da Rome damsi ku imasi itereku.

¹⁸ Ivi tupavireku ma ipanani da ke sago berona ata bera da iti raboboku, tuna kubiine ita votaweku.

¹⁹ Ma Jiu damsi ivi ghevira, tuna kubiine avonesi da Kiivavo Sisa maghinonai ata miiri da iti tupavireku. Ma ke aku wawaya viwavusi kubiine.* ²⁰ Weni berasi kubiine akwatumi kopisi da ata kitimi ma yavata kati sisiya. Israel damta kudubita titumaghana da God ina Vivinevine Wawayina kurita ina nekiibau da ini yawasita. Ma taku aitumaghanei da wawayina namada inekiibau. Tuna kubiine imaku chein iwarimi.”

²¹ Ma ivonapotei bo, “Ke sago kam sisiya Judiya dobunai kata viiya ma varevaresita ivivi piyana na ke sago iyai iti avaberowem. ²² Akii kayowana da tam am vitumaghana kuti sisiyei da kati yanem. Kakovi da wawaya dobu ma dobu tami ami vikeresi yana eteretereoruwei.”

²³ Ma i mara sago iterei da Pol iti yanei. Nani maranai koroto ghamana iriyesi Pol ina ku numa.

* **28:19:** Apos 25:11

Mara boiboiyai Pol ivi karei da God ina viki-ivavona ivi beyebeyena kupomei, Moses ma per-operoveta i giruma tepanai ivivi sisiya kurisi. Ina kayowana da nuwanuwasi ita tinavirai da Yesu iti tumaghane. ²⁴ Ina sisiya na wawaya ivi yanei ma viya nuwanuwasi ivirai da ivi tumaghana ma viya na kegha. ²⁵ Tuna kubiine ti mani kamosiyai ivi ghevira. Muriyai da ita nae na Pol ina sisiya turina iterei kurisi, ivonesi bo, “Kanuma Vovokaravina ami kaekiki mau kurisi vonavaghata ivi sisiyei. Peroveta Aisaya igiruma bo,

²⁶ ‘Kenae aku wawaya kurisi ma kevonesi bo,

Weni wawayisi ini yana ma ini yana ma akovina ke ina viini.

Ina kita ma ina kita ma ke ina kitai.

Matasiyai ita kita,

bo tinisiyai iti yana,

²⁷ ma nuwanuwasi ita votawei,

na ita tupuwavira ma ati yawasisi.

Ma kegha da nuwanuwasi igudui,

ma tinisi itupapotapota,

ma matasi itapotapota.’ ”*

²⁸ “Tami Jiu dami vonavaghata ke kota viviyanei, tuna kubiine ani akovimi da God yawasa makamaki nonowina kana sisiya ivonatawei kupuna dami kurisi. Ma ti dami na ini yana.” ²⁹ (-)*

³⁰ Ma vaghina, Pol madegha ruwa Rome kamoni tuna mani ina rewapanai imakai. Ma iyavo kava ipipisi irurugenari na peyarisi

* **28:27:** Isa 6:9-10 * **28:29:** Mara katamaninai giruma dami peyarisi ves 29 ke ita terei. Ma viya na weni nakanani igirumi: ‘Pol weni nakanani ivi sisiya ikovi ma Jiu dami ivomiiri ma inae, ma kamosiyai ivivi ghevira kirakai.’

ivivi kiikiiwesi. ³¹Ere tepatorana ma nuwanuwana kudubinai God ina vikiivavona ma Bada Yesu Keriso varana biibiina idimadime. Ma ke sago wawaya iti ketagudugudu.

Gapapaiwa New Testament
The New Testament in the Gapapaiwa Language of
Papua New Guinea
Nupela Testamen long tokples Gapapaiwa long
Niugini

copyright © 2009-2018 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Gapapaiwa

Translation by: Wycliffe Bible Translators

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not make any derivative works that change any of the actual words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2022-11-07

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 11 Nov 2022 from source files dated 11 Nov 2022

02820c89-25a2-533d-9e19-9a2d0e178860